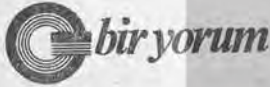

● Sıkıyönetim Mahkemelerinde devam eden duruşmalar sırasında çeşitli tahliye kararları alınırken, Askerî Savcılar, Af Kanunu'nun Anayasaya aykırılığı üstüne ilginç görüşler bildiriyorlar. Avukatlarca, Kanunun iptali için Anayasa Mahkemesine başvurulması yönündeki istekler reddedilmekle birlikte Mahkemeler verdikleri kararlarda «Anayasaya ve eşitlik ilkelerine aykırılık» tezini benimsiyorlar.

● Erbakan - Asiltürk - Adak kanadı tarafından sürdürülen «ikna» çalışmalarının bilançosu belli oldu. Muhalefet paralelinde oy kullanan 20 MSP'li milletvekilinden

12'sinin «ikna» edildiği geri kalan 8 milletvekilinden 5'inden de «umut kesildiği» bildiriliyor. Durumu bizzat Asiltürk açıkladı. İkna edilemeyen milletvekilleri şunlar: Hüsamettin Akmumcu, İhsan Karaçam, Zekai Yaylalı, Emin Acar, Aburrahman Ünsal, Reşat Saruhan, Gündüz Sevilgen, Vahdettin Karaçorlu.

● Yedeksubaylık süresinin 4 aylık okul eğitimine indirilmesine ilişkin kanun tasarısı, seçmen yaşını 18'e indiren kanun tasarısı, işçilerin kıdem tazminatı 30 güne yükselten kanun tasarısı TBMM'ye sevk edildi.

bir yorum

Yezitoyunu

Tektaş Ağaoglu

Millî Selamet Partisi içinde yirmi «yeminli» insanın son marifeti, bu parti hakkında çeşitli vesitelerle ileri sürdüğümüz bir görüşü doğruladı: Millî Selamet Partisi içinde hâlen temelde birbirine karşıt iki görüş ve bu iki görüşü doğuran iki karşıt çıkar barınmaktadır. Bunlardan birisi, Erbakan ve yakın çevresinin temsil ettikleri orta sermaye çıkarlarıdır. Erbakan hareketi tekelci sermaye birikimi süreci içinde büyük sermayenin ekonomide ve toplumda gitgide ağırlık kazanmasına karşı özellikle Anadolu'nun (sadece **özelliikle**, çünkü orta sermaye hareketini salt coğrafi kıstaslara bağlamak yanlıştır) yolu kesilen atak ve hırslı sermaye mihraklarının tepkisini dile getirir. Kökü 12 Martın bir hayli öncesine kadar gider. Hedefi, siyasî iktidarda karar mercilerini ele geçirmek, en azından siyasî iktidara ağırlık koyarak kredi, teşvik, vs.. dağıtımında orta sermayeye öncelik sağlamaktır. Bunun için, büyük sermayenin «laik», çağdaş uygarlıkcı ve Batıcı tercihleri karşısında siyasî bir baskı aracı olarak dinci-ahlâkçı ideolojiye sahip çıkar. Bu aracı bihakkın kullanabilmek için de, genel olarak büyük sermayenin anti-demokrasi tercihi, özel olarak Türk Ceza Kanununun 163'üncü Maddesi karşısında demokratik tercihleri savunur. Demokrasinin sınırlarının genişlemesinde kendisi için yarar görür.

Hareket, kesinlikle, «toplum düzenini dinî esaslar üzerinde yeniden kurmak» gibi bir amaç gütmemektedir. Erbakan ve arkadaşları ve onları destekleyenler bunu düşünmenin bile zait olduğunu pekâlâ biliyorlar. Kavgaları toplum düzeniyle değil, mevcut düzende daha iyi bir yer edinmelerini engelleyen güçler ve durumlarıdır. Nitekim büyük sermaye ile çelişkisi ve bundan doğan demokratik eğilimi, Erbakan hareketini bundan beş altı yıl öncesine kadar güç akla gelebi-

lecek (hattâ CHP'nin o zamanki yapısıyla **imkânsız** olacak) doğru bir değerlendirmeye, 12 Mart-14 Ekim dönemi sonrasının koşullarında CHP ile koalisyon kurmaya, giderek 141-142 maddeler konusunda da demokratik bir tavır almaya sevketmiştir. Zira mevcut düzende hükümet olmak da, hükümette **iktidar** olabilmek için şart olan demokratik tutum ve anlayış da, orta sermaye hareketinin hem bugünü, hem de yarını için hayati bir önem ve değer taşımaktadır.

Millî Selâmet Partisi içinde temsil edilen ikinci çıkar, tefeci-bezirgân mihrakların çıkarıdır. Bu mihrakların büyük sermaye ile ekonomik düzeyde de, siyasi düzeyde de hiç bir rekabet gücü ve imkânı yoktur. Dinci-ahlâkçı ideolojiye dört elle sarılmaları salt ellerinde ne kalmışsa onu koruyabilmek ya da en yüksek fiyatı verene satabilmek içindir. Dolayısıyla bu hareket işçi sınıfına ve onunla birlikte gelişen yeni sosyal güçlere karşı derhal ve kesin tavır almaktan yanadır. Onun kadar, hâlen aynı çatı altında barınmaya çalıştığı orta sermaye hareketini de köstekleyici bir potansiyeli her zaman içinde taşır. Bu nedenle hiç bir zaman demokrasiden yana olmadığı gibi bugün de değildir, ileride de olmayacaktır. Çünkü demokrasinin ona sağlayacağı ekonomik ya da siyasi hiç bir kazanç yoktur. CHP ile koalisyonu ekonomik bakımdan da, demokrasi açısından da ciddiye almaması, ve günü gelince böyle bir ortaklığı «memleket menfaatleri» yönünden «tehlikeli» görenlere katılmakta gecikmemiş olması bundandır.

Bu iki akımı MSP içinde bir araya getiren, herbirinin dinci-ahlâkçı ideolojiden değişik açılardan umdukları yararlarıdır. Yani bu iki kesim, son af olayı ile de ortaya çıktığı gibi, MSP içinde aslında **birlikte** ve **müttefik** değildirler. Tefeci-bezirgân kesim **tekelci sermayenin** ezeli müttefiki ve hâlen de onun MSP, dolayısıyla koalisyon içine yerleştirdiği tapası uzaktan ateşlenen saatli bombasıdır.

Bu durumda MSP içindeki bu kesimin de «toplum düzenini dinî esaslar üzerinde yeniden kurmayı» amaçladığını, teokratik devlet emelleri güttüğünü sanmak hatadır. Hata iyi anlaşılırsa, tefeci-bezirgânlığın sosyal ve siyasi yapı içindeki yeriyse fikir ve inanç özgürlüğü konusundaki tavrı daha iyi anlaşılır. Ve o zaman fikir ve inanç özgürlüğü sorunu çerçevesinde 163'üncü Maddenin MSP içindeki gerici takım için büyük bir önem **taşımadığı** da ortaya çıkar.

163'üncü Madde bugüne kadarki uygulamayla tefeci-bezirgânlığı vurmamıştır. Tefeci-bezirgânlıkla tekeli sermaye arasındaki tarihi yapısal ittifakin kaçınılmaz gereği ve sonucudur bu. 163'üncü Maddenin vurduğu «gerici» unsurlar ya çağdaş dünyayla her ipi koparmış gözü-kara, bağınaz, çok kere mecnun tiplerdir; ya da İslâmî değerleri içten bir inançla ciddiye alarak «kurulu düzenle çelişkilerini metafizik plânda dile getirmeye» yönelen kişilerdir. Her iki tip de tekeli sermayenin «laik» mihraklarınca yurtda «irtica»nın «yine» başkaldırdığını, ya da yurtda heran başkaldırabilecek bir irticanın her zaman mevcut olduğunu ispatlamak için zaman zaman türlü provokasyonlara âlet edildikten sonra âkıbetleriyle başbaşa bırakılırlar, tefeci-bezirgânlarca dahi kaale alınmazlar. Onları bu tür provokasyonlara itenlerin mahallî ajanlarına karşı ise 163'üncü Madde zaten uygulanmaz. Böylesi hepimizin bildiği türlü karışık oyunlar sonucunda tezelden «zulmün elinden» kurtarılırlar. Taşın altına öbürleri gider ve gittikleri yerde kalırlar.

Bunun ötesinde 163'üncü Madde, Kuran Kursları, Komünizmle Mücadele Dernekleri, İlim Yayma Cemiyetleri, vs.... gibi yerleşik kurumların her türlü gerici faaliyetlerinin kâh açıktan açığa, kâh el altından sürdürülmesine, yani tekeli sermaye ile tefeci-bezirgânlığın elele ve kafa kafaya çevirdikleri türlü marifetlere **fiilen** engel değildir. Bu gibi faaliyetler 163'üncü Madde kapsamına girdikleri halde ve 163'üncü Maddeye rağmen yine de herkesin gözü önünde serbestçe sürdürülür. Bunu sağlayan, sözüm ona halkın «cehaletini» ve «bağınazlığını» fırsat

bilien tefeci-bezirgân mihrakların mahallî gücü ve nüfuzundan çok, altında somut ekonomik gerçekler yatan bu mahallî gücü ve nüfuzu öne sürüp onu habire besleyen tekelci sermaye mihraklarıdır. Ve bu mihrakların temsilcileri herdaim tefeci-bezirgânlarla birlikte mahallede koyu mu koyu «gerici», Ankara'nın siyasî santonlarıyla İstanbul basınının sütunlarında keskin mi keskin «ilerici» dirler!

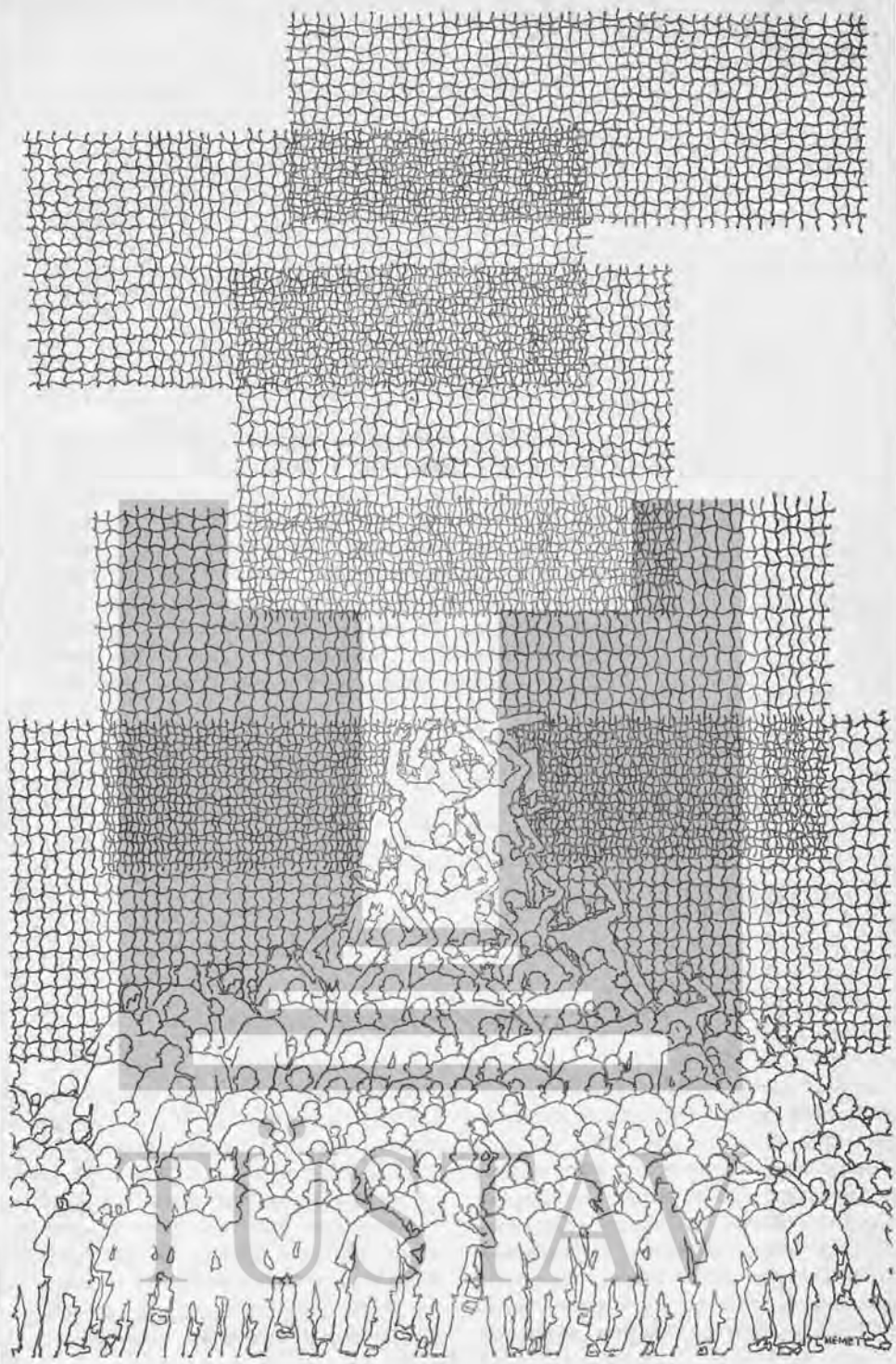
163'üncü Madde bu nedenle, asıl, «kurulu düzenle çelişkilerini metafizik plânda dile getirenler»le -yani daha ileri bir bilinç aşamasına varamadıkları sürece belli bir kesim tarım proletaryası, yoksul köylü, şehir küçük burjuvazisi ve işçi sınıfı unsurlarıyla- orta sermaye hareketine karşı büyük sermayenin teminatıdır. Birincileri dinci-ahlâkçı ideoloji çerçevesinde arkasına almaya çalışan siyasî hareket de orta sermaye hareketi olduğuna göre, 163'üncü Madde bugünkü somut durumda bilhassa orta sermaye hareketini hedef almaktadır, onun tepesinde sallandırılan Damokles (büyük sermaye) kılıcıdır. Üstelik birinciler ne de olsa ancak tek tek fertler olarak 163'üncü Maddenin hışmına uğrar ya da uğramazlar; oysa aynı madde orta sermayenin mevcut ya da ileride kurulabilecek siyasî örgütlerine -bugün için Millî Selâmet Partisi- ve onun yöneticilerine yöneltilmiş açık ve somut bir tehdittir.

Buna karşılık 163'üncü maddenin yürürlükten kaldırılması ya da kaldırılması MSP içindeki tefeci-bezirgân takımının hiç umuru değil. Parlamentodaki son davranışlarıyla, güven oyu verip başa geçirdikleri hükümetin düşmesini dahi göze almaları bunu gösterir. Belli ki «komünistlerin affı»nı engellemek onlar için «Müslümanları özgürlüklerine kavuşturmak»tan da, koalisyon protokolü ve hükümet programında sözü edilen ekonomik ve sosyal icraatın gerçekleşmesinden de daha önemlidir. Ve bu da tam işte tekelci sermayenin «yeminliler»de olmasını istediği tutumdur. Bu bakımdan, hattâ, MSP'nin yeminlileri 163'üncü Maddenin yürürlükte kalmasını sağlamakla objektif olarak görevlidirler de denilebilir. Zamanı geldiğinde şu ya da bu biçimde mutlaka görevlerini yerine getireceklerdir. Çünkü, yukarıda da değindiğimiz gibi, kendilerinin ve temsil ettikleri çıkarların demokrasiden elde edecekleri hiç bir kazanç olmadığı gibi, her hâlî ve tavır ve çıkarıyla anti-demokrasiye el basmış tekelci sermayeye yarıdakılık etmekte de bir güne pervalatı yoktur.

Bu, hiç bir zaman, bu takımın 163'üncü Maddenin kalkması için herkesten baskın yaygara koparmayacağı, böyle bir tasarıya oy vermeye hazır olmayacağı anlamına gelmez. Ama bundan sonraki Parlamento pratiğinde, MSP içindeki yeminlilerin (sayıları ne olursa olsun) 163'üncü Maddenin Sicilli Kavânin'de kalmasını her zaman göze alabilecekleri gözden uzak tutulmamalı, bütün hesaplar ona göre yapılmalıdır.

Bu arada Erbakan ve arkadaşlarınının 141-142'inci Maddeler konusunda sürdürür göründükleri demokratik tavırlarında samimî olup olmadıklarını tartışmak bizce yersiz ve önemsizdir. Bunu da önemle belirtelim. Zira esas olan, bugün Türkiye'de belirmiş olan meşru iktidar dengesi ve onu belirleyen sosyal gelişimdir. Nitekim CHP'yi de genel olarak demokrasi, özel olarak 141 ve 142'inci Maddeler konusunda siyasî hesapları ve dünya görüşü elverdiği ölçüde ısrarlı olmayan zorlayan, seçim öncesinde demokrasi konusunda kime verildiği belli olmayan vaatler değil, sözkonusu sosyal gelişimdir. Bu gelişim yönünde Ecevit de, Erbakan da hükümet olarak dayandıkları iktidar meşruiyetinin sosyal içeriğini kesin demokratik teminatlarla güçlendirmedikçe, temsil ettikleri çıkarlara yar olamayacaklarını «bittecrübe» çok iyi biliyorlar. O kadar ki, karşılarındakiler de bunu çok iyi bildiklerinden, onları hedeflerine ulaştırmamak, anti-demokrasiyi sürekli kılmak için ellerinden gelen hiç bir gayret ve marifeti esirgemiyorlar.

MEMET

Türkiye'de sermayenin yapısı : 1

Türkiye'de sermayenin yapısının bilimsel bir yöntemle çözümlenmesi, kanımızca sosyalist hareketin en can alıcı sorunlarından biri. Bu yapının doğru kavranması, Türkiye sosyalist hareketine musallat olan bir dizi sapmaya, yanlış eğilime son verecektir. Bu yüzden konu sosyalistler arasında bütün boyutlarıyla tartışılmalıdır. İLKE'nin bu sayısında bir başlangıç olarak, daha önce yayımlanan bazı araştırmalardan ve günümüzün verilerinden derlenmiş bir inceleme sunuyoruz. Önümüzdeki sayılarda bu konuda incelemeler, araştırmalar yayımlanmaya devam edecektir.

Finans Kapital

A : BANKALAR

GENEL OLARAK FİNANS KAPİTAL

Lenin, «Emperyalizmi anlamak için bankalara bakmalı» der. Tekelci kapitalizmin aynası bankadır. Bu sözün doğruluğu bankaların iç yüzüne bakılmadıkça, asla gerektiği gibi kavranamaz. «Kapitalizmin En Yüksek Aşaması; Emperyalizm» adlı eserde şöyle deniyor: «Bankaların başlıca ve orjinal görevi, ödemelerin yapılmasında aracı olarak hizmet etmektir. Bunu yapmakla durgun sermayeyi

faal sermaye haline, yani kâr getiren sermayeye dönüştürürler. Her çeşit para gelirlerini toplarlar ve bunları kapitalist sınıfın emrine verirler... Bankacılık gelişip az sayıda kuruluşlar halinde yoğunlaşınca, bankalar mütevazı araçlar olmaktan çıkıp, belli bir ülkenin ve bir çok ülkedeki kapitalistlerin ve küçük iş adamlarının bütün para sermayesinin tamamını ve üretim araçlarının ve hem madde kaynak-

larının büyük kısmını emirlerinde bulunduran dev tekeller haline gelirler. Çok sayıda mütevazı aracının, bir avuç tekelci haline dönüşümü, kapitalizmin emperyalizm haline gelme temel süreçlerinden birini gösterir... Birkaç kapitalistin cari hesaplarını tutmakla, bir banka sırf teknik ve sadece yardımcı bir işlem yapmaktadır. Bununla birlikte, bu işlem çok büyük ölçülere vardığı zaman, görüyoruz ki, biravuç tekelci bütün kapitalist toplumu, sını ve ticari bütün işlemlerini kendi iradelerine tabi kılmaktadırlar; çünkü çeşitli ilişkileri, cari hesapları ve başka işlemleri yoluyla, önce çeşitli kapitalistlerin mali durumlarını tam ve doğru olarak öğrenmek, sonra da kredileri daraltarak veya genişleterek, kolaylaştırarak veya zorlaştırarak onlara hâkim olmak, onları etkilemek ve nihayet onların kaderini, tamamen tayin etmek, gelirlerini belirlemek, onları sermayeden yoksun bırakmak, ya da sermayelerini hızla ve çok büyük ölçülerde arttırmalarına izin vermek imkânını elde ederler... Herhalde bütün kapitalist ülkelerde, bankalarla ilgili kanunlar arasındaki farklar ne olursa olsun, bankalar sermaye yoğunlaşması sürecini ve tekellerin kuruluşunu büyük ölçüde yoğunlaştırır ve hızlandırır... Aynı zamanda bankalar ile en büyük sanayi ve ticaret girişimleri arasında, söz gelişi, şahsi bir birlik, hisseler edinme ve sanayi ve ticaret girişimlerinin DENETİM KURULLARI'na (veya YÖNETİM KURULLARI'na) banka müdürlerinin atanması ve ya bankaların denetim veya yönetim kurullarına sanayi ve ticaret girişimleri müdürlerinin atanması yoluyla bir birleşip kaynaşma kurulur... Bankalarla sanayi arasındaki şahsi birliği, herikisi ile hükümet arasındaki şahsi birlik tamamlar... İşte böylece 20. Yüzyıl, eski kapitalizmden yenisine, genel olarak sermaye egemenliğinden mali sermaye (finans kapital) egemenliğine dönüş noktasını gösterir... (1)

Lenin'in sayısal örneklerle de ortaya koyduğu gibi, yukarıda açıklanan süreç, bütün ileri kapitalist ülkeler için geçerli ve doğrudur. Diğer bir deyişle, kapitalist ülkede, birkaç dev banka diğer

bankaları ve kaynaklarını kontrol altına almış ve tekelci sanayi kapitalistleriyle bağlar kurulmuştur. Böylece büyük banka, sanayi, ticaret ve emläge ve toprağa bağlı sermayelerin kaynaşmasından, daha önceki sermaye biçimlerinden nitel anlamda farklı yeni ve nihai bir sermaye kategorisi, finans kapital ortaya çıkmıştır. Böylece, ekonomik ve politik egemenlik de bütünüyle «sermayedar» sınıfından, «finans oligarşisi» zümresinin eline geçmiştir. «Üretim yoğunlaşması, bundan tekelin doğuşu, bankaların sanayi ile birleşip kaynaşması veya birbirlerinin içine girmesi, mali sermayenin (finans kapitalin) doğuşunun tarihi ve bu terimin muhtevası işte budur.» (2)

Böylece kapitalizmin en son aşamasında, yani can çekişen, geberen kapitalizm döneminde, ortaya bir finans oligarşisi çıkar. Genel anlamda teknolojik ve beşeri gelişimi engelleyen, üretim güçlerinin büyümesini yavaşlatan, hatta durduran bu «mürteci» zümre, giderek burjuva demokrasisinin temel ilkelerini de inkâr ederek, kendini doğuran sınıfla da zıtlaşır. Kısacası «Emperyalizm devrinde, bütün büyük kapitalistlerin sarmaş dolaşısıyla arasından su sızamaz bir 'sıkı kapitalistler cemaati' doğar ki, buna 'Finans Oligarşisi' denir. Her şeyin üstünde duran finans oligarşisi (mali azınlığın kumandası) denilince, bilhassa iki karakter göze çarpar: 1 — Sınıf içinde doğan yeni zümre. 2 — Sınıfın teşkilatlı terörü demek olan devletin yeni karakteristiği... Bu ikisi birbirinden çıkar. 1 — Sınıf içinde: «Plutokrazi» (Plutos — zenginlik, Kratos - iktidar'dan) zenginlerin iktidarı vardır. Kapitalizm serbest rekabetçi iken, başlıca iki sınıf, üstün sınıfın iktidarını elinde tutardı: 1 — Kapitalistler. 2 — Büyük arazi sahipleri. Serbest rekabet konağında, bu iki sınıfın menfaatleri arasında olduğu gibi, her iki sınıfın içinde de ayrıca zümre menfaatleri bulunurdu. Onun için kapitalizmin bu ilk devrinde üstün sınıflar, zümreleri veya zenginlik dereceleri ne olursa olsun tekml birer sınıf olarak iktidarı ellerinde tutarlardı. Yani hâkimiyet üstün sınıfın bütünü. nün elinde idi.

Monopolcu kapitalizm konağında işler

değişir. Üstün sınıfların içinde en kodaman varlıklar (arazi sahiplerinin, bankerlerin, endüstrici ve tüccarların en zenginleri) finans kapitaline mahsus bir Plutos (zenginlik) halinde içli dışı sarmaşır- lar. Bu zenginlik monopolcuları, sınıf hâkimiyet ve iktidarını ellerine almakta ge- cikmezler. O zaman artık ufak veya orta toprak sahiplerinin, küçük sanayici, tüccar vesairenin 'ıyrapta mahalli' kalmaz. Eski istismarcı sınıfların bütün sınıfça hakimi yetleri yerine, finans Plutokrasisi (zen- ginlik iktidarı) her şeye vaz-i-yet eder...

Bu izahlardan sonra finans kapitalin tarifini ve karakteristiğini yapalım.

Hilferding, finans kapital hakkında: 'Bankaların sahip oldukları ve endüstricilerin faaliyetine geçirdikleri kapitaldir.' der. Lenin, monopolu doğuran **BÜYÜK KAPİTAL TEMERKÜZÜNÜN** bu tarife konul- madığını söyler. Doğrusu da budur. Onun için Lenin'e göre, emperyalizmin ta ken- disisi olan finans kapitalde şu karakteris- tikler ayırdedilir:

Büyük Kapitallerin Sentezidir: Finans kapital Hilferding'in zannettiği gibi banka- larla endüstriciler arasında basit bir iş bö- lümü anlaşması değildir. Serbest rekabetçi kapitalist sınıfı, birbirlerini karşılıklı ve devamlı surette tutan muhtelif kapitalist zümrelerin bir **SİSTEMİ**, demektir. Monopolcu kapitalizmde ise, bu zümrelerin kodamanları (yani ister banker, ister en- düstrici) bütün büyük kapitalistler bir sis- tem değil, bir **SENTEZ** halindedirler. Ser- best rekabetçi kapitalist sınıfının sistemi, kimya ilmindeki **HALİTAYA** benzetilirse, finans kapital oligarşisi bir **TERKİP**'- tir denilebilir. Yani birleşen kapitaler züm- re hususiyetlerini (munhasıran banka ve- ya endüstri, yahut ticaret kapitali oluş- larını) muhafaza etmezler. Bilâkis gerek kredi, gerek istihsal, biricik bir **KEYFİ- YET** (nitelik) istihalesine (dönüşümüne) uğrar. Endüstri veya banka kapitaleri **BAMBAŞKA** bir finans kapital haline gel- miş bulunurlar. **KAPİTAL TA ÖZÜN- DEN DEĞİŞMİŞTİR.**

Finans kapital sade banka kapitali değildir. Hilferding'in: 'Finans kapital bankalarıdır ve endüstriciler onu sadece işletirler.' zannetmesi saçmadır. Finans

kapital içinde bankacı mafevk (üstte, üs- tün), endüstrici madun (altta, aşağıda) değildir. Her zümre kapitalinin kodaman mümessilleri biricik finans kapitalin ağa- ları kesilmişlerdir. Meselâ, çelik kralı Mor- gan aynı zamanda banka kralıdır da, Krupp, Ford ve bizdeki Nemlizada, Abdur- rahman Naci, Metr Bilyoti (günümüzde örneğin, Koç, Sabancı)* gibi kapitalistle- rin her tezgâhta bezleri bulunur. Yalnız bu ağaların hepsi de artık gerçek istih- salla doğrudan doğruya alâkadar olmak lüzumunu hissetmeyebilirler. Onların göz- önünde bulundurdıkları, her yıl avuçları- na girecek olan rant (irad) tır. Alt tara- fı kapitallerin ister bankada, ister endüs- tride, ister ticarete işlesin onlara viz gel- lir. Rantı ise bankalar toplayıp dağıttık- larından, sırf bankacılar mafevk gibi gö- zükürler. Hakikatte ise emperyalizm ça- ğındaki **BÜTÜN BÜYÜK KAPİTALLE- RİN** biricik sentezi olan finans kapital, vardır. Finans kapital içinde büyük ban- kerler, endüstriciler ve büyük tüccarlar gi- bi büyük arazi sahipleri de bulunur. Fi- nans kapital yalnız ekonomiyi değil, kül- türü (ilim, fen, ahlaki) politikayı (intiha- batı, devleti) de inhisarı altına alır. Yani o bir alemdir. Ekonomiden, süperstruktü- re kadar bütün sosyal sahalar onundur.»- (3)

Demek ki kapitalizm bir dünya siste- mi halinde gelişir ve serbest rekabetçi ka- pitalizmin yerini, kaçınılmaz bir şekilde tekelci kapitalizm alırken, ortaya o zama- na kadar mevcut olmayan yepyeni ve ni- hat bir sermaye kategorisi, yani finans ka- pital kendini oluşturan sermaye bileşenle- rinden nitel anlamda farklı bir sermaye i- di ve bu sermaye biçiminin belirgin bir şe- kilde ortaya çıkmasıyla, kapitalist toplum- larda bir zümre, yani finans oligarşi top- lumun ekonomisine de, politikasına da, kül- türüne de egemen hale geliyordu. Bu ka- çınılmaz gelişim tüm gelişmiş kapitalist ülkeler, yani A.B.D. İngiltere, Fransa, Al- manya, İtalya, Belçika, Hollanda, Kanada vb. için bütünüyle geçerliydi. Fakat, dün- ya kapitalist düzeninin diğer kesimini o- luşturan 'Asya, Afrika, Lâtin Amerika'- nın ve Orta Doğu'nun geri ülkeleri için durum neydi? Bu ülkelerde de finans ka- pitalin varlığından söz edilebilir miydi?

AZGELİŞMİŞ ÜLKELERDE FINANS KAPİTAL

«Kapitalist Avrupa ülkeleri, başta İngiltere olmak üzere, sömürgeci, (kolonyalist) gelenekliydi. Dolayısıyla emperyalizmi şimdiki pekçok 'az gelişmiş' ülkeye nasıl girdiğini araştırmaya gerek yok. Sömürgeci Avrupa devletlerinde kapitalist sistemin yerleşmesi ve burjuvazinin kapitalist üretimi (genişletilmiş yenden üretimi) geliştirmesiyle teknolojik gelişime ve ulaşım imkânlarının yaygınlaşmasına, silâhların modernleşmesine de bağlı olarak sömürgecilik yayılmış, sömürgeleler çoğalmıştı.

Kapitalizmin tekelcileşip, emperyalistleşmesiyle birlikte bu kez emperyalist burjuvazi sömürgelelere hâkim oldu. Daha çok yayıldı. Demek ki, emperyalizmin giriş biçimlerinden birisi ve önemlisi olarak kolonyalizmin (sömürgecilğin) emperyalizme dönüşmesini görüyoruz.

Bu giriş biçiminin bir özelliği vardır. Emperyalizm aşamasından önce, yani kapitalist işletmeler arasında Avrupa'da rekabetçilik kıyasıyla sürerken, rekabetçi kapitalizm döneminde bile bu rekabet aynı şekilde sömürgelelere yansımuyordu. Şöyle ki; kapitalist ülkelerin ve farklı ülkelere ait kapitalist şirketlerin sömürgele üstünde rekabet çatışmaları olmakla birlikte, her kapitalist ülke, sömürgelelerde, millî bir politika izliyor ve çoğunlukla o kapitalist ülkenin rekabet eden işletmelerinden — o sektörde — en güçlü olanı bir sömürgece acenta açıyordu. Böylece Avrupa'da kıyasıyla rekabet eden kapitalistlerin daha güçlü ve teknikçe, üretince, sermayece daha ileri olanları, sömürgelelere uzanarak güçlenme yolu buluyorlardı. Böylece bir kapitalist ülkenin herhangi bir dâhindeki firmaların en güçlüsü, daha da çok güçlenme olanağı buluyordu.» (4) Demek ki, Avrupa'da firmalar arasında rekabetin mevcut olduğu bir dönemde bile, tekelci bir yapı «sömürgelelere» yansiyabiliyordu. Sömürgeleler, dünya kapitalist düzeninin sömürü ağına yakalandıktan sonra kendi özgün toplumsal gelişimleri çarpıtılarak bağımlılaştırılmış ülkelerdi. Böylece bu türden ülkeler, daha, serbest rekabetçi kapitalizm evresini yaşamadan te

kelcilikle karşı karşıya kalıyorlardı. Kapitalizm, emperyalizm aşamasında, sermaye ihracı, «istikraz»lar vb. yöntemlerle Avrupa finans kapitalinin etkilerine daha da açılan az gelişmiş ülkelerde, artık «dınamik» ve «kapitalizm öncesi kalıntıları tasfiye edebilecek kararlılık ve güçte bir kapitalizmin yeşermesi olanak dışıydı. Böylece kapitalizmin emperyalizm aşamasında, finans kapital, sadece gelişmiş kapitalist ülkelere değil, bir bütün oluşturan dünya kapitalist düzeninin diğer kesimine, yani geri ülkelere de damgasını vuruyordu.

Elbette ki, az gelişmiş bir ülke ile metropol yada metropoller arasındaki bağımlılık ilişkisi bu ilişkinin niteliği ve derecesi, sözkonusu toplumun dünya kapitalist düzeninin sömürü ağına yakalanmadan önceki üretim güçlerinin gelişim düzeyine bağlıdır. Emperyalizm tek başına bir dış olgu değildir ve toplumların iç dinamikleri gözönünde tutulmadan yapılan değerlendirme ve genellemeler yanlış kalmağa mahkumdur. Bununla beraber, dünya kapitalist düzeninin bir bütün oluşturduğunu ve bu bütünü bir bölümünde iç ve dış sömürüyle gelişmiş ABD, Almanya, Fransa, İngiltere vb. gibi ülkelerin, diğer kesiminde ise Asya, Afrika, Lâtin Amerika ve Orta Doğu'nun gelişmemiş ülkelerinin bulunduğunu açıkça görmek zorundayız. Diğer bir deyişle, bağımsız bir «üçüncü dünya» mevcut değildir. Bu gerçeklik görülmediği ve gelişmiş kapitalist ülkelerle geri ülkeler arasındaki diyalektik ilişki ve gelişmeler bütünüyle gözönünde tutulmadığı takdirde, finans kapital de tamamen gelişmiş ülkelere özgü bir sermaye kategorisizmiş gibi nitelenebilir; ve az gelişmiş bir ülkenin her kurumuna, her kesimine damgasını vuran sermayeyi finans kapital olarak niteleyebilmek için, onun mutlaka sermaye ihraç eden bir kapital olması gerektiği ileri sürülebilir. Tümleyle mekanik olan bu görüş iki temel gerçeği gözden kaçırır ve kaçırır:

1 — Dünya kapitalist düzeni bir bütündür ve bütün içindeki metropollerin, mihrakların adları ve konumları ne olursa ol

sun, bu düzene damgasını vuran sermaye, finans kapital olarak nitelenen sermayedir. Gelişmiş ülkelerden, az gelişmiş ülkelere yönelen sermaye de, nitel anlamda finans kapital olarak tanımlanan sermayedir.

2 — Tarihsel gelişimleri, iç dinamikleri, üretici güçlerin gelişim düzeyi ne olursa olsun, geri bırakılmış ülkelerde, dünya finans kapitali, bağımsız, dinamik, yaratıcı, «tasfiye edici» bir kapitalizmin, yani serbest rekabetçi kapitalizmin yetersizliği olanaklarını tümüyle ortadan kaldırmış, bu toplumları, diğer bir deyişle, «uydu»ları, «metropol»lere bağımlı kılmıştır. Dolayısıyla bu gibi toplumlarda, emperyalizmin belirlemesiyle gelişebilecek sermayenin de daha başından tekelci olması kaçınılmazdır. Nitekim, geri ülkelere bakıldığında, örneğin hem bankacılıkta hem de sanayide birkaç kuruluşun egemen durumda oldukları derhal göze çarpmaktadır. Bu gerçeklik sadece Türkiye için değil, Hindistan, Pakistan, Endonezya, Yunanistan, Latin Amerika ülkeleri için de doğrudur.

Bu temel gerçeklerin ışığı altında, finans kapitaline, geri ülkeler açısından, sadece bir dış olgu gözüyle bakılamaz. Bir yandan dünya kapitalist düzeninin bir bütün oluşturduğuna, diğer yandan az gelişmiş ülkelere kapitalizmin hangi niteliklerle

girdiğine ve son olarak bu ülkelerde hem sanayiye, hem bankacılığa, hem de ticaret ve hatta tarımsal üretime hangi parabolalarının hâkim olduklarına bakmak ve bu parabolalarının bir yandan tarih sahnesine nasıl çıktıkları yada çıkartıldıklarıyla, hangi yabancı parabolalarıyla can çiger kuzu sarması olduklarını açıkça görmek gerekir. Mesele, mekanik ve kısır bir şekilde, sadece sermaye ihracı açısından konulamaz. Çünkü, yerli ve yabancı finans kapital arasındaki ortaklık, organik ve diyalektik bir ortaklıktır. Az gelişmiş toplumun ekonomi politikasına bir avuç parabolasının, yani finans kapitalistin egemen olması, ilişkilere ve ortaklığa «rasyonel» bir temel hazırlar, ekonomik «anarşi»yi önler. Bu bakımdan geri ülkelerin gelişme süreçlerinin belirli bir aşamasında, yerli sermayenin bir kesimi, kaçınılmaz bir şekilde finans kapital niteliği kazanır. Gelişmiş ülkelerdeki finans kapitalle kıyaslandığında çok güdük ve çapsiz da olsa toplumun her kesimi üzerinde egemenliğini sürdürür,

Bu noktada, az gelişmiş ülkelerdeki güdük ve güçsüz finans — kapital'i, sermaye ihrac etmiyor diye finans — kapital olarak kabul etmemek bir kolu kesik bir ahtapota, ahtapot dememeye benzer. Bunun böyle olduğunu ilerdeki bölümlerde göreceğiz.

ULUSLARARASI FINANS KAPİTALİN TÜRKİYE'YE GİRİŞİ

Bir kere nedir Türkiye? Kendi bağımsız iç gelişimi, kendi iç dinamiği ile kapitalizme ulaşmış bir toplum mu, yoksa dünya emperyalist düzeninin sömürülen ülkeler kesiminde yer alan bir az gelişmiş ülke mi? Türkiye, kapitalizmin dinamik dönemini, yani serbest rekabetçi kapitalizm evresini yaşayabilmiş midir? Yoksa Türkiye'de kapitalist ilişkiler, dışa bağımlı ve çarpık bir şekilde mi gerçekleştirilmiştir?

Bu soruların cevapları, pek çok araştırmada verildi, veriliyor ve verilecek. Ama, artık hiç kimsenin tereddüt etmediği bir şekilde açıkça biliyoruz ki, iç dinamiğinin niteliği ne olursa olsun, Türkiye, da-

ha doğrusu Osmanlı Toplumunu, gelişiminin belirli bir aşamasında dünya kapitalist düzeninin sömürü ağına yakalanarak serbest rekabetçi kapitalizm evresi yaşamadan, tekelci kapitalizmin en yoz, en asalak, en mürteci özellik ve nitelikleriyle karşı karşıya kalmıştır. Kısacası şöyle olmuştur emperyalizmin Türkiye'ye girişi:

«Emperyalizmin Osmanlı İmparatorluğunu kısıpca almakta olduğu 19. Yüzyılın ikinci yarısında, emperyalist güçlere bağlı, çoğu musevi ve rum azınlıklardan oluşan Galata sarraflarına ve Osmanlı tacirlerine 'levantenler' adı veriliyordu. Levantenler diğer sömürge ve yarı sömürge lerdeki 'komprador'ların Osmanlı devletin

deki karşılığıydı. Levantenlerin aracılığıyla Batılı şirketlerin acentaları Galata'da birbiri ardına kuruluyordu.

Dış borçlanmalar, Düyun-u Umumiye vb. arkasından Osmanlı Bankası kuruldu. Emperyalist güçler Türkiye'de Anadolu - Bağdat Demiryollarından İstanbul elektrik şirketi, Tramvay — Tünel şebekesine, sigara, kibrit tekeline kadar çeşitli yatırımlara giriştiler. Böylece kapitalizm emperyalizm kanalıyla ve komprador levanten azınlığın aracılığıyla, şirketler şeklinde ve tekelci biçimde Osmanlı İmparatorluğuna girdi.

Bu tekelci giriş şüphesiz ki, bütün sosyal yapıyı çarpıttığı gibi rekabetçi kapitalizmin üretici güçleri geliştirici, pre-kapitalist ilişkileri tasfiye edici gelişmesini daha baştan engelledi.» (5)

Cumhuriyet sonrasında ise, bilindiği gibi, levantenlerin ya da «komprador burjuvazi»nin gelişmesini engelleyen ve «devletçilik»le palazlandırılan yerli burjuvazinin bir kesimi giderek yerli finans kapital niteliği kazanıyordu. Yerli finans kapitalin oluşum ve gelişiminde en önemli rol, başta, 1924 yılında kurulan Türkiye İş Bankası A.Ş. ne düştü. Bu bankanın gelişimi, Türkiye finans kapitalinin gelişimini yansıtır.

Az gelişmiş ülkelerde finans kapitalin emperyalist ülkeler finans kapitalinden farkı

Bu açıdan bakıldığında, geri bir ülke olarak, Türkiye'nin gelişmiş kapitalist ülkelerden farkı nerededir? Diğer bir deyişle, Türkiye finans kapitalinin, veya yerli finans kapitalin oluşumu ile gelişmiş ülkelerdeki finans kapitalin oluşumu ara-

sında ne gibi farklar mevcuttur? Bu farklılıkları, kısaca şu şekilde sıralamamız mümkün:

1 — Türkiye'de finans kapital, toplumun kendi iç dinamiğinin belirlemesiyle değil, uluslararası, daha doğrusu Avrupa finans kapitalinin zorlamasıyla tarih sahnesine çıkarılmıştır.

2 — Gelişmiş kapitalist ülkelerde, finans kapital, tekelleşmiş sanayi sermayesi ile, büyük banka, ticaret ve toprağa bağlı sermayelerin kaynaşmasından oluşur. Sermayenin bir kesiminin böylesine bir nitelik değişimine uğrayabilmesi için, birbirinden ayrı olarak, bir yerde sanayide diğer yerde bankacılıkta tekelleşme sürecinin at başı ve paralel bir şekilde yürütülmesi gerekirken; Türkiye'de önce büyük bankalar kurulmuş (örneğin Türkiye İş Bankası) ve sonra bankalar vasıtasıyla yapılan sınıal yatırımlar ve sağlanan krediler, sanayide tekelleşmeyi teşvik etmiştir. Hem bankacılıkta hem de sınıal üretimde, devlet eliyle tekelcilik süreci, doğrudan doğruya ve daha işin başında uygulanmış ve Türkiye kapitalizminin serbest rekabetçi dönemini, doğru dürtüst tanımadan, kapitalizmin tekelci aşamasıyla karşı karşıya bulmuştur kendisini. Bu bakımdan, yerli burjuvazinin bir kesiminin palazlanarak finans oligarşisi niteliği kazanmasında temel görev devlet teşvik ve gücüyle kurulan bankalara ve özellikle Türkiye İş Bankası'na düşmüştür.

3 — Geri ülkelerde finans kapital, bir dış oluşumun ürünü olduğundan, yani emperyalizm tarafından doğurulduğundan, kendisi, emperyalist ve sermaye ihracatçısı, değildir. Hem güçlüdür ve pazarlar da rekabet imkânına sahip değildir. Hem de ancak kendi yağıyla kavrulacak güdüklüktedir.

TÜRKİYE FİNANS KAPİTALİNİN OLUŞUMUNDA BANKALARIN ROLÜ

Genel hatlarıyla belirttiğimiz bu gerçeklerin ışığında, Türkiye finans kapitalinin en güçlü temsilcilerini incelemeye başlayabiliriz.

1 — TÜRKİYE İŞ BANKASI

Yukarıda da kısaca değindiğimiz gibi, Avrupa finans kapitalinin Osmanlı Toplu

munda işlerlik kazanmasında, en önemli görev Osmanlı Bankası'na düşerken, Milli Kurtuluş Savaşı'ndan sonra, yerli burjuvazinin «en yetenekli ve en girişkin» kesiminin finans kapitalist boyutlarına ulaştırılması için, 1924 yılında «devlet»in desteği ve «iradesi» ile Türkiye İş Ban-

kası kuruldu. «Gökten zenbile iner» gibi, birdenbire Türkiye ekonomi ve politika sahnesine fırlayan bu «dinamik ve genç» kuruluş, çok kısa bir zaman içerisinde gelişti ve güçlendi. «1924 te iki şubecisi bu lunan banka 1928 de 'memleketin belli başlı iş ve ticaret muhitlerine yardım elini uzatarak 15 şube sahibi olur. (dört yılda 7 misli genişler), 1934 te şube sayısı 51 e varır, (10 yılda 25 misli genişleme).

Bu genişleme ve temerküz ne sayede olur? Bağlanmalar, yani kredi açmak ve ya hisse senedi (aksiyon) satın almak suretiyle, sermayeye iştirakler veya iltihaklar yoluyla. Almanya Deutsche Bank (Diskonto ile birleşmeden önce) 2 ilâ 3 milyarlık sermayesine yaslanarak 87 banka bağlanmıştı. 5 milyon liralık İş Bankası, yalnız dünyanın 14 büyük şehrinde 'ecnebi muhabir' adıyla tam 21 bankaya bağlıdır. Türkiye içerisinde ise, içli dışlı bulunduğu dört büyük devlet bankasından maada, başbuğluk etmediği küçük banka hemen yok dense yeridir.

Netice, büyük banka kapitalinin ve üstünlüğünün süratle artmasıdır. 1913 — 1914 Almanya'sında 9 büyük banka bütün banka mevcudatının yarısını, banka kapitalinin de %38 ini elinde tutuyor. 1908 ile 1914 tarihleri arasında Diskonto Bankası'nın kapitali 200 Milyon Marktan 240 milyona, Deutsche Bank'ınki 170 milyondan 300 milyona çıkıyor. (6 yılda kapital %25 ilâ %76 arasında artıyor). TÜRKİYE İŞ BANKASI, 1924 yılında 'dörtte biri ödenmiş I milyon lira sermaye, yani HAKİKATE 250 bin lira ile işe başladığı halde, kapitali 1926 da 2 milyona ve İtibarı Millî ile füzyon yapınca (kaynaşınca) aynı yılda 4 milyona, 1930 da ise 'karşılığı tamamen ödenmiş 5 milyona çıkar. Yani 6 yıldaki artışı: itibarı kapitali bakımından % 500, gerçek (ödenmiş) kapitali bakımından % 2000 dir. 6 yılda 5 ilâ 20 misli artış, Alman bankalarından 30 kerre fazla çabuk birleşmiş demektir. 1913 - 1914 Almanya'sında 9 büyük banka bütün banka kapitalinin %38 ini ve mevcudatın yarısını mı elinde tutuyordu? 1929 Türkiye'sinde 39 yerli millî banka kapitalinin %82 sine yalnız 4 banka sahipti ve 37 millî bankanın mevcudat yekunu (toplamı) 126 milyon kü

sur lira iken, 2 büyük bankanınki (İş — Ziraat) 99 milyondur, yani değil, 2 banka, tek millî millî banka mevcudatının (yarısını değil) % 76 sını (dörtte üçüncü) elinde tutuyordu...

Görülüyorki Türkiye İş Bankası, göz açıp kapayıncaya kadar, serpilmiş, büyümüş, ve cin olmadan adam çarpmağa başlamıştır bile. Peki bu banka «faaliyetlerini» sadece, mevcudatın toplanıp ticari anlamda kredi olarak verilmesine mi hasretmiştir? Yani, ticari anlamda aracılığın ötesine geçememiş midir? Bunun da cevabı verilmiş: «Meselâ 9 büyük Berlin Bankası, müdür ve memurları vasıtasıyla 751 müessesede kendilerini temsil ettirirler. Türkiye'de daha 1929 da hemen bütün büyük endüstri şirketleri 2 si 'ecnebi millî' ve 4 ü küçük olmak üzere 8 'yerli - millî' ki, topyekûn 10 bankanın elinde temerküz eder: Türkiye Millî ile Selânik Bankaları 11, İŞ BANKASI 10, 3 devlet bankası 20 sanayi şirketine hâkimdir. (Hakkikatte Devlet Bankalarıyla alâkadar 20 müesseseden 3 ü İŞ BANKASI'nın, 3 ü Sanayi Maadin Bankası'nın, öteki 3 ü de gene başka bankalarla müşterek olduğuna göre, Devlet Bankaları yalnız 11 müesseseye hâkimdirler). Geri kalan 4 küçük bankadan ise Türkiye İmar Bankası İŞ BANKASI'na tabi, İstanbul Esnaf ile İktisat Bankaları Selânik Bankası'na bağlıdır. Hülâsa 6 banka, endüstri şirketlerinin %65 ini bilfiil elinde tutuyor, yahut bilvasita o şirketlerde, 'iyi saate olsunlar hakkında denildiği gibi 'karışık' buluyor.»

Yıl 1929, yani Türkiye İş Bankası kurulalı henüz 5 yıl olmuş. Banka'nın sanayi üzerindeki etkinliğinin ne ölçüde geliştiğini rakkamlar açıkça ortaya koyuyor. Bu banka, Türkiye ekonomisinin ve politikasının belirleyici güçlerinden biri olma ve yerli sermayenin bir kesimini finans kapital boyutlarına ulaştırma yolundaki «gayretleri»nde gerçekten de «başarılı» görülmektedir. İş Bankası'nın o günkü gücünü, daha ayrıntılı bir şekilde görelim: «İhtimal Hristiyan dininde TESLİS (üçüz tanrı) bulunduğu için oralarda banka sayısı birden fazla oluyor. Türkiye'nin 'Vahdaniyetçiliği' bankacılığımızda dahi gözükür:

İş Bankası... Türkiye'de 1929 da mevcut 39 yerli — milli bankadan 4 büyüğü tek-mil banka kapitalinin %78 ini elinde tutar. Lâkin bu 4 bankanın RUHU İş Bankası' sadece küçük mülkleri ve dağınık kıymet leri öğütürerek kapitalleştirmeğe yarıyan birer değirmenden başka bir şey değildir. Sonra, kapitalin Ruhu kâr değil midir? 1929 yılı Türkiye'sinde 102 milyon lira tek-mil bankalar kapitalinin ettiği kâr, 5,8 milyon liradır. Bu kârın 2,4 milyonu 37 milyon kapıtalı 4 büyük bankanın (İŞ - ZİRAAT - EMLAK - SANAYİ) elindedir. Yani kapitalce 1/3 olan bankalar kârın 1/2 sini alırlar, Lâkin asıl enteresan olan, bu 4 büyük banka kârından İş Bankası'na düşen paydır. İş Bankası'nın kapıtalı bankalar kapitalinin %13 ü (7 ilâ 8 de biri) okduğu halde, aldığı kârı 1,7 milyon lira, yani % 70 dir.

Mevduat ta böyle. 1933 Başvekâlet istatistiklerine bakılırsa: '38 milli bankanın tevdiat yekunu olan 144,6 milyon liranın 142 milyonu 7 bankadadır. Mütebaki 2,9 milyon lira, adetleri 31 e balığ olan diğer küçük müesseselerimizdedir. (Cumhuriyet: 26-8.1933). Bu 7 banka içinde, kapitalce 1/11 (%99) nisbetinde olan İş Bankası, 142 milyon mevduatın 50 milyonunu, yani 1/3 ünden fazlasını (%34 ünü) sinesinde saklar. 'Yukarıki rakkamlar tevdiat itibarıyla İş Bankası'nın ne mühim bir kudret ifade ettiğini beliiğ bir surette gösteriyor'. (Cumhuriyet 26-6-1933) (altını biz çizdik. H.K.) (Keza)

Bu kâr ve menfaat bakımından üstün lük havadan gelmez: İş Bankası'nın tek-mil Türkiye ekonomisi üzerindeki 'Kudret'inden ileri gelir. O 'Kudret'i anlamak için, İş Bankası'nın ecnebi kapitallerle kaynaşarak — inhisarcılara temel olan — bütün memleket ilk madde (ham madde) enerji (kömür ve maden) kaynaklarına nasıl el atmış bulunduğunu göz önüne getirmek yeter. Fakat tabii 'İŞ' bu kadarla kalmaz. Şeker istihsalı tamamıyla; dokümacılık, kerestecilik, sigortacılık, kükürt, telsiz telefon, kibrit inhisarı, nihayet stan dardize ihracat (İş Limited) ile 'Hamburg ve İskenderiye gibi mühim mahreç iskelelerimiz' (Mısır Limited), İş kömim-port ve ilh... sahaları DOĞRUDAN DOĞ

RUYA İş Bankası kartalının kanat gerdiği işlerdir. Şimendüferler inşası (Hükûmete ilk demiryolu kredisini o açar), Şehir imarı (İzmir'e 2 milyon), ambalaj işi (Beşiktaş'ta), deniz nakliye ve kurtarma işleri (Deniz İş) gene onun... Yeniden (Devlet kapıtalıye elele) ampul, cam, sömük, kâğıt, manifatura ve yünlü kumaş tesisatına hazırlık. Şekerin akrabasıdır diye, kahve için İktisat Vekaletinden 3 sene imtiyaz (25.1933 gazeteleri) 1933 denberi 'Türkiye İş Bankası artık TÜTÜN İŞİNDE DE FAAL BİR rol oynamaya karar vermiştir' (Cumhuriyet 19.1.1933) (6). Günümüzden 40 yıl önce yapılan bu araştıtırma, daha o dönemde Türkiye İş Bankası'nın Türkiye ekonomisinde nasıl egemen bir güç haline geldiğini, tüm kanıtlarla belgeliyor. Daha önce de değindiğimiz gibi, İş Bankası'nın büyümesi, güçlenmesi, temelde yerli burjuvazinin bir kesiminin finans oligarşisi haline gelerek zümre egemenliği kurma yolunda adımlar atmasıyla eşdeğerliydi. Nitekim günümüzde olduğu gibi, o devirde de, politikacıların, emekli askerlerin bir kısmı banka idare meclislerinde yer alıyor ve böylece devlet ve banka arasındaki kaynaşmanın zincir ve sembolleri olarak maaşlarını alıyorlardı. Şöyleki: «1929 senesinde, 25 milli kapıtalı sanayi ve maden şirketi vardı. Bunların idarelerinde 20 kadar mebus alâkadardı. Mevcut 38 Milli Bankada 31 tane mebus bulunuyordu. Yani, HEMEN HEMEN HER YERLİ MİLLİ ŞİRKETİN MİLLET MECLİSİNDE BİR MEBUSU VAR. Lâkin Devletle finans kapitalin kaynaşma derecesi yalnız 'kamutayın sayın üyelerini'nin sayısından belli olmaz. Her şirkette bulunan bir çok eski temyiz azalarını, büyük askeriye (Günümüzde Tağmaç'ı, Türün'ü, Süer'i, Karakoç'u hatırlayalım)* ve mülkiye erkânını da hesaba katmalıdır. Sonra bütün büyük endüstriye 7 banka hâkimdir demislik. Bunlardan 3ü Devlet Bankasıdır. Fakat yalnız bir tanesinde (1520 müesseseyi güden İş Bankası'nda) tam 13 mebus vardır. Yani İş Bankası'nın idare meclisi bir Millet Meclisi minyatürü idi. Nihayet işte, şaheser: İş Bankası'nın sabık umum müdürü Celâl, 5 yıldan beri ekonomi ba-

kanı BAYAR sıfatıyla, Türkiye ekonomî politik müdürü olmuştur.» (7)

Böylece Cumhuriyet döneminin başlan gıcında, İzmir İktisat Kongresi kararlarına uygun olarak yerli sermayeyi merkezileştirmek, yoğunlaştırmak, tekelleştirmek ve finans kapital boyutlarına ulaştırmak, sanayi sektörlerinde tekeli girişimlerde bu lunmak üzere, Türkiye İş Bankası gibi, «özel», fakat gerçekte sırtı devlete dayalı bankalar kurulumu ve geliştirilirken, yine aynı özel sektöre, kredi, ucuz hammadde ve kaynak sağlamak üzere, tümüyle devlete ait olan ve yine «banka» adı verilen yeni kuruluşlar ortaya çıkmıştır. 1927 yılında Türkiye Emlak Kredi Bankası, 1930 yılında Türkiye Merkez Bankası, 1933 yılında Sümerbank ve İller Bankası, 1925 yılında Etibank ve 1938 yılında ise Türkiye Halk Bankası kurulmuştur. Sümerbank, Etibank, İller Bankası gibi kuruluşlara, o zamanlar mevduat kabul etmedikleri ve yatırım kurumları oldukları halde devlet eliyle «banka» adının verilmesi de, bir yerde egemen olan zihniyeti yansıtmaması açısından ilginçtir.

Böylece tefeci — bezirgân kaynaklı bir sermaye o dönemlerde bu sermayeyi elinde bulunduran yerli burjuvazinin bütün tarihsel güdüklüğüne ve çapsizliğine, rağmen, «devlet fideliği»nden beslenen bir kesimiyle finans kapital haline getirilmeye çalışılıyordu. Kısmi ve sözde bir bağımsızlık içerisinde, düşe kalka İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiği zaman, Türkiye'de yerli sermayenin bir bölümü artık, kendini rahatça ve «gururla» finans kapitalist diye adlandırabilir, uluslararası finans kapitalle daha sağlam ilişkiler kurabilir. Nitelik o sırada, savaşın en güçlü galibi A.B.D. Emperyalizmi de, aynı dünya piyasasında, Avrupalı'lardan boş kalan yeri «fedakârlıklar»la doldurmağa gönüllü bulunuyordu. Yine bilindiği gibi, «ABD Emperyalizmi savaş sonrasında hemen soğuk savaş denilen bir anti-sosyalizm yaygarası icad etmiş, arkasından da Marshal Planı'nı Avrupa'ya ve Türkiye ve Yunanistan'a dayatmıştır. ABD Emperyalizmi bu askeri hazırlıklarının yansısı Truman Doktrini diye yeni bir tatbikle Yunanistan ve Türkiye üzerinde

etkilli yeni egemenlik adımları atmıştır.

Ve bu süre içinde yerli sermaye, mümkün olduğu kadar tekeli modeli izleyerek ve karıma ekonomi, devletçilik denilen devlet kapitalizminin her türlü nimetinden faydalanarak palazlanmıştır. 1946 ve özellikle 1950 sonrasında ise, yerli tekeli sermayenin emperyalizmle bütünleşmesi hızlanmış, yeni açılan ticaret ve liberal ekonomi imkânlarından yararlanan yerli büyük sermaye özellikle 1960 sonrasında biriktirebildiği kadar sermayeyi, yabancı sermaye ile birlikte sanayie yatırmıştır. (8)...

1960 sonrasında ise «sermaye yoğunlaşması ve merkezleşmesi güçlenmiştir, ağır sanayiden uzak kalmakla birlikte yerli tekeli sermaye (o iş devlete düşerdi), bazı basit sanayi yatırımlarına girişmiştir. Yabancı sermaye ile montajcılık biçiminde bağlar ve birkaç büyükçe yatırıma girerken, kendi başına birtakım basit tüketim malları imalatına da geçebilmiştir.» (8)

Bütün bu oluşumlarda, uluslararası finans kapitalin ortağı «dev» bankalar hayatı roller oynamışlar ve bir yandan sağladıkları krediler diğer yandan doğrudan doğruya gerçekleştirdikleri işbirliklerle, sanayi sektörünün çarpık gelişimde en etkin güç olarak belirginleşmişlerdir. Bu «dev» kuruluşların en «dev»i kendisini şöyle tanıtır: «Cumhuriyet dönemi Türk Ekonomisinde *sanayinin ve ticaretin gelişmesi ve yerleşmesinde Türkiye İş Bankası'nın büyük katkıları olmuştur. Bakırdan demir ve çeliğe, çimentodan cama, kömürden petrole, lastikten motora, sekerden margarine, pamukludan yünlüye, sodadan tarımsal gübreye kadar nice sanayi kolları, 100 ün üstündeki büyük işletmeleri ile İŞ BANKASI'nın ÖNDERLİĞİNDE KURULMUŞTUR.*» (9)

Görüldüğü gibi, Türkiye'de pek çok sanayi dalının İş Bankasının önderliğinde kurulduğu ve bu sektörlerin İş Bankası tarafından geliştirilip kontrol edildiği aşıkça ortaya konuluyor. Gerçekten de Türkiye İş Bankası gücü ve etkinliği ile «övmeyi hak etmiş» bir dev «millî» kuruluş. Çünkü daha önce de belirttiğimiz

gibi bu bankanın 1924 yılında, sadece 2 şubesi ve 37 personeli bulunmaktaydı. Aynı yıl sonundaki toplam mevduat ise 2 milyon 469 bin TL, toplam plâsman 1 milyon TL ve bilanço toplamı ise 3 milyon 623 bin TL idi. Oysa 1973 yılı sonunda banka 578 şubeye, 12 482 personele sahip bulunuyordu. Toplam mevduat 18 milyar 407 milyon TL. na, ticari ve sınırlı plâsmanlar 12 milyar 478 milyon TL. na, mali plâsmanlar 5 milyar 102 milyon TL. na, iştirakler cüzdanı 878 milyon TL. na ve toplam bilanço ise 22 milyar 422 milyon TL. na yükselmışti. Diğer bir deyişle, 1973 yılı sonunda, Türkiye İş Bankası'nın toplam mevduatı, aynı yıl içindeki toplam Gayri Safi Milli Hasıla'nın % 11,7 si, büt-

çe değerinin %32,3 üne eşit bir boyuta varmıştı. Aynı şekilde bankanın plasmanları GSMH'nin %11,2 si ve bütçe değerinin % 30,8 i büyüklüğündeydi. (Bu son değerleri sadece mukayese yapabilmek amacıyla veriyoruz, yoksa banka mevduatının GSMH'nin ya da bütçenin organik bir parçası olduğunu ileri sürüyor değiliz. Ki bu bile ileri sürülebilir.)

Türkiye İş Bankası'nın gücünü daha iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için, bu banka ile birlikte Türkiye'nin diğer iki «dev» bankasını, yani Yapı ve Kredi Bankası ile Akbank'ı da ele alıp, bu üç bankanın günümüzdeki gücünü, diğer 24 ticari banka ile kıyaslayalım:

(TABLO I)

Türkiye'de ticaret bankaları içinde Türkiye İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası ve Akbank'ın durumu

(31 Aralık 1972 tarihi itibarıyla)

Bankanın Adı	Tahvil ve Hisse Senetleri Cüzdanı İçindeki Payı	İştiraklerdeki Payı	Toplam Mevduattaki Payı	Toplam Kârdaki Payı
	%	%	%	%
Türkiye İş Bank.	68.8	48.3	36.6	29.3
Yapı ve Kredi Bank.	12.8	13.6	20.3	23.4
Akbank	7.8	14.7	15.7	20.7
Üç Banka Toplamı	89.4	76.6	72.6	73.4
Diğer 24 Banka	10.6	23.4	27.4	26.6

(Kaynak: Türkiye'deki Ticaret Bankalarının Birarada Bilançoları: İş Bankası Bülteni, 1973/1)

Görülüyor ki, 1972 yılı sonunda, 27 ticari banka içerisinde Türkiye İş Bankası toplam mevduatın %36,6 sını, toplam iştiraklerin % 48,8 ine, toplam kârın ise %29,3 üne sahip. Üç banka birarada alındıkları takdirde, ne kadar büyük bir güç oluşturdıkları ve diğer bankaları ve bankacılığı sürükledikleri de açıkça ortada. Burada Yapı ve Kredi Bankası ile, Akbank'ın palazlanan yerli burjuvazinin İkinci Dünya

Savaşı sonrası finans kapital örgütleri olduğuna da ayrıca değinelim.

Türkiye İş Bankası'nın iştirakleri 1973 yılı sonunda 878 milyon TL. na ulaşmıştı. Elbetteki bu değere birdenbire varılmış değildir. Bankanın gelişimini, tüm tarihi içerisinde değil de, 1960 lardan bu yana incelediğimizde dahi, bu gelişimin niteliği ve yönü açıkça ortaya çıkmaktadır.

TABLO II

Türkiye İş Bankası'nın mevduat ve Plasmanlarındaki gelişmeler
(1964 — 1973)

Yıllar	Toplam Mevduat (Milyon TL)	Tasarruf Mevduatı (Milyon TL)	Plasmanlar (Milyon TL)
1964	3265	2288	2655
1966	5016	3609	4446
1968	6725	4861	5739
1970	8915	6406	7859
1972	15866	10471	10182
1973	18407	12941	17579
Artış	% 463,8	% 465,6	% 562,1

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Raporları, 1965 — 1973)

Tablo II, 1964—1973 yılları arasındaki 10 yıllık sürede Türkiye İş Bankası'nın toplam mevduatının % 463,8 lik bir artışla 3265 milyon TL'den (3 milyar 265 milyon TL. dan) 18 milyar 407 milyon TL. na yükseldiğini gösteriyor. Aynı şekilde bankanın plasmanları da %562,1 lik bir artışla 2 milyar 655 milyon TL. dan 17 milyar 579 milyon TL. na yükselmiştir. Öte yandan aynı dönemde toplam mevduatın %70. i civarındaki bir kesimini, tasarruf mevduatları oluşturmuş ve tasarruf mevduatları

ise 2 milyar 288 milyon TL. dan 12 milyar 941 milyon TL. na sıçramıştır. Tasarruf mevduatındaki artış %465,6 dır. Görülüyor gibi bankanın sahip olduğu, diyelim ki kullandığı, kaynakların boyutları korunmuş bir şekilde büyümüştür.

Türkiye İş Bankası'nın etki gücünü daha iyi vurgulayabilmek amacıyla, bankanın iştiraklerindeki gelişmelere gözatılması yararlı olacaktır. Nitekim aşağıdaki Tablo bu amaçla hazırlanmıştır.

TABLO III

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerindeki gelişmeler
(1965 — 1973)

Yıllar	İştirakler (Milyon TL)	İştirakler Kârı (Milyon TL)	Kâr Oranı %
1965	300,4	27,9	10,2
1966	329,3	31,2	9,8
1968	375,8	40,6	11,3
1970	484,2	43,4	9,0
1972	610,8	55,4	14,0
1973	877,7	75,4	14,7
Artış	% 292,6	% 270,0	

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Raporları, 1965 — 1973)

Yukarıdaki Tablo, Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerinin 1965-1973 döneminde %292,6 lik bir artışla 300,4 milyon TL. dan 877,7 milyon TL. na yükseldiğini ortaya koyuyor. Burada önemli olan, bu artışın büyüklüğü kadar yönü ve niteliğidir de. Bu bakım-

dan iştirakleri sınıflayıp, bankanın iştirak kalemlerinden hangilerinin güçlendiğini, hangilerinin zayıfladığını ortaya koymak gerekecektir. Nitekim aşağıda verilen tablo da bu yönelim ortaya konulmaktadır.

TABLO IV

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerinin dağılımı

(1965 — 1973. % olarak)

İştirak Dahi	1965	1966	1968	1971	1972	1973
Bankalar	13.90	13.12	12.59	10.66	12.10	9.94
Sigorta Şirketleri	2.34	2.13	1.87	1.39	1.21	0.84
Sanayi Şirketleri.	76.20	77.61	78.86	82.48	81.67	85.43
Diğer İştirakler	7.56	7.14	6.68	5.47	5.02	3.79

(Kaynaklar: Türkiye İş Bankası Yıllık Raporları, 1965—1973)

Tablo IV, 1965—1973 yılları arasında Türkiye İş Bankası'nın iştirakleri içinde, bütün diğer kalemlerin payları azalırken, sanayi şirketlerine yapılan iştirakler payının sürekli olarak arttığını ortaya koymaktadır. Nitekim 1965 yılında %76.20 olan bu değer, 1973 yılı sonunda %85.43'e yükselmiştir. Diğer bir deyişle, Ortak Pazar'la bütünleşme süreci uygulamaya sokulurken, Türkiye finans kapitalinin en güçlü örgütünün sanayi kesimleri üzerindeki işlem ve etkinliği de güçlenmektedir.

Sadece sanayi yatırımları, sektörel anlamda analize tabi tutulduğu takdirde, 1965 yılında payı %31.68 olan Şişe ve Cam sanayinin payı 1973 yılında %27.85'e, yine 1965 yılında payı %8.65 olan Çimento Sanayinin payının 1973 yılında %3.10'a, Mensucat Sanayinin payının %16.27'den %7.75'e düştüğünü; buna karşılık 1965 yılında mevcut bulunmayan Metallurji Sanayindeki payın 1973 yılında %12.79 değerine çıktığını görüyoruz. Aynı şekilde, 1965 yılında mevcut olmayan Kimya Sanayinin payı ise 1973 yılında %12.49'de gerindedir. Buna karşılık Madeni İmalât ve Motor Sanayinin payı %5.49'dan %9.35'e yükselmiştir. Öteyandan Şeker ve Gıda Maddeleri Sanayinin payı %23.46'dan %15.08'e düşmüştür. Görülüyorki, sanayi yatırımlarının yöneliminde farklılıklar ortaya çıkmakta ve daha önceleri mevcut olmayan sanayi dallarında yeni yatırımlar oluşturulmaktadır. Bununla beraber 1965 yılında olduğu gibi, 1973 yılında da sanayi kolları arasındaki yatırımlarda, birinci sırayı Şişe ve Cam Sanayii ve ikinci sırayı da Şeker ve Gıda Maddeleri Sanayii

işgal ediyordu. Türkiye İş Bankası'nın daha başlangıç yıllarında monopol altına aldığı bu iki sanayi kolunun, bankanın yatırımları içerisinde halâ «mümtaz» bir yer işgal etmeleri, bankanın işe nereden başladığının somut göstergeleri olarak göze çarpılmaktadırlar.

Kısacası, dışa bağımlı, yabancı finans kapital kontrolündeki bir gelişmeye paralel olarak, Türkiye finans kapitalinin en güçlü temsilcisinin sanayi kollarındaki yatırımlarında da önemli değişiklikler ortaya çıkmaktadır ve çıkacaktır.

Şimdiye kadar verilen değerlerle Türkiye İş Bankası'nın gücü ve etkinliği konusunda genel bir yaklaşımda bulunulmuştur. Oysa, bu banka pek çok sanayi dalını olduğu gibi, bir çok ticari bankayla sanayi yatırım ve kredi bankalarını, sigorta şirketlerini, ticari şirketleri de kontrolü altında tutmakta ve her yıl kuruluş halindeki pek çok şirkete iştirak ettiği gibi, yenilerini de kurmaktadır.

Denebilir ki Türkiye İş Bankası'nın gücü ve etkinliği onun iştiraklerinin dökümünü incelendiğinde çok daha açık olarak ortaya çıkmaktadır.

Türkiye İş Bankası'nın iştiraklerindeki payı ve iştirak ettiği kuruluşların çok çeşitliliği ve Türkiye ekonomisinin «kilit» sektörlerinde yer alışı bankanın gücünü ve özellikle etkinliğini çok büyük boyutlara ulaştırmaktadır.

Bu bakımdan, Türkiye İş Bankası'nın bütün iştiraklerinin bir dökümünü vermek çok yararlı olacaktır. Tablo V, bu amaçla hazırlanmıştır.

TABLO V

Türkiye İş Bankası'nın İştirakleri

1973 Yıl Sonu İtibarıyla

Bankanın, Sermayesine % 10 Oranından Fazla İştiraki Bulunan Şirketler

1 — SINAİ ŞİRKETLER

Gıda Sanayii

Şeker :

✓ Adapazarı Şeker Fab. T.A.Ş.	% 20.0
✓ Amasya Şeker Fab. A.Ş.	14.0
✓ Kütahya Şeker Fab. A.Ş.	25.0
✓ Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş.	33.3

Yağ :

✓ Unilever — İş Tic. ve San. Türk Ltd. Şti.	20.0
---	------

İçki :

✓ Türk Tuborg Bira ve Malt San. A.Ş.	10.0
--------------------------------------	------

Maden Sanayii

✓ Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	16.9
------------------------------------	------

Taş - Toprak Sanayii

Çimento :

✓ İzmir Çimento Fab. A.Ş.	14.3
✓ Konya Çimento Sanayii	31.8

Cam :

Cam Elyaf Sanayii A.Ş.	6.7
Çayıroca Cam Sanayii A.Ş.	29.9
Paşabahçe Cam Sanayii A.Ş.	29.8
Teknik Cam Sanayii A.Ş.	29.6
Topkapı Şişe Sanayii A.Ş.	31.0
Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.	87.5

Tekstil Sanayii

Dokuma :

Balıkesir Pamuklu Dokuma San. T.A.Ş.	34.6
İpekış Mensucat T.A.Ş.	98.3

Sentetik İplik :

Aksa Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	10.0
Polylen Sentetik İplik Sanayii A.Ş.	12.0

Lâstik Sanayii

Türk Pirelli Lâstikleri A.Ş.	25.8
------------------------------	------

Kimya Sanayii

Akdeniz Gübre Sanayii A.Ş.	10.0
Koruma Tarım Ollaçları T.A.Ş.	21.6
Levers Brothers (Türkiye) San. ve Tic. Ltd. Şti.	20.0

Plâstik Sanayii

Keban Holding ve Ort. Plâstik San. A.Ş.	20.0
---	------

Demir - Maden ve Makina

Metal İmalât :

Çelik Halat ve Tel Sanayii A.Ş.	14.6
İzmir Metallurji Fabrikası T.A.Ş.	15.9
Madeni İnşaat İşleri T.A.Ş.	48.8
Omtaş tomativ Transmisyon Ak. San.	16.7
Presiz Metal İmalât Sanayii A.Ş.	20.0
Tezsan Takım Tezgâhları San. ve Tic. A.Ş.	41.5

Otomotiv :

Tofaş Türk Otomobil Fabrikası A.Ş.	15.1
------------------------------------	------

Elektrik Motoru :

Türk General Elektrik Endüstri A.Ş.	12.0
Wat Elektromek. Cih. ve Mot. San. A.Ş.	30.0

Elektrik :

General Elektrik T.A.O.	25.0
-------------------------	------

2 — BANKALAR

Ticaret :

Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.	67.3
-------------------------------	------

Yatırım :

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O.	64.2
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	24.6

3 — SİGORTA ŞİRKETLERİ

Anadolu Anonim Türk Sigorta Şirketi	45.5
Ankara Anonim Türk Sigorta Şirketi	19.8
Destek Reasürans T.A.Ş.	100.0
Milli Reasürans T.A.Ş.	100.0

4 — SAİR TİCARİ ŞİRKETLER

Hizmet İşleri Ltd. Şti.	20.0
Kültür Yayınları — İş T. Ltd. Şti.	99.3
National Mukayyit Kasa A.Ş.	29.0
Tofaş Oto Ticaret A.Ş.	10.0
Umumi Mağazalar T.A.Ş.	20.0

5 — KURULUŞ HALİNDEKİ ŞİRKETLER

Altinyunus Çeşme Turistik Tesisleri A.Ş.	10.0
Ceytaş Ceyhan Tekstil Sanayii A.Ş.	15.0
Edirne Turizm ve End. A.Ş.	75.0
Ege Gübre Sanayii A.Ş.	10.0
Güney Cam Fabrikaları A.Ş.	40.0
Kayısı Kurutma ve Pulp Fabrikası A.Ş.	45.5
Soda Sanayii A.Ş.	40.0
Söğüt Seramik Sanayii A.Ş.	100.0
Taksim Otelcilik A.Ş.	10.0
Trakya İplik Sanayii A.Ş.	15.0
Türk Alman Turizm A.Ş.	13.7
Türkiye Maden Bankası A.Ş.	33.3

(Kaynak : Türkiye İş Bankası, Yıllık Rapor 1973)

Tablo V, Türkiye İş Bankası diye adlandırılan «İmparatorluğun» ekonomik gücü hakkında açık bir fikir vermektedir. Bu bankanın iştirak etmediği sanayi dalı yok gibidir. «Kalkınma mı olacak, bir sanayi dalına yatırım mı yapılacak, onu da biz yaparız. Yani, İş Bankası yapar» diye övünebilecek gerçek bir güce sahiptir bu finans kapital kuruluşu. Tablo V, bu bankanın sadece sanayi dallarındaki değişik işletmeleri değil, büyük sigorta şirketleriyle yatırım bankalarını da kontrol ettiğini ortaya koyuyor. Daha sonra, ayrıntılı bir şekilde açıklayacağımız gibi, «yatırımcı bankalar» diye adlandırılan ve yabancı finans kapitalin dürtüsü ve teşvikiyle kurulan Sınai Yatırım ve Kredi Bankası ile Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın ekonomik birer güç halinde belirginleşmelerinde de baş rolü Türkiye İş Bankası oynamıştır. Nitekim İş Bankası Sınai Yatırım ve Kredi Bankası'nın sermayesinin %64.2 sine, Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası'nın sermayesinin ise % 24.6 sına sahiptir.

Burada şu hususa da değinelim ki: Bilindiği gibi, bir kuruluşu, kontrol edebilmek için bu kuruluşun sermayesinin çoğunluğuna sahip olmak hiç te şart değildir. Küçük ama etkin bir katılım o kuruluşun politikasında belirleyici rol oynamaya yeterli olabilir. Öte yandan, İş Bankası'nın belirli bir kuruluş üzerindeki gücü ve etkinliği, sadece sermayesi içindeki payı ile orantılı değildir. İş Bankası'nın sahip olduğu geniş kredi kaynakları, diğer işletmeler üzerindeki egemenliği, çok önemli dış ve iç ilişkileri, onu, sahip olduğu sermaye payından çok daha güçlü ve etkin bir duruma getirir. Bu bakımdan, bankanın egemenliği, sadece belirli bir işletmenin sermayesindeki payıyla ölçülemez. İş Bankası, ilişkiler bütünüyle ele alınmalıdır. O zaman bu kuruluşun gücü daha iyi anlaşılır.

Öte yandan İş Bankası İdare Meclisi Üyeleri'nin adlarına kısa bir dönem için bile olsa bakmak, bu bankanın politika ile ne dereceye kadar içli dışlı olduğunu hemen ortaya koyar. 1966 yılında İdare Meclisi Reis Vekilinin Turan Güneş olduğunu

ve bu idare meclisinde Prof. Fahir Armaoğlu, Ahmet Muhip Dranas, Cahit Zamanlı gibi isimlerin bulunduğunu görüyoruz. Şirketin eski genel müdürlerinden Ferid Basmacı, daha sonra Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ile Sınai Yatırım ve Kredi Bankası İdare Meclisi Reisliğine getirilmiştir. Diğer bir deyişle, İş Bankası bir okuldur. Gelişen diğer finans kapital kuruluşlarına (ki o kuruluşlar bir yerde İş Bankası'na göbek bağı ile bağlıdır) yönetici yetiştiren bir okul. 1972 yılında bankanın İdare Meclisi Reisliğine İsmail Rüstü Aksal'ın getirildiğini, Prof. Armaoğlu'nun yerinde kaldığını, yıl içinde İdare Meclisi üyeliğinden ayrılarak Dünya Bankası'na kapılanan, Erim'in «beyin» takımından Attilâ Karaosmanoğlu'nun yerine yine Cahit Kayra'nın üyeliğe onurlandırıldığını görüyoruz. Turan Güneş hâlâ İdare Meclisi Reis Vekilidir. 1973 yılında yeni bir değişiklik çıkıyor ortaya. Turan Güneş, Dışişleri Bakanlığı'na transfer olurken İdare Meclisi Başkanlığına İbrahim Öktem getiriliyor. 1973 yılında 11 kişilik idare meclisi ve umum müdüre (umum müdür Selahattin Karahan aynı zamanda idare meclisi üyesidir), yine idare meclisi kararıyla 1. milyon 272 bin TL. prim dağıtıldığı (Kârdan) gözönünde, tutulduğunu da bu bankanın nasıl bir finans kapital arpağı olduğu açıkça ortaya çıkar. Elbette ki İş Bankası idare meclisi üyeliği ile «onurlandırılan» bir «mümtaz» kişinin, «imtiyazları» sadece maaş ve primlerden ibaret kalmaz. Ama bu sorun başka bir çalışmanın konusu.

İş Bankası'nın «encamı» kısaca böyle. Şimdi diğer iki «dev» finans kapital kuruluşuna değinelim.

2 — YAPI VE KREDİ BANKASI A.Ş

Türkiye finans kapitali, devletçilik fi-deliginde ihtimamla büyütülüp, İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna yaklaştığında, güçlenen ve daha da «özelleşmek, isteyen yerli finans kapital biraz «devletçilik» ve «bürokrasi» kokan; ağır, hareketsiz ve çok «tedbirli» C.H.P. den büyük ölçüde etkilenen ve de karşılığında etkileyen İş Bankası'nın yanında yeni ve «dinamik» finans

kapital kuruluşlarına ihtiyaç duyduğunu gördü. Almanya'nın yenileceği artık ortadaydı. Yeni dostlar, yeni müttefikler, dolayısıyla yeni «olanaklar» çıkacaktı Türkiye finans kapitaline. Artık kozayı delip dışarı çıkmamanın, kanatlarını «özgürce» gelip uçmanın zamanı gelmişti. Tek partili dönem tarihe karışacak, Türkiye'ye çok partili «demokrasi» gelecek yada getirilecekti. Demokrasinin bir ölçüde ithal malı oluşu da gözönünde tutulacak olursa, eski bezirgânlarımız, yeni parsadan, yeni çapuldan daha büyük pay kapabilmek için, dünya koşullarına «uygun» hareket etmek zorunluğu ile karşı karşıya kalıyorlardı. Böylece 1944 tarihinde, Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. kuruldu. Hürriyet Gazetesi'nin 9 Eylül 1973 tarihli sayısında verilen «Yapı ve Kredi Bankası. 29. Yıl» adlı ilâvede, banka, kendisini şöyle tanıtıyor ve tanımlıyor: «Cumhuriyetin 21. yılında, o güneşin ışığından, Türk vatanının toprağından ve kaynaklarında feyz alarak kurulan milli müesseseler içinde, 'Yapı ve Kredi Bankası'nın özel bir yeri vardır. Yapı ve Kredi Bankası'nın kuruluşu (İstanbul — 9 Eylül 1944), MİLLÎ BANKACILIK TARİHİNDE BİR DÖNEM NOKTASI, BİR AŞAMA TEŞKİL EDER.

MEMLEKETİMİZDE TAM ANLAMıyla 'ÖZEL TEŞEBBÜS BANKACILIĞI BÜTÜN GEREKLERİ VE UYGULAMALARIYLA — 'MEVDUAT BANKACILIĞI YAPI VE KREDİ BANKASININ KURULUŞU İLE BAŞLAMIS VE GELİŞMİŞTİR...

Banka kuruluşunun 7. yılında, mevduat bakımından TC. Ziraat Bankasını ve Türkiye İş Bankası'nı takiben, bütün bankalar arasında üçüncü sıraya yükselmiş ve bu mevkiî bugüne kadar korumuştur...

Yapı ve Kredi Bankası'nın 11'i YABANCI SERMAYE VE TEKNİĞİ İLE İŞBİRLİĞİ HALİNDE, ekseriyeti sınıai olmak üzere 35 iştiraki mevcuttur.»

Banka kuruluşunun 7. yılında mevduat bakımından Türkiye'de üçüncü sırayı ele geçiriyor ve bu sırayı bir daha da kaybetmiyor. Ayrıca 11 i yabancı sermaye ile olan 35 sınıai kuruluşta da iştiraki var. O zaman ne oluyor bu sermayenin niteliği? Tek başına banka sermayesi mi bu? Yoksa serbest rekabetçi dönemden gelen, tekelleşmiş bir sanayi kapitali mi? Ne o ne de öteki. Banka açıkça söylüyor zaten. «Benim sermayem, yabancı finans kapitalin de katıldığı, yerli sanayi ve banka sermayelerinin kaynaşmasından oluşan bir fiile karşı karşıyayız. O zaman, ne sanayi sermayesinin temelinde de büyük toprak ve ticaret sermayeleri yatıyor. Demek ki daha önceki sermaye biçimlerinden nitel anlamda farklı bir sermaye biçimiyle karşı karşıyayız. O bilim ve zaman, neden gerçeği gözlerden saklamağa çalışarak, bu sermayeye teorideki gerçek adından farklı adlar takmaya çalışalım. Düpedüz ve açıkça finans kapital bu.

Bankanın 1944 yılında I şubesi, 44 personeli ve 2 milyon TL. lik bir öz sermayesi var. Bakalım 20 yıl içinde nerden nereye gelmiş?

TABLO VI

Yapı ve Kredi Bankası'nın Şube - Personel ve Öz Sermayesindeki Gelişmeler

Yıllar	Şube Sayısı	Personel Sayısı	Öz Sermaye
1944	1	44	2 Milyon TL.
1954	64	1306	15 » »
1963	133	2617	40 » »
1973	420	9100	225 » »

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası 29. yıl, Hürriyet Gazetesi 9. Eylül. 1973)

Görülüyor ki, personel sayısı 20 yıl içinde 44 ten 9100 e ve öze sermaye ise 2 milyon TL. dan 225 milyona sıçramış. 1944 yılında 1 olan şube sayısı ise 420 ye yükselmiş. Sadece öz sermaye 113 kat artmış. Böyle büyüyor Türkiye'de finans kapital işte. Çünkü büyütenler var.

Bu bankanın özellikle son yıllardaki gelişimini izlemek bile, yeteri derecede aydınlatıcı olmaktadır. Bankanın 1968-1973 döneminde iştirakler, toplam krediler ve toplam mevduatındaki artışları incelediğimizde Tablo VII'deki değerleri elde ediyoruz:

TABLO VII

Yapı ve Kredi Bankası'nın İştirakler, Toplam Krediler ve Toplam Mevduatındaki Gelişmeler

Yıllar	İştirakler (Milyon Tl)	Toplam		Kredi./Mevduat %
		Krediler (Milyon Tl)	Toplam Mevduat (Milyon Tl)	
1968	66.7	1957.2	2879.7	67.9
1969	92.4	2567.2	3604.3	71.2
1970	124.9	2948.3	4420.8	66.7
1971	145.7	4093.9	6104.2	67.1
1972	167.7	5762.9	8777.6	65.7
1973	208.2	7440.9	10543.1	70.6
Artış	% 212.1	% 280.2	% 266.1	

(Kaynaklar: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporları. 1971-1972-1973)

Ne söylüyor yukarıdaki tablo? Bankanın iştiraklerinin 6 yıl içinde %212.1, verdiği toplam kredilerin %280.2 ve toplam mevduatının ise %266.1 arttığını. Öte yandan 1968-1973 döneminde Yapı ve Kredi Bankası'nın toplam kredileri toplam mevduatın yaklaşık olarak %70 i kadar olmuş-

tur.

Yapı ve Kredi Bankası'nın «Yapı»sını daha iyi bir şekilde ortaya koyabilmek için, aynı dönemde bankaca verilen kredilerin, sektörler arasındaki dağılımının hangi yönde gelişmekte olduğunu inceleyebiliriz: (Tablo VIII)

TABLO VIII

Yapı ve Kredi Bankası'nın Kredilerinin Sektörler İtibariyle Dağılımı

Yıllar	Sanayi %	İhracat %	İthalât %	İç Ticaret %	Muhtelif %	25.000
						TL. dan aşağı olanlar %
1968	29.87	11.53	15.88	25.93	11.76	5.03
1969	30.22	12.72	13.95	28.30	8.94	6.77
1970	38.88	14.86	9.97	21.22	9.97	5.60
1971	40.58	16.14	8.10	19.43	8.97	6.78
1972	43.20	14.83	6.19	18.44	7.62	9.72
1973	48.14	14.36	6.19	15.55	6.82	8.10

(Kaynaklar: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporları 1971-1972-1973)

Demek ki, bankanın vermiş olduğu krediler içerisinde sanayi sektörüne ayrılan kredilerin payı %29.87 den %48.14 e yüksel-

miş, buna karşılık ithalât kredilerinin payı % 15.88 den %6.19 a, iç ticaret kredilerinin payı ise % 25.93 ten % 15.55 e, düş-

müş. İhracat kredilerinin payında da bir artış var, % 11.53 ten % 14.36 ya yükselmiş bu pay. Bu rakamlar, bankanın, dış ve iç dinamiğin belirlenmesiyle, belirli bir yönelim içerisinde olduğunu gösteriyor. 1960 lardan sonra, Türkiye'de dışa bağımlı, daha çok tüketime dönük, montajcı bir «kalkınma» ve «sanayileşme» başlamamış

mıydı? İşte bu oluşum ve gelişimde yerini alıyordu Yapı ve Kredi Bankası da. Ve aynı yöndeki gelişimin daha da güçleneceği ortadaydı.

Öteyandan sadece sanayi sektörüne ayrılan kredilerin, sanayi dalları itibariyle dökümü yapıldığında ise TABLO IX u elde ediyoruz:

TABLO IX

Yapı ve Kredi Bankası'nın Sanayi Sektörüne Tahsis Ettiği Kredilerin Sanayi Dallarına İtibariyle Dağılımı (1973)

<i>Sanayi Dalı</i>	<i>Kredilerdeki Payı</i>
	<i>%</i>
Metal ve Mamulleri Sanayii	26.73
Tekstil ve Örme Sanayii	32.10
Gıda Maddeleri Sanayii	10.77
Kimya Sanayii	9.22
Cam ve Toprak Mamulleri San.	4.18
Matbaa ve Kâğıt Sanayii	6.18
Diğer Sanayi Dallarına	10.82
	100.00

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası. A.Ş. Yıllık Faaliyet Raporu, 1973)

Görülüyorki bankanın sanayi sektörüne ayırdığı kredilerin en büyük bölümünü tekstil ve örme sanayii almaktadır. Elbet- teki bir raslantı değildir bu. Türkiye'nin Ortak Pazar'la «bütünleşmesi» hızlandıkça ve hızlandırıldıkça, Avrupa finans kapitalinin Türkiye'ye bıraktığı başlıca «sanayi» dalı olan tekstil sanayiinde yatırımlar, krediler, iştirakler de doğal olarak artacaktır ve artmaktadır. Burada geçerken bir kere daha değinelim ki, yabancı finans kapital «Türkiye'nin sanayileşmesini istemiyor» deyimi tek başına anlamsız ve

hatta yanlışdır. Yabancı finans kapital, kendi güdüm ve kontrolündeki, geri teknolojileri içeren, ülkenin insan ve tabiat kaynaklarının en rasyonel ve verimli bir şekilde kullanılmasına dayanmayan bir «sanayileşme»yi kışkırtıyor ve kışkırtacak. İşte tekstil bu nitelikteki sanayi dallarından birisi.

Yapı ve Kredi Bankası'nın «dev» bir finans kapital kuruluşu olduğu bankanın iştiraklerinin dökümünden de çok iyi anlaşılıyor:

TABLO X

Yapı ve Kredi Bankası'nın İştirakleri (1973 Yılı İçin)

<i>Bankanın Kuruluş Sermayesine İştirak payı</i>	<i>%</i>	<i>Bankanın Kuruluş Sermayesine İştirak payı</i>	<i>%</i>
Otomobil ve Motorlu Araçlar Yan Sanayii		— Robert Bosch Türk Motorlu Araç Yan Sanayii A.Ş.	24.99
— Oyak Renault to. Fab. A.Ş.	12.96		24.99

— Uniroyal Endüstri T.A.Ş.	0,03	Sanayi ve Maden Finansmanı ve Yatırımı İle Uraşan Şirketler	
Gıda Sanayii		— Endüstri Holding A.Ş.	99,56
— Turyağ Türkiye Yağ ve Mam. A.Ş.	41,45	— Türkiye Sınai Kalkınma Bank. A.Ş.	2,01
— Vigi Vize Gıda Sanayii ve Ticaret A.Ş.	25,—	— Türkiye Maden Bankası A.Ş.	12,50
Matbaacılık Sanayii		— Sınai ve Mali Teşebbüsler A.Ş.	1,33
— Binbirdirek Matbaacılık Sanayii A.Ş.	96,70	Banka ve Sigorta	
— Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş.	30,—	— T.C. Merkez Bankası A.Ş.	0,30
Cam Sanayii		— Türkiye İş Bankası A.Ş.	0,28
— Anadolu Cam Sanayii A.Ş.	10,—	— Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	0,01
Eternit Sanayii		— Türkiye İmar Bankası T.A.Ş.	10,—
— Eternit Sanayii A.Ş.	29,71	— Pamukbank T.A.Ş.	0,12
Turizm Sanayii		— Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş.	34,61
— Akdeniz Turistik Tesisler A.Ş.	15,—	— Türkiye Vakıflar Bankası A.O.	0,11
Kimya Sanayii		— Halk Sigorta T.A.Ş.	75,—
— Agro Merck Zirai Mücadele İlaç Fab. Ltd. Şti.	50,—	Sair İştirakler	
Tekstil Sanayii		— Gima Gıda ve İhtiyaç Mad. A.Ş.	0,52
— Kartaltepe Mensucat Fab. T.A.Ş.	10,—	— Tasfiye Halinde Uludağ Verem Sanatoryumu T.A.Ş.	4,75
Enerji ve Bayındırlık		— Tasfiye Halinde Ayakkabı ve Deri Sanayii A.Ş.	1,—
— Bayındırlık İşleri A.Ş.	91,—		

(Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet raporu 1973)

Tablo X, tıpkı İş Bankası'nda olduğu gibi, Yapı ve Kredi Bankası'nın da pek çok sanayi dalındaki kuruluşlarla birlikte bankalarla sigorta şirketlerinin bir bölümünü kontrol ettiğini ortaya koyuyor. Yine görüldüğü gibi, eski adı Selânik Bankası olan Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. nin sermayesinin %34.61 i Yapı ve Kredi Bankası'na aittir. Aynı şekilde Halk Sigorta T.A.Ş. de bankanın payı %75 i bulmaktadır. Diğer yandan, yine belirli sanayi dallarında yatırım yapmak ve öde-

necek mükerrer vergilerden kurtulmak amacıyla kurulan Endüstri Holding A.Ş. nin sermayesinde, Yapı ve Kredi Bankası %99.56 lık bir payla temsil edilmektedir ki, pratikte bu, Endüstri Holding'in tümüyle Yapı ve Kredi Bankası'nın olduğu anlamına gelir.

Bu bakımdan Endüstri Holding'in iştirakleri, gerçekte, Yapı ve Kredi Bankası'nın iştiraklerinden başka bir şey değildir. Bu iştirakler de Tablo XI'de özetlenmiştir.

TABLO XI

Yapı ve Kredi Bankası'nın, Sermayesinin % 99,56'sına Sahip Olduğu Endüstri Holding A.Ş.'nin İştirakleri

	<i>Bankanın Kuruluşun Sermayesine İştirak payı %</i>		<i>Bankanın Kuruluşun Sermayesine İştirak payı %</i>
Otomobil ve Motorlu Araçlar Yan Sanayii		Tekstil Sanayii	
— Uniroyal Endüstri T.A.Ş.	10,—	— Kartaltepe Mensucat Fabrikası T.A.Ş.	10,66

Matbaacılık Sanayii

— Binbirdirek Matbaacılık Sanayii A.Ş.	1,—
— Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş.	69,07

— Eternit Sanayi A.Ş.	22,—
-----------------------	------

Gübre Sanayii

— Bandırma Gübre Fabrikaları A.Ş.	4,16
-----------------------------------	------

Bakır Sanayii

— Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	2,25
------------------------------------	------

Boya Sanayii

— Dyo ve Sadolin Sentetik Selülozik Boya ve Vernik	
--	--

Fabrikaları A.Ş.	7,50
------------------	------

Demir - Çelik Sanayii

— Ereğli Demir ve Çelik Fab. ları A.Ş.	0,97
--	------

Porselen Sanayii

— İstanbul Porselen Sanayii A.Ş.	0,17
----------------------------------	------

Enerji

— Çukurova Elektrik A.Ş.	0,05
— Türkiye Petrolleri A.O.	0,20

Sanayi Finansmanı

— Yatırımlar Holding A.Ş.	19,59
---------------------------	-------

Gıda Sanayii

— Turyağ Türkiye Yağ ve Mam. A.Ş.	0,04
-----------------------------------	------

Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası, Yıllık Faaliyet Raporu 1973

Kaynak: Yapı ve Kredi Bankası A.Ş. Yıllık Faaliyet raporu 1973

Yapı ve Kredi Bankası'nın iştirakleri ile Endüstri Holding'in iştirakleri birarada da alındıklarında, bankanın gücü daha açık ve belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Örneğin Eternit Sanayi A.Ş.'de bankanın sermaye payı % 29,71, Holding'in payı ise %22 dir. Birlikte bu pay %51,71 e yükselmektedir. Aynı şekilde Kartaltepe Mensucat Fabrikası A.Ş. de bu ortak pay % 20,66 yı bulmaktadır. Tifdruk Matbaacılık Sanayii A.Ş. de ise bu pay %99,07 gibi, çok büyük bir değer olarak ortaya çıkmaktadır. Demek ki hangi noktadan bakılırsa bakılsın Yapı ve Kredi Bankası açık ve seçik bir şekilde bir finans kapital kuruluşudur.

3 — AKBANK T.A.Ş.

Şimdi, son yılların en «hızlı», en «parlak» finans kapital kuruluşu «AKBANK»ı incelemeye başlayabiliriz.

Daha önce de değindiğimiz gibi, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru Türkiye finans kapitali, «kabına sığmıyor» «yeni ufuklar» arıyordu. İşte bu «sübjektif» ortam içerisinde, günün birinde «Kayseri Bölgesinden gelen bir kaç «MÜTEŞEBBİS» «Adana'lı Çiftçiler»le «İŞBİRLİĞİ» yaparak Akbank'ı kurdular. Akbank'ın kendi «tarihçesi»nde bu «birleşme» şöyle anlatılır: «İkinci Dünya Savaşı sonrasının Türkiye'sinde ekonomiyi ticari

ve sınıai alanda aktif bir şekilde etkileyecek ve ona bütün bölgelerde katkıda bulunabilecek yeterli mali kurumlar hemen bulunmamakta idi. Bu dönemde Cumhuriyetten sonra kamu sermayesi veya teşebbüsü ile özel kanunlar ve özel amaçlarla (yani finans kapitalist yetiştirmek amacıyla) kurulmuş bulunan Türkiye Emlâk Kredi Bankası (1927), T.C. Merkez Bankası (1930), Sümerbank (1933), İller Bankası (1933), Etibank (1935) ve Türkiye Halk Bankası (1938) dışında, Türkiye İş Bankası (1924) karma sermaye ve devlet teşebbüsü ile ve Türkiye ticaret ve sanayiine dinamizm getirmek (açıkçası finans kapital tahakkümünü gerçekleştirmek) için kurulmuş olan tek önemli banka idi. Bu yıllarda özel teşebbüsün kurduğu Yapı ve Kredi Bankası (1944) ile Türkiye Garanti Bankası (1946) da bulunmakta ise de, bu bankaların daha çok yeni ve henüz örgütlenmelerinin başında bulunmaları nedeniyle varlıklarının etkisi görülmemekteydi. (Ama elbette ki gözaçıp kapayınca kadar görülecekti).

Oysa bu dönemde büyüme eğiliminde ve zorunluluğunda bulunan Türkiye Ekonomisi, çeşitli bölgelerde yeni olanakların (yani yeni sömürü alanlarının) ve yeni fonların ihtiyacı içinde idi. Bu dönemde sanayi ve tarımsal alanda gelişme eğili.

minde görülen en önemli bölgelerden biri de Adana Bölgesi idi. Asıl ekonomik niteliği *tarımsal* olan bu bölgede (yani tarım kapitalizmi egemendi demek istiyor), Kayseri Bölgesi'nden gelen birkaç müteşebbisin Adanalı çiftçilerle (toprak kapitalistleri ile) işbirliği yapması ile bu yıllarda sanayileşme hareketi başlamış ve Adana'nın pamuk üretimi ve ticareti bu işbirliği sayesinde çok kısa bir zamanda geniş bir büyüme göstermiştir.

Bu Adanalı ve Kayserili iş adamları (hakçası kapitalistler), güçlerini (yani sermayelerini ve ilişkilerini) birleştirmek ve yeni tesisler kurmak suretiyle bölgenin tekstil üretiminin, memleket ihtiyacının önemli bir kısmını karşılayabilecek düzeye ulaşmasını sağlamışlardır (yani tekeli bir güç oluşturmuşlardır).

İşte bu *SANAYİLEŞME HAREKETİNİN MALİ BİR KURUMA DAYANMASINA KISA BİR SÜRE SONRA İHTİYAÇ DUYAN AYNI MÜTEŞEBBİSLER* (en başta Ömer Sabancı, Bekir ve Ahmet Sapmaz, Nuri Has, Behice Naci Yazgan, Mustafa Özgür ve İbrahim Tekin aileleri) ileri görüşlü bir atılım yaparak 1948 yılında toplanan 83 kişilik bir «KURUCU MECLİS» le Akbank'ı kurmağa karar vermişlerdir.

İdare ve iş merkezi ile birlikte tek şube olarak, Akbank böylece 30 Ocak 1948 tarihinde Adana'da hizmete açılmıştır... Bölgesel bir kredi kurumu olarak faaliyetine başlayan Akbank, 1954 yılında Umum Müdürlüğün İstanbul'a taşınması ile gelişiminin ilk aşamasını sağlamış (yani yerli-yabancı finans kapitalle daha sağlam ve organik bağlar kurmak, bütünleşmek için Türkiye finans kapitalinin beşiği ve merkezi İstanbul'a taşınmış ve böylece rüştünü ispatlamış) ve bu yıl sonunda şube örgütünü 30'a, 1961 yılı sonunda da 60'a yükselterek bölge dışına yayılmağa başlamıştır. (Finans kapitalin bir ahtapot gibi kollarını dışarı salması)...

Böylece küçük, bölgesel bir mali kurum olarak piyasaya atılım yapmış olan Akbank (sahte bir tevazu gösteriyor, «küçüktük, çalıştık, büyüdük» «siz de çalışın,

zenginleşir ve büyürsünüz», «hak taala her şeye kaadirdir» demek istiyor) gerek sermaye, gerek mevduat, ve plâsman ve kârlılık yönlerinden Türkiye'nin en büyük üç özel bankasından biri olma başarısını göstermiştir. Cumhuriyet döneminde kurulmuş diğer büyük kredi kurumları gibi Akbank da bir Ticaret Bankası niteliği içinde gelişmekle beraber, *SINAI YATIRIMLARA VE İŞLETMELERE DE GİTTİKÇE ARTAN BİR ÖNEM VERMİŞ VE TÜRKİYE SANAYİNİN GELİŞMESİNDE KÜÇÜMSENMEYECEK BİR PA-YA SAHİP OLMUŞTUR*. 29 Nisan 1974 tarihli Tercüman Gazetesinin ilâvesine bakalım. Tercüman'ın ne hikmetse Akbank'a «hediyesi». Bu ilâvenin başlığı şöyle: «ÜLKEMİZİN KALKINMASINDA AKBANK VE HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG.»

«MALİ VE SINAI ÇALIŞMALARıyla BİRBİRİNİ TAMAMLAYAN İKİ BÜYÜK KURULUŞ: AKBANK - HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG.»

Daha sonra şöyle devam olunuyor: «Bu iki büyük kuruluş ülkemizin refah seviyesini yükseltmekte, artan nüfusumuzla ve yetişen teknik elemanlara iş sahası yaratmakta (ekmeğinizi biz veriyoruz, ona göre ha, demek istiyor) kalifiye işçi yetiştirmekte başta gelen faktör olan sinai kalkınmamızda birinci sırada yer almış ve önder olmuşlardır. AKBANK ve HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG DAYANIŞMASI, halkımızın güven ve desteğiyle SAYILARI 60'ı GEÇEN DEV SINAI, TİCARİ, ZİRAİ, sosyal ve kültürel müesseseler yaratmıştır. Neydi finans kapitalin tanımı? Banka, sanayi, ticaret ve tarımdaki en kodaman sermayelerin bir araya gelip kaynaşmaları ve nitel anlamda farklı yeni bir sermaye biçiminin ortaya çıkması değil mi? Akbank da kendini tanıtırken aynı şeyi söylüyor.

Ve devam ediliyor aynı ilâvede: «HACI ÖMER SABANCI HOLDİNG VE AKBANK BUGÜN AYRILMAZ BİR BÜTÜN TEŞKİL EDEN İKİ DEV KURULUŞTUR». Finans kapitali, kendi Allahı söylüyor. Biz dışardan gözlüyor ve kay-

dediyoruz. Yorum yapmak bile gerekli değil. İşte böylece İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni bir finans kapital «dev»i şekilleniyor Türkiye'de.

Akbank'ın 83 kurucusunun niteliklerine bakmak bile bu bankanın hangi sermaye biçimlerinin kaynaşmasından oluştuğu konusunda yeterli derecede fikir veriyor. 83 Kurucu içerisinde 21 «tüccar» daha doğrusu büyük bezirgân, 7 «çiftçi», daha doğrusu «toprak kapitalist» ve 12 «fabrikatör», söz yerindeyse

«kapitalist» var. Bu kurucuların, 83 kurucuya oranları ise sırasıyla şöyle, % 25,6, % 8,5 ve % 14,6. Elbette ki kendisini doktor, eczacı, diştabibi, gazeteci, muharrir şeklinde tanımlamış olan kurucular da gerçekte büyük toprak ve emlak sahiplerinden başka bir şey değil. Böylece klâsik finans kapital tanımına uygun bir «birleşim» ve «birleşme» ile karşı karşıyayız. Şimdi bankanın kuruluşundan bu yana geçirdiği «gelişimi» izleyelim:

TABLO XII

Akbank'ın Sermaye, Tasarruf Mevduatı, Toplam Mevduat ve Plâsmanlarında Ortaya Çıkan Gelişmeler

(Milyon TL.)

Yıllar	Sermaye	Tasarruf Mevduatı	Toplam Mevduat	Toplam Mevduat	Plâsmanlar	Tasarruf Plâsman
1948	5.7	0.9	2.1	% 42.9	4.5	% 20.0
1952	5.7	23.7	36.6	64.8	50.6	46.8
1956	15.0	94.1	125.2	75.2	113.6	82.8
1960	30.0	148.2	210.0	70.6	175.1	84.6
1962	30.0	185.3	259.7	71.4	249.6	74.2
1964	30.0	321.5	498.0	64.6	446.0	72.1
1966	50.0	731.3	1083.2	67.5	983.6	74.3
1968	50.0	1270.0	1784.1	71.2	1617.6	78.5
1970	50.0	2073.3	3066.9	67.6	2681.8	77.3
1971	150.0	2772.7	4261.0	65.1	3798.7	73.0
1972	150.0	3855.5	6837.6	56.4	6095.4	63.3
1973	150.0	5224.0	8028.0	65.1	7861.0	66.5

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

Görüldüğü gibi, «gayet mütevazı» kaynaklarla «işe» başlayan Akbank'ın sermayesi, 25 yıl içerisinde 5.7 milyon TL. dan 150 milyon TL. na, tasarruf mevduatı 0,9 milyon TL. dan 5 milyar 224 milyon TL. na, toplam mevduat ise 2.1 milyondan 8 milyar 28 milyon TL. na yükselmiştir. Aynı şekilde plâsmanlar, 4,5 mil-

yon TL. dan 7 milyar 861 milyon TL. na çıkmıştır. Öte yandan tasarruf: plâsman oranı %65-70 civarında kalmıştır. Yine aynı yıllar içerisinde bankanın şube sayısı 2 den 374 e ve personel sayısı ise 31 den 6187 ye yükselmiştir. Bankanın işletmelerindeki gelişmeler ise Tablo XIII. te özetlenmiştir:

TABLO XIII

Akbank'ın İştiraklerindeki Gelişmeler

(Bin TL.)

Yıllar	İştirakler	İştirakler Kârları	Kâr Oranı
1948	—	—	—
1952	175.0	7.5	% 4.3
1956	893.8	32.8	3.7
1960	2320.0	206.0	8.9

1962	8662.1	222.8	2.6
1964	12549.9	214.6	1.7
1966	25929.4	1987.0	7.7
1968	80487.2	3022.7	3.8
1970	129714.3	5914.4	4.6
1971	145329.0	9463.8	6.5
1972	187622.5	18184.9	9.7
1973	315071.6	29919.7	9.5

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

Bankanın iştiraklerinin 175 bin Tl. dan 315 milyon Tl. na yükseldiğini ve yine bu iştiraklerden elde edilen kârların ise 7 bin 500 Tl. dan 29 milyon 919 bin Tl. na çıktığını görüyoruz. Çok hızlı bir artıştır bu.

Bu sayısal açıklamalardan sonra, bankanın iştiraklerini ayrıntılı bir şekilde görelim: «Akbank kuruluşunu izleyen yıllarda, ticari ve mali plâsmanlar yanında, çeşitli alanlarda önemli teşebbüslere girişmiş veya iştirak etmiş ve özellikle banka, sigorta, sanayi ve enerji konularına ilgi duy muştur. (Ne hikmetse). Akbank ilk kez 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma A.Ş. ne iştirak etmiş ve bunu Çukurova Elektrik A.Ş., Türkiye Halk Bankası A.Ş., Akova Ticaret T.A.Ş. ve Çukurova Çimento sanayi T.A.Ş. izlemiştir. 1960 yılında ise Akbank, faaliyetini tamamlanmış bir teşebbüs olan Aksigorta A.Ş. ni kurmuş ve ayrıca 1961 yılında Toroslar Ticaret T.A.Ş. ni devir almıştır. (Küçüklerin büyükler tarafından yutulması)

İştirakler konusunda gösterilen bu ilk faaliyetler daha çok bir iştirakler portföyü kurmak amacı ile olmuştur. Akbank'ın emin ve verimli gelir kaynakları sağlamak ve aynı zamanda ülkemizin sanayi yönünden kalkınmasına katkıda bulunmak amacının bir politika olarak benimsenmesi, ise ancak 1963 yılından sonra başlamıştır. (Birden uyanıveriyor bankamız, neden acaba? Ortak Pazarla ilişkilerimizin gelişmesinin ne derece rolü vardır dersiniz?) Bu politikanın uygulanmasından sonra Akbank ülkemizin sanayileşme faaliyetlerinde aktif bir rol almış ve bir çok sanayi şirketinin kuruluşuna müteşebbis olarak katılmıştır.»

(Kaynak: 25. Yıl Akbank)

4 — TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI

«1949 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası heyetinin vardığı sonuç, Türkiye'de bir sermaye birikiminin başlamış olduğu (işçilerle köylülerin en gaddar bir biçimde devlet kapitalizmi tarafından sömürülmeleri ve kaynaklarının «özel» teşebbüslere aktarılmalari sonucunda) ancak **GEREK-Lİ ORTAMIN HENÜZ YARATILMAMIŞ OLMASI NEDENİ İLE** (yani yabancı — yerli finans kapital ortaklığının güçlenmesi, gelişmesi için gerekli ortam) biriken sermayenin gayrimenkul ve altın gibi sahalara yatırıldığı, fakat **ALINACAK TED-BİRLERLE** özel teşebbüsün geniş ölçüde sanayi yatırımlarına kaydırılabileceği idi. Bu tedbirler arasında özel sektörün yapacağı yatırımlar için lüzumlu **İÇ ve DIŞ FİNANSMANDA** bulunacak ve teknik yardım yapacak bir kalkınma bankasının kurulması tavsiye edilmişti. (Yerli finans kapital için yabancı finans kapitalin tavsiyesi Allah emri gibidir). Bu müessesese özel teşebbüs tarafından yönetilecek, hükümet tarafından da teşvik görecektir ve desteklenecektir, (Devletsiz yapamayız).

Hükümetimizin (inayeti) ve Milletler arası İmar ve Kalkın Bankası'nın desteği ile 2.6.1950 tarihinde TÜRKİYE SINAİ KALKINMA BANKASI bir anonim şirket olarak kuruldu. Kuruluş sermayesi olan 12.5 milyonun, yaklaşık olarak %75 i özel ticaret bankalarınca, % 15 i ticaret ve sanayi odalarınca ve geri kalan % 10 u ise özel sınaî kurumlar ve kişilerce karşılandı...

TSKB kuruluşundan plânlı dönemin başlamasına kadar tüketim malları sana-

yalın finansmanında önemli rol oynamış, 1963-1969 döneminde ise ithal ikamesi amacı ile, ağırlık, ara mallar sanayinin kurulması ve sermaye piyasasının geliştirilmesi faaliyetlerine kaydırılmıştır. 1970 yılından bu yana ihracata dönük sanayinin geliştirilmesi ve sıralı yatırımların memleket safhına yayılması amaçları ön plâna geçmiş, bu dönemde TSKB İzmir'de Ege Bölgesi, Adana'da Çukurova Bölgesi ve Elazığ'da Güneydoğu Anadolu Bölgesi Şubelerini kurmuş ve geri kalmış yöreler için özel projeler geliştirmeye başlamıştır.

Banka 1972 sonuna kadar 1003 firmaya 3 milyar 67 milyon TL kredi vermiş ve 54 sanai müessesenin sermayesine 266 milyon TL ile iştirak etmiştir. Gelişmiş ülkelerde (yani emperyalizmin metropollerinde) sanai işletmeler uzun süreli fon ihtiyaçlarını — öz varlık veya borç olsun — sermaye piyasalarından sağlarlar. Sanayileşmeye yeni başlayan ülkelerde ise (daha doğrusu emperyalist dünya düzeninin uyduları olan geri bırakılmış ülkelerde) sermaye piyasaları gelişmemiş olduğundan (çünkü bu ülkelerin tarihinde en asalak ve gerici bir tefeci — bezirgân sermaye egemenliği yatar) sanai işletmelerin tahvil veya hisse senedi satmak suretiyle kaynak temini olanakları çok kısıtlıdır. (Çünkü 7000 yıllık tefeci - bezirgân toplum herkesi kuşkulu, ikircikli, köylü kurmazı yapmıştır)

Kalkınma bankaları, gelişmekte olan ülkelerin (bu deyim kimlerin kullandığına ve hangi amaçla kullandığına bir kere daha tanık olalım) *finansman sistemindeki bu boşluğu doldurmak amacı ile kurulan müesseselerdir*. (Yani sanayi ve bankacılıkta serbest rekabetten tekelciliğe gidiş, sonra bu tekelci sermayelerin kaynaşması değil, işin başında «banka» adındaki finans kapital kuruluşları ile duruma el koyarak var)... TSKB da bu amaçla kurulmuş ve 23 yıllık geçmişinde Türk özel i. malât sanayine uzun vadeli kaynak ve teknik yardım sağlayarak ilkimizin sanayileşmesinde önemli rol oynamıştır.

Cumhuriyetimizin Elliinci yılında ilkimizin sanayileşme sürecine baktığımız zaman, bu dönemin *ilk yarısında ilici gücün kamu sektöründeki (devlet kapitalizminden) geldiği, ikinci yarısında ise özel te-*

sebbüsün kamu sektörünün yanında (gene de başını alıp gitmiyor, tam bağımsızlık istemiyor) sanayileşmemizde gittikçe artan önemde bir rol oynadığı görülmektedir...

TSKB finansman sistemindeki bu gelişmelere öncelik etmiş bir kuruluştur. Sermaye piyasasının sanai gelişmedeki rolünü başlangıçta taktir eden TSKB kurucuları, bu kurumu sermaye piyasasını geliştirmekle görevlendirmişlerdir. TSKB, bir taraftan ortak olduğu şirketlerin hisse senetlerini satmak suretiyle halkı bu şirketlere ortak ederek bir hisse senedi piyasasının yaratılmasına öncülük etmiş, diğer taraftan, sanai işletmelerin tahvil satışlarını garanti etmek suretiyle bir tahvil piyasasının gelişmesini sağlamıştır.

TSKB önümüzdeki yıllarda sermaye hızlandırarak halk tasarruflarının sanayi kesimine yönelmesinde daha büyük bir rol oynayacak ve sanai işletmeleri, 23 yıllık faaliyet hayatında yaptığı gibi, uzun vadeli kredi ve teknik yardımları ile desteklemeye devam edecektir. (Gazanız mübarek olsun)» (Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayinin Hizmetinde 23 Yıl.)

İşte böyle tanıtıyor kendisini sevgili Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Şimdi daha ayrıntılı bir şekilde bu bankanın kurucularını ve işlemlerini inceleyelim: Bankanın Esas Mukavelesi'nin I. Maddesinde Kurucular şöyle sıralanıyor Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın Kurucuları—

A — Bankalar

- 1 — Türkiye İş Bankası
- 2 — Osmanlı Bankası
- 3 — Yapı ve Kredi Bankası
- 4 — Türkiye Garanti Bankası
- 5 — Selânik Bankası
- 6 — Türk Ticaret Bankası
- 7 — Akbank
- 8 — Banka Komerciyale İtalyana
- 9 — Banko Di Roma
- 10 — Holantse Bank Üni. N.V.
- 11 — Tutum Bankası
- 12 — Türkiye İmar Bankası
- 13 — Türkiye Kredi Bankası

B — Borsa ve Odalar

- 1 — İstanbul Ticaret Borsası
- 2 — İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası

C — Sınai Kuruluşlar

- 1 — Çukurova Sanayi İşletmeleri T.A.Ş.
- 2 — İzmir Pamuk Mensucat T.A.Ş.
- 3 — Mensucat Santral T.A.Ş.

D — Parababaları

- 1 — Macit Duruiz
- 2 — Cabir Seleğ
- 3 — Hazım Atıf Kuyucak
- 4 — Nuri Dağdelen
- 5 — Suphi Argon
- 6 — Hakkı Avunduk
- 7 — Vehbi Koç

Bu kuruluş ve kişiler arasındaki organik bağlar da gözönünde tutulacak olursa, TSKB da çeşitli finans kapital kesimlerinin içiçe oldukları hemen belirginleşir. Öte yandan Selânik Bankası, Banka Komerçiyale İtalyana, Banko Di Roma, Holantse Bank Üni. N.V. gibi yabancı finans kapital kuruluşlarının da «çorbada tuzları»nın bulunuşu dikkati çekmektedir.

Mukavelenin 2. Maddesi'nde bankanın kuruluş amaçları sıralanır:

«A — Türkiye'de yeni hususi sanayiinin kurulmasına ve mevcut bulunan hususi sanayiinin tevsiline ve modernleşmesine yardım etmek ve bunları hızlandırmak,

B — *Ecnebi ve yerli hususi sermayenin Türkiye'de kurulan sanayi iştiraklerine yardım etmek ve bu hususları teşçi ve teşvik etmek,*

C — Türk sanayiine müteallik esham ve tahvilâatın *Hususi Mülkiyete intikaline ve hususi mülkiyette bulunmasına gayret etmek,*

D — Yukarıda A. ve B. fıkralarında yazılı maksatlara ulaşmak gayretiyle:

a — Açık kredi, rehin, ipotek mukabilinde orta ve uzun vadeli ikrazatta bulunmak,

b — *Her türlü hususi sınai Teşebbüslere iştirak etmek,*

c — Bazı istisnai hallerde, *Bankanın kaynakları ile yeni sınai teşebbüsler kurmak,»*

Banka, amaçlarını ne kadar duru bir şekilde ortaya koyuyor. Analiz yapma ve doğru sonuç çıkarmada, finans kapitalin arkasında kalırsak «davranışını sürdürür. sek kim kazançlı çıkar bundan? TSKB'nın Esas Mukavelesi'nde sözkonusu edilen sermayesi 193 milyon 375 bin TL. dir ve ilk idare meclisi azahklarına (yine ne hikmetse) Macit Duruiz, Cabir Seleğ, Hazım Atıf Kuyucak, Nur Dağdelen, Suphi Argon, Hakkı Avund ve Sayın VEHBİ KOÇ seçilmişlerdir. 23 yıl sonra bankanın idare meclisine Türkiye İş Bankası A.Ş. eski genel müdürü ve idare meclisi üyesi ve Sınai Yatırım ve Kredi Bankası idare meclisi reisi ve ilh. Ferid Basmacı «riyaset» etmektedir. Bu bankamızın «mümtaz» «zevat»lardan oluşan idare meclisinin, belki de en «mümtaz» üyeleri, bankacılıkta yüksek ihtisas sahibi *Sayın Mehdiuh Tağmaç ve Nazmi Karakoç hazretleridir.*

Şimdi, diğerlerinde olduğu gibi, bu bankamızın da geçirmiş olduğu «gelişim» sürecini izleyelim: (Tablo XV)

TABLO XV

TSKB Tarafından Mukaveleye Bağlanan Krediler ve Yıl Sonu İtibariyle Toplam Alacaklar (Milyon TL)

Yıllar	Mukaveleye Bağlanan Krediler	Yıl Sonu İtibariyle Toplam Alacaklar
1952	39	26
1956	111	28
1960	181	53
1962	261	107
1964	360	161
1966	604	234
1968	963	247
1970	1672	324
1971	1842	333
1972	2034	601
1973	2927	983

Yukarıdaki Tablo, bankanın mukaveleye bağlı kredilerinin 20 yıllık bir süre içerisinde 75 katına ve toplam alacakların ise 38 katına çıktığını gösteriyor.

Banka kendi faaliyetleri ile övünürken şöyle diyor: «1972 yılında üretilen 8.5 milyon ton çimentonun 4 milyon tonunu özel teşebbüs üretmiştir. Bu miktar içinde TSKB'nın ortak olduğu veya kredi verdiği kuruluşların üretim payı %90 veya 3.6 milyon tondur... Bugün sürekli vakum sistemi ile salça üreten 7 firmanın yıllık çift konsantre salça üretim kapasitesi 36.000 tondur. TSKB bu tesislerden beşini finanse etmiştir. Bunların toplam üretimdeki payı %80 yahut yaklaşık olarak 29.000 ton / yıldır...»

Banka kuruluşundan bu yana, menkul kıymetler piyasasının temelini teşkil edecek modern *smal şirketlerin kuruluşunu teşvik etmiş* ve desteklemiştir. Genellikle, mevcut firmanın sermaye şirketi haline getirilmesi veya yeni teşebbüsün sermaye şirketi olarak kurulması müteşebbislere telkin edilmiş ve edilmektedir.» (Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası. Türk Sanayiinin Hizmetinde 23 Yıl.)

Banka Türkiye kapitalizminin yapısal ve BÖLGESEL tekelciliğine uygun bir şekilde, kredilerinin büyük bir kısmını Marmara Bölgesi'ne tahsis etmektedir. 1972 yılında TSKB'ca verilen kredilerin %52 si Marmara Bölgesine, %18 i Ege, %23 ü Çukurova ve % 7 ise diğer bölgelere ayrılmıştı. Banka bu gerçeği saklamamakta, hatta Türkiye sanayiindeki konsantrasyon olgusunu açıkça dile getirmektedir: «Özel sektör sanayi ilk aşamada ithalâtı ikame şeklinde başladığından, tesisler ticaretin yoğunlaşmış olduğu büyük merkezlerde kurulmuştur. Bu tutum sonraki yıllarda da geniş ölçüde devam etmiştir. Dolayısıyla sanayimizin birçok ülkelerde olduğu gibi gittikçe hızlanan bir KONSANTRASYON PROBLEMİ ile karşı karşıyadır. Yoğunlaşmanın belirli bölgelerde artması, gelişmiş bölgelerdeki potansiyelin realize edilmesini önlemektedir. (Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Türk Sanayiinin Hizmetinde 23 Yıl.)

Banka'nın kaynakları üzerinde durul-

duğunda ise, yabancı - yerli finans kapital ortaklığı en duru şekliyle ortaya çıkmaktadır: «TSKB ticaret bankalarından farklı olarak mevduat kabul etmediğinden, kaynakları, sermaye ve ihtiyatları ile İÇ VE DIŞ MÜESSESELERDEN temin etmiş olduğu uzun vadeli TL. ve döviz fonlarından meydana gelmektedir.

Gelişen ekonominin gerektirdiği yatırım taleplerini karşılayabilmek için Bankamız kuruluş sermayesini TL. 12.5 milyondan 1972 sonuna kadar TL. 193.4 milyona yükseltmiş, aynı dönem sonunda kanuni ve fevkalâde ihtiyatlarıyla birlikte öz varlığı TL. 322,8 milyona ulaşmıştır.

Bankamız öz varlığına ek olarak ilk TL. kaynağını 1951 yılında çıkarmış olduğu TL. 12.5 milyon tutarında tahvilâtla elde etmiştir. Bunu 1954 yılında çıkarılan TL. 12.5 milyon tutarında ki bir ikinci tertip tahvilât izlemiştir. Sonraki yıllarda Hükümetimizce idaresi TSKB'ye bırakılan fonlardan yararlanmış ve 1966 yılında TL. 368.1 milyon tutarındaki bu fonlar Hükümetimizle varılan anlaşma sonucu uzun vadeli olarak ve Sermaye Benzeri Kredi şeklinde Bankamıza ikraz edilmiştir. 1967 ve sonraki yıllarda da birkaç seferde olmak üzere Hükümetimizden TL. 192.2 milyon tutarında TL. kredi temin edilmiştir.

Bankamız ilk döviz kredisini 1951 yılında. MİLLETLERARASI İMAR VE KALKINMA BANKASI'ndan almıştır. Bu kuruluş ile İLİŞKİSİ YILLAR BOYU DEVAM ETMİŞ ve 1972 sonuna kadar Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası ile buna bağlı kuruluşlardan temin edilen krediler toplamı 168 milyon dolara ulaşmıştır.

Ayrıca 1958 - 1972 döneminde ABD Milletlerarası Kalkınma Teşkilatı'ndan üç defada toplam olarak 22.5 milyon dolar kredi sağlamış ve AVRUPA EKONOMİK TOPLULUĞU İLE İLİŞKİLERİMİZİN GELİŞMESİNDE SONRA YATIRIM BANKASI kaynaklarından Bankamızın da yararlanması için Hükümetimiz ve Avrupa Yatırım Bankası yetkilileri ile yapılan temaslar sonucu bu kuruluştan da 1966 da ve daha sonraki yıllarda toplam olarak 44.9

hesap birimi (47.9 milyon dolar) alınmıştır.

Hükümetimiz ile Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti arasında, imzalanan mali yardım anlaşmaları gereğince Kreditanstalt für Wiederaufbau'dan 1969 yılında başlamak üzere toplam olarak DM 70 milyon kredi elde edilmiştir.

Dış müesseselerden elde edilen döviz kredilerine ek olarak çeşitli yıllarda Hükümetimiz TSKB'ye özel sektör yatırımlarında kullanmak üzere ithâl kotalarından tahsis yetkisi tanınmıştır.... Bankamız 1971 yılından itibaren **SERBEST MALİ PİYASALARDAN DÖVİZ KREDİSİ ELDE ETME** amacıyla faaliyete geçmiş ve **ÇEŞİTLİ KREDİ TEKLİFLERİ ALMIŞTIR.** (Hayret edilecek bir şey yok bunda, yabancı finans kapital Türkiye'nin nasıl bir arpalık olduğunu, çok iyi bilir eskiden beri) Bankamızca olumlu bulunan teklif-

lerden 10 milyon dolarlık bir kredinin alınması Hükümetimizce de kabul edilmiştir. Bu şekilde Bankamız, 1972 sonunda **DİŞ SERBEST MALİ PİYASADAN KAYNAK TEMİN ETMİŞ BULUNMAKTADIR. AMAÇIMIZ İLERKİ YILLARDA BU FAA LİYETLERİ ARTTIRMAKTIR.**

Demek ki neymiş? Türkiye Sınai Kalkınma Bankası bir yerli - yabancı finans kapital kuruluşuymuş. Kimlerle göbek bağı varmış: 1 — Yerli Bankalarla, 2 — Yabancı Bankalarla, 3 — Dış Finans Kapital Kurumlarıyla, 4 — Yerli Finans Kapital Kontrolündeki Borsa ve Ticaret ve Sanayi Odalarıyla, 5 — Yerli Parababaları (Finans Kapitalistleri) ile 6 — Devlet Babayla, 7 — Dış Serbest Mali Piyasa ile.

Gerçek bu kadar duru ve bu kadar açık. TSKB'nın kaynaklarının tablo halindeki dökümü ise şöyle: (Tablo XVI)

TABLO XVI

TSKB'nin 1972 Yılı Sonu İtibariyle Toplam Kaynakları

(Milyon TL.)

Kaynaklar	Miktar	Oran
Sermaye	193	% 5.7
İhtiyatlar	130	3.9
TL Krediler	482	14.3
Kredianstalt für Wiederaufbau Kredileri	318	9.4
Avrupa Yatırım Bankası Kredileri	581	17.2
AID Kredileri	93	2.8
Dünya Bankası Kredileri	1577	46.7
Toplam	3374	100.0

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, Türk Sanayinin Hizmetinde 23 Yıl.)

TSKB ne biçim bir banka? Dışa mı bağlı içe mi? Kim kontrol ediyor onu? Mesele, ye mekanik bir şekilde bakarsak, bu bankada somutlaşan yabancı - yerli finans kapital ortaklığını gözden geçiririz.

Aynı bankanın 1962 yılından bu yana iştiraklerini incelediğimizde iştirakle-

rin 11 yıllık bir sürede % 423.7 lik bir artışla 30 milyon TL. dan 156.8 milyon TL. na çıktığını görürüz ki, bu mevduat kabul etmeyen bir banka için «kayda değer» bir «başarıdır. Şimdi de, daha önce yaptığımız gibi bu iştiraklerin dökümünü vere-

TABLO XVII

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın Yeni İştirakleri

(31.12.1973 Tarih İtibariyle)

Rabak Elektrolitik Bakır ve Mamülleri A.Ş.	10.52	Aksa Akrilik Kimya San. A.Ş.	10.00
Anadolu Çimentoları T.A.Ş.	24.53	Eaton Yale and Towne Otomotiv Sanayii A.Ş.	14.80
Türk Demir Döküm Fab. A.Ş.	16.91	Nasaş, Alüminyum Sanayii ve Ticaret A.Ş.	10.00
Bayraklı Boya ve Vernik Sanayii A.Ş.	16.67	Kartonsan, Karton Sanayii ve Ticaret A.Ş.	14.29
Santral Dikiş Sanayii A.Ş.	4.11	Cam Elyaf Sanayii A.Ş.	10.00
Koruma Tarım İlaçları A.Ş.	25.00	Türkiye Maden Bankası A.Ş.	12.50
Yatırımlar Holding A.Ş.	19.97	Kurşun Sanayii A.Ş.	34.72
Gorbon İşil Seramik A.Ş.	16.33	Ege Biracılık ve Malt Sanayii A.Ş.	10.00
Plastifay Kimya End. A.Ş.	15.22	Parsan, Makine Parçaları Sanayii A.Ş.	18.57
Makina Takım Endüstrisi A.Ş.	8.10	Altaş, El Aletleri Dövme Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş.	25.00
Türk Ytong Sanayii A.Ş.	25.00	Toz Metal Ticaret ve Sanayii A.Ş.	15.00
Pimaş, Plastik İnşaat Mal. A.Ş.	4.66	Kilsan Kil Sanayii ve Ticaret A.Ş.	10.00
Çelik Halat ve Tel San. A.Ş.	25.00	Göksan Göynük Kalker ve Yapı Sanayii A.Ş.	25.00
Kaleflex Yer Döşemeleri Sanayii A.Ş.	20.00	Asil Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş.	13.00
İleri Kimya Sanayii A.Ş.	12.50		
Tamsan, Tomruk ve Ağaç Mamülleri A.Ş.	21.43		
Sasa, Sun'i ve Sentetik Elyaf Sanayii A.Ş.	10.00		
Karadeniz Bakır İşletmeleri A.Ş.	5.16		

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 24. Hesap Yılı. 1973)

Böylece Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın hemen her sanayi dalındaki iştirakini görürüz. Öte yandan banka yeni iştiraklerde bulunmakta, faaliyet alanla-

rını genişletirken eski faaliyet dallarında yoğunlaşmağa çalışmaktadır. Tablo XVIII bu gerçeğe ışık tutmaktadır.

TABLO XVIII

Türkiye Sınai Kalkınma Bankasının İştirakleri

A) Yeni İştirakler

<i>Sirketin Adı</i>	<i>İstigâl Konusu</i>	<i>Sermayesi</i>	<i>Ban- kanın İsti- râk Taah- hüdü</i>	<i>Ban- kanın Ser- maye Payı</i>
Altaş El Aletleri Dövme Çelik Sanayi ve Ticaret A.Ş. Tuzla	Her çeşit dövme çelik ve demir olmayan madenlerden makine atölye aletleri ve parçaları imâlî	30.000.000	7.500.000	%25,0
Toz Metal Ticaret ve Sanayii A.Ş. Çerkezköy	Toz metalden sinter parça imâlî	10.000.000	1.500.000	%15,0
Kilsan Kil Sanayii ve Ticaret A.Ş. Kemerburgaz	Blok tuğla imâlî	40.000.000	4.000.000	%10,0
Göksan Göynük Kalker ve Yapı Sanayii A.Ş. Göynük	Mermer üretimi	20.000.000	5.000.000	%20,0
Asil Çelik Sanayii ve Ticaret A.Ş. Orhangazi	Her türlü kütle çelîği, kaliteli çelik ve asal çeliklerin mamûl ve yarı mamûl olarak üretimi.	40.000.000	5.200.000	%13,0

B) Kullanılan Rüçhan Hakları

	<i>Eski Sermayesi</i>	<i>Yeni Sermayesi</i>	<i>Evvelki iştirak bakiyesi</i>	<i>1973 yılında kullanılan rüçhan hakkı</i>
AKSA Akrilik Kimya Sanayii A.Ş.	82.500.000	137.500.000	8.250.000	5.500.000
Plastifay Kimya Endüstri A.Ş.	11.500.000	18.000.000	1.750.000	989.100
TAMSAN Tomruk ve Ağaç Mam. San. A.Ş.	6.000.000	15.000.000	1.285.500	1.928.000

(Kaynak: Türkiye Sınai Kalkınma Bankası 24 Hesap yılı, 1973)

Demek ki Türkiye Sınai Kalkınma Bankası, apaçık bir şekilde bir finans kapital kuruluşu ve kurumu. Bakalım Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. nın niteliği nedir?

5 — SINAI YATIRIM VE KREDİ BANKASI A.O.

Bankanın Kurucuları:

Sınai Yatırım ve Kredi Bankası Esas

Mukavelenamesi'nin 2. Maddesi'nde kurucuları işbu Esas Mukavelenayı imza eden ve aşağıdaki isim ve ünvanları yazılı BAN KALARDIR:

- 1 — Türkiye İş Bankası A.Ş.
- 2 — Osmanlı Bankası A.Ş.
- 3 — Akbank T.A.Ş.
- 4 — Türkiye Vakıflar Bankası
- 5 — Türkiye Garanti Bankası
- 6 — Türkiye Kredi Bankası.»

Demek ki bu bankayı da kodaman bankalarımız kurmuş. Şimdi de bankanın kuruluş maksadını görelim. Yine Esas Mukavelename'nin 4. Maddesi bu konuya açıklık getiriyor: «1 — Bankanın kuruluş maksadı;

a — Türkiye'de mevcut veya kurulacak özel sanayie orta vadeli yatırım ve işletme kredileri sağlamak.

b — *Yerli ve yabancı hususi sermayenin Türkiye'de özel teşebbüs tarafından kurulacak sanayie iştirakini teşvik ve memlekette menkul kıymetler piyasasının teessüs ve gelişmesine hizmet etmektir.*

2 — Banka maksatlarının tahakkuku için aşağıdaki muameleleri yapabilir:

a — Memleket içinden veya haricden *kısa, orta veya uzun vadeli istikrazlar akdetmek* hernevi tahvil ihraç etmek ve kendisine tevdi edilecek fonları kabul ve bunları idare etmek,

b — *Özel teşebbüs tarafından kurulmuş ve kurulacak sanayi teşekküllerine ait her türlü hisse senedi ve tahvilleri alıp satmak,*

c — İdare Meclisi kararıyla, sigorta acenteliği yapmak (geleneklere uygun) Amaçlar bu şekilde özetlenebilir. Esas Mukavelename'nin 6. Maddesi ise Bankanın sermayesi ve kurucuların iştirak payları hakkında bilgi veriyor: «Bankanın sermayesi beheri 10.000 TL. kıymetindeki 4000 adet nama yazılı hisseye bölünmüş 40 mil yon TL. dir. Bu sermayenin—

- 1 — %68.08 i Türkiye İş Bankası A.Ş. nin.
- 2 — %9.95 i Osmanlı Bankası A.Ş. nin,
- 3 — %7.50 sı Akbank T.A.Ş. nin,
- 4 — %6.20 sı Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O. nin,

5 — %5.35 i Türkiye Garanti Bankası A.Ş. nin ve

6 — %2.52 sı Türkiye Kredi Bankası A.Ş. nindir.»

Demekki bankada, egemen güç Türkiye İş Bankasıdır. İlk İdare Meclisine de, kurucu bankaların idare meclisi üyeleri, üye olarak katılmışlar, reisliğe de o dönemde, İş Bankası, İdare Meclisi Reis Vekili Gıyasettin Akdeniz seçilmiştir. İdare meclisinde Osmanlı Bankası'nı temsilen Reşat Aksan, Akbank'ı temsilen Ahmet Dalı, Türkiye Vakıflar Bankası'nı temsilen Sabahattin Tulga, Türkiye Vakıflar Bankasını temsil etmek üzere Cabir Selen ve Türkiye Kredi Bankası'nı temsil etmek için de Bedi Yazıcı yer almışlardır. Bu işlemler, 1963 yılında tamamlanarak yeni bir finans kapital kuruluşunun göbeği keşilmiştir.

11 yıllık bir faaliyet sonunda bankanın İdare Meclisi Reisliğinde, artık iyi tanıdığımız Ferid Basmacı bulunmakta, yine ünlü Cavid Oral'a, belki biraz daha ünlü Erol Sabancı idare meclisi üyeliklerini işgal etmekteydiler. Bilindiği gibi, Ferid Basmacı, Türkiye İş Bankası eski umum müdürü ve idare meclisi üyesi ve aynı zamanda da Türkiye Sınai Kalkınma Bankası İdare Meclisi Reisi'dir. Yani bir kere, Allah kuluna, «yüri ya kulum» deyince, kul da çaresiz yürümektedir. Öte yandan Erol Sabancı da aynı zamanda Akbank İdare Meclisi Reis Vekili ve Murahhas Azasıdır. Yani «finans kapital oyunu» bütün kurallarına uygun, nizami bir şekilde oynanmaktadır.

Banka kuruluşundan 11 yıl sonra yayınlanan 1973 Yılı Hesap Raporunda «durumunu» kısaca şöyle açıklıyor: «1973 yılında özel sanayi sektörüne 138.002.000 lirası yatırım, 157.760000 lirası işletme kredisi olmak üzere çeşitli Türk lirası kaynaklarından 290.762.000 lira tutarında yeni plâsman yapılmış, tasvip edilen dolar kredilerinden 1973 yılında fiilen kullanılanların tutarı 2.142.800 dolara ulaşmıştır.

Bu suretle 1973 yılı sonu bilançomuzda Türk Lirası yatırım kredileri toplamı 444.929.868 liraya, Türk lirası işletme kre-

dileri toplamı 384.051.765 liraya, döviz yatırımlarının Türk lirası tutarı 52.678.548 liraya ulaşmak suretiyle ikrazlarımızın bakiyeleri toplamı 881.860.181 lirayı bulmuş ve 1973 yılında 7.418.000 lira bilanço kârı elde edilmiştir. Yekûn plasmanımızın %75,08 i Banka kaynaklarından, % 16,02 si AID kaynaklarından, %8,90 ı da Merkez Bankası reeskontundan karşılanmıştır.

İlk yıllarda talebi kuvvetli gelişmeyen döviz kredileri son iki yılda daha kuvvetli bir talebe muhatap olmuş ve AID kaynaklarından istikraz etmiş olduğumuz 5 milyon doların tamamı halen sanayicilerimiz emrine tahsis edilmiştir.

Sayın Hükümetimizin yakın müzakeretiyle (hükümetin varlık nedeni bu zaten) yeniden AID kaynaklarından Bankamıza tahsis edilmiş olan ve devir anlaşması imzalanmış bulunan 9 milyon dolarlık yeni kaynağına nazaran daha büyük

bir süratle plâse edilebileceği umudunu taşımaktayız (Ve evvel Allah bu umut boşa çıkmayacaktır)...

Sayın Hükümetimize yeniden 9 milyon dolarlık kaynak sağlamak suretiyle Bankamıza gösterdiği yakın ilgiden dolayı şükranlarımızı sunar Maliye Bakanlığının kaynak temini hususundaki vaad ve desteği ile kurulmuş bulunan Bankamızın kaynak ihtiyacının sanayii teşvik için ihdas edilecek fonların tahsisinde gözönünde bulundurulmasını temenni ederiz. (Kaynak: Sınai Yatırım ve Kredi Bankası A.O. 1973.11 Hesap Yılı Raporu.) Bu bankamız da, görüldüğü gibi, yerli - yabancı finans kapital ortaklığından kaynaklanan ve sırtını devlete dayamış bir kuruluştur. Ve 1973 yılında ortak bankalara 633 milyon TL. ve AID'ye ise 139 milyon TL. borçlu bulunuyordu. Bankanın kuruluşundan 1973 yılı sonuna kadar tasvip ettiği sınav kredilerinin dökümü ise Tablo XIX da veriliyor:

TABLO XIX

1963 Yılından 1973 Yılı Sonuna Kadar Tasvip Edilmiş Bulunan Yatırım ve İşletme Kredilerinin Sanayi Grupları İtibariyle Müfredatı (Milyon TL.)

Sanayi Grupları	Yatırım Kredisi	Oran	İşletme Kredisi	Oran
Gıda Maddeleri	48.50	% 6.0	100.395	% 9.5
İçki (Bira ve Meyve Suları Dahil)	26.80	3.3	9.000	0.8
Dokuma (İplik, boya, apre dahil)	290.55	36.0	375.025	35.3
Hazır Giyim Eşyası	13.25	1.6	16.650	1.6
Kereste ve Tahta Mam.	16.50	2.0	16.250	1.5
Sellüloz ve Kâğıt	34.50	4.3	19.350	1.8
Kauçuk ve Lâstik	4.00	0.5	29.850	2.8
Kimyevi Maddeler	58.40	7.2	106.120	10.0
Plâstik İşleme	20.75	2.6	26.900	2.5
Pişmiş Kilden Yapı Mal.	7.00	0.8	6.900	0.7
Cam ve Camdan Mamul Eş	11.30	1.4	6.100	0.6
Çimento	59.00	7.3	—	—
Çimentodan Yapılan Gereç.	4.50	0.6	13.250	1.2
Demir, Çelik, Metalurji	72.55	9.0	114.865	10.8
Madeni Eşya	17.70	2.2	66.800	6.3
Makine İmalatı	84.40	10.5	92.650	8.7
Elektrik Mak. Cih. Mal.	19.00	2.4	41.350	3.9
Çeşitli Sanayi	18.35	2.3	19.700	1.9
Toplam	807.05	100.0	1061.095	100.0

Bankanın hem yatırım ve hem de işletme kredileri içinde en büyük payı dokuma (tekstil) sanayinin işgal ettiğini görüyoruz. Bu sektörün payı %35 kadardır. Daha sonra, demir, çelik ve metalurji, Kimyevi maddeler, Gıda Maddeleri sanayi dalları geliyor. Ve yine görüyoruz ki Sınai Yatırım ve Kredi Bankası da, hemen her sanayi dalına kredi veriyor, bu dallarla ilişki kuruyor. Yani her finans kapital gibi, «doğa»sının gereğini yerine getiriyor. Şimdi de eski bir dostu, adını Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. ne dönüştürmüş «Selânik Bankası»nı inceleyelim.

6 -- ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI A.Ş. (Selânik Bankası)

Bu bankayı sahip olduğu «mali güç» dolayısıyla değil, tipik bir örnek olduğu için inceliyoruz. Banka «Sayın Muhabirlerimize gönderdiği bir muhtıradaki «yeni durumu»nu şöyle açıklıyor: «1888 yılından beri yurdumuzda faaliyette bulunan Selânik Bankası, memleketimizde gelişen ekonomik hayatında daha geniş imkânlarla ve kalkınma planı hedeflerine uygun faaliyet te bulunmak gayesiyle bünyesini takviye-ye karar vermiş ve bu gayeyle statüsünde gerekli tadilatı yapmış bulunmaktadır.

Bu amaçla 19 Kasım 1969 tarihinde yapılan Fevkalâde Umumi Heyet Toplantısında bankanın bünyesine % 37.62 payla *Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.*, İstanbul, % 24.00 payla *MARİNE MIDLAND OVERSEAS CORPORATION* (Marine Midland and Grace Trust, New York'un bir iştiraki) %15 payla *SOCIETE CENTRALE DE BANQUE* Paris, % 8.45 payla *BANQUE DE L'UNION EUROPEENNE INDUSTRIELLE ET FINANCIERE*, Paris'in iştirak etmeleri hususunda alınan karar 31.12.1969 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir.

Yine 19 Kasım 1969 Umumi Heyet Toplantısında bankanın sermayesinin artırılmasına karar verilmiş ve bunun neticesi olarak da: eski sermaye TL. 1.658.000 dan TL. 2.658.000'na eski ihtiyatlar da TL. 7.566.940 — dan TL. 15.566.940'na yüksel-

tilerek Bankanın özvarlığının %100 e yakın bir nisbette çoğaltılması sağlanmıştır

Bankamız her türlü bankacılık hizmetleri yanında özellikle sanayi ve ihracat alanlarında faaliyete önem verecektir.

Selânik Bankası ünvanı da **ÇALIŞMA GAYELERİMİZ** (ki bu gayeleri bilen bilir) dikkate alınarak **ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI** olarak değiştirilmiş bulunmaktadır.» (Kaynak: Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası A.Ş. Umum Müdürlüğü tarafından «muhabirlere» gönderilen 4. Mart 1970 Tarihli Açıklama)

Nasıl bir kuruluş Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası? Yeni adının da açıkça ortaya koyduğu gibi, fazla uluslararası. Bir yanda yerli finans kapital (Yapı ve Kredi Bankası) diğer yanda Amerikan finans kapitali (Marine Midland v.b.) ve ayrıca eski dostumuz Avrupa finans kapitali (Societe Centrale De Banque De L'union Europeenne Industrielle Et Financiere).

Bu en klâsik anlamda yerli - yabancı finans kapital kuruluşunun mütevazi iştirakleri hakkındaki açıklama ise şu şekilde: «1973 yılında sermayelerini arttıran iştiraklerimize katılmamız ve **TRANS-TÜRK HOLDİNG A.Ş.**, **MAKİNA TAKIM ENDÜSTRİSİ A.Ş.** ve **TEZSAN TEZGAH LARI SANAYİ VE TİCARET A.Ş.** nin aksiyonlarından edinmemiz dolayısıyla 1972 yılında 1.11.935 TL olan bu hesabımız 1973 yılında 322.625 TL, bir artışla 1.734.560 TL. na balığ olmuştur. Bu arada sermayesinin tamamına yakın bir kısmına Bankamızın sahip olduğu **UTEKSPORT ULUSLARARASI SİNİAİ MAMULLER T.A.Ş.** nin 1973 yılında 3 milyon Dolar civarında bir ihracatı gerçekleştirmiş bulunduğunu da belirtmek isteriz. (Kaynak: Uluslararası Endüstri ve Ticaret Bankası 1973, Yıllık Faaliyet Raporu.)

Neyi açıklamağa, neyi göstermeğe çalıştık şimdiye kadar? Türkiye'de finans kapital diye bir gerçeklik bulunduğunu ve gerçekliğin en açık bir şekilde yansıdığı kurumların başında bankaların geldiğini, yerli finans kapitalin yabancı finans kapitalle ortaklık içerisinde bulunduğunu ve

finans kapitalin sadece günümüze özgü olmadığını, günümüzden 40 yıl önce bile toplumumuzun geleceğini belirlemeye başlamış olduğunu. İşin aslı ve özeti bu.

Bu somut rakkamlar ve teorik açıklamalar yanında, finans kapital olgusunu daha da somutlayan şematik şekiller ek'de verilmiştir.

SONUÇ

Türkiye'de sermayenin yapısı, I. Finans kapital A — Bankalar ,adı araştırma, daha evvel yapılan araştırmalarla, bu araştırmaların sonuçlarından yararlanılmak suretiyle oluşturuldu ve gerçekleri göze çarpmak için, basitleştirmeye ve şematik gösterimlere gidilmek suretiyle Türkiye'de bir finans kapital egemenliği bulunduğu, bir yönüyle bankaların incelenmesiyle ortaya konuldu. Cumhuriyetten sonra komprador burjuvaziye etkileştirerek güçlenen yerli burjuvazinin bir kesiminin finans kapital niteliği kazandığı ve kazandırıldığı ortada, Türkiye İş Bankası'nın 40 yıl önceki durumu ve faaliyetleri bu gerçeği açıkça göze çarptırıyor. Bugün, 1974 yılında, bu finans kapital tahakkül-

mü daha belirgin, daha gaddar, daha kararlı ve plânlı. Ama yine bugün güçlü bir işçi sınıfımız ve sömürüye ve baskılara direnen geniş halk kitleleri var. Dolayısıyla meseleye tek taraflı olarak, sadece finans kapital tahakkümü açısından bakamayız. Bu tahakkümü ortadan kaldıracak bir sosyal gerçekliğin içinde yaşadığımızı artık kimse uutturamaz bize. Finans kapitalin en kanlı, en zalim, en gaddar tahakkümü olan «olağanüstü dönem» bile, işçi sınıfı devrimlerini mücadeleden koparamadı, aksine daha da bileli. Bu devrimcilerin, işçi sınıfının ve sermaye tahakkümü altında sömürülen halk kitlelerin, görülecek hesapları var. Ve bu hesap ne pahasına olursa olsun görülecek. Onun için bu somut gerçekliği halâ görmek istemeyenlere sesleniyoruz: Mademki herşeye, tüm nitel ve nicel gerçeklik ve örneklere, başınıza ve başımıza hergün inmeğe niyetli finans kapital yumruğuna rağmen, halâ bu olguyu ve düşmanı inkâr ederek, kapitalizmin «Laissez Faire, Laissez Passer» (Bırakın yap-sınlar, bırakın geçsinler) döneminde yaşıyorsunuz, o zaman artık daha fazla gölge etmeyin, bırakınız geçelim ve bırakınız yapalım.

(1) (Lenin, «Kapitalizmin En Yüksek Aşaması; Emperyalizm», Sol Yayınları, s. 30—53)

(2) (Lenin, a.g.e. s. 53)

(3) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, Emperyalizm: geberen kapitalizm s. 83-85)

(4) (Emperyalizm, Türkiye ve Devrimci Mücadele, İLKE Mayıs. 1974. s. 61)

(5) (Emperyalizm, Türkiye ve Devrimci Mücadele, İLKE Mayıs 1974. s. 64)

(7) Dr. Hikmet Kıvılcımlı, age. s. 79

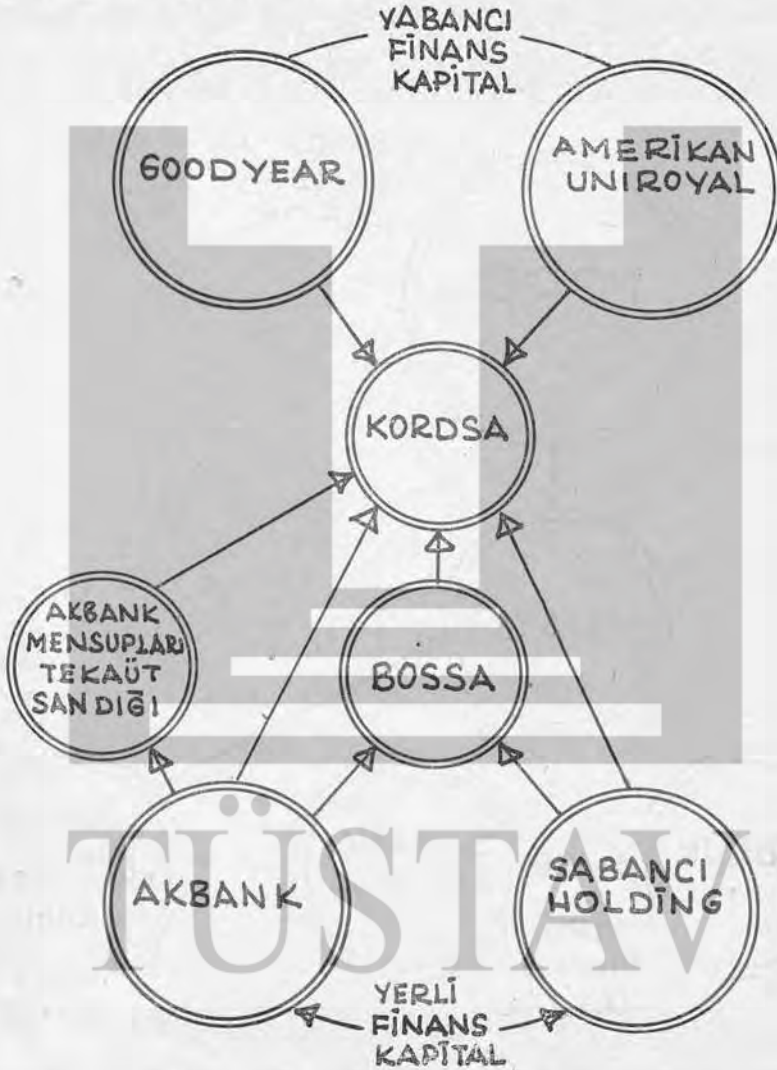
(8) (Emperyalizm, Türkiye ve Devrimci Mücadele, İLKE, Mayıs 1974 s. 64 — 65)

(9) (Hürriyet Gazetesi)

I. ÖRNEK : KORDSA KORD BEZİ SANAYİ VE TİCARET A.Ş.

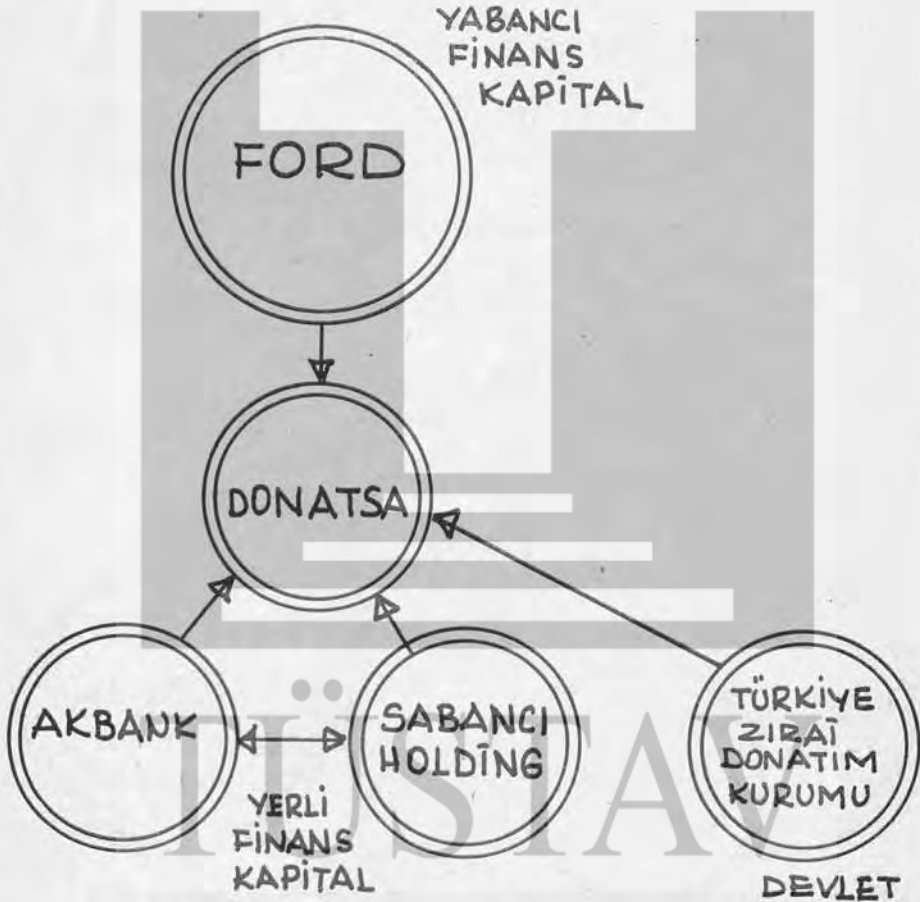
KURUCULAR : «Bankamızın % 33.89 oranında sermaye ile iştirak ettiği ve kurucuları arasında Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş., Bossa Ticaret ve Sanayi İşletmeleri T.A.Ş. ve Akbank T.A.Ş. Mensupları Tekaüt Sandığı'nın da bulunduğu şirket, halkımız tarafından büyük ilgiyle karşılanmış ve satışa arz edilen hisseleri çok kısa zamanda satılmıştır. Şirket yatırım uygulama genel termin programının tatbikini teminen Amerika Birleşik Devletlerinde 22 fabrikası, yabancı ülkelerde bir çok şubesi, kauçuk plântasyonları ve tekstil imalâthaneleri bulunan Goodyear Tire and Rubber Company ile 'know - how' ve teknik yardım anlaşmaları ve yine dünyaca tanınmış American Uniroyal Inc. firması ile de know - how anlaşması imzalayarak Maliye Bakanlığının onayına sunmuştur.» (Kaynak : Akbank Türk Anonim Şirketi, 26 Hesap Yılı Raporu, 1973).

II. ÖRNEK : DONATSA DONATIM SABANCI TRAKTÖR SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.

«Türkiye Ziraî Donatım Kurumu, Hacı Ömer Sabancı Holding A.Ş. ve Bankamız Amerikan Ford Motor Company firmasının da iştiraki ile yurdumuzda Ford 3000 ve Ford 5000 tipi traktör imal ve MONTE EDECEK bir traktör şirketi kurmayı planlamışlardır...

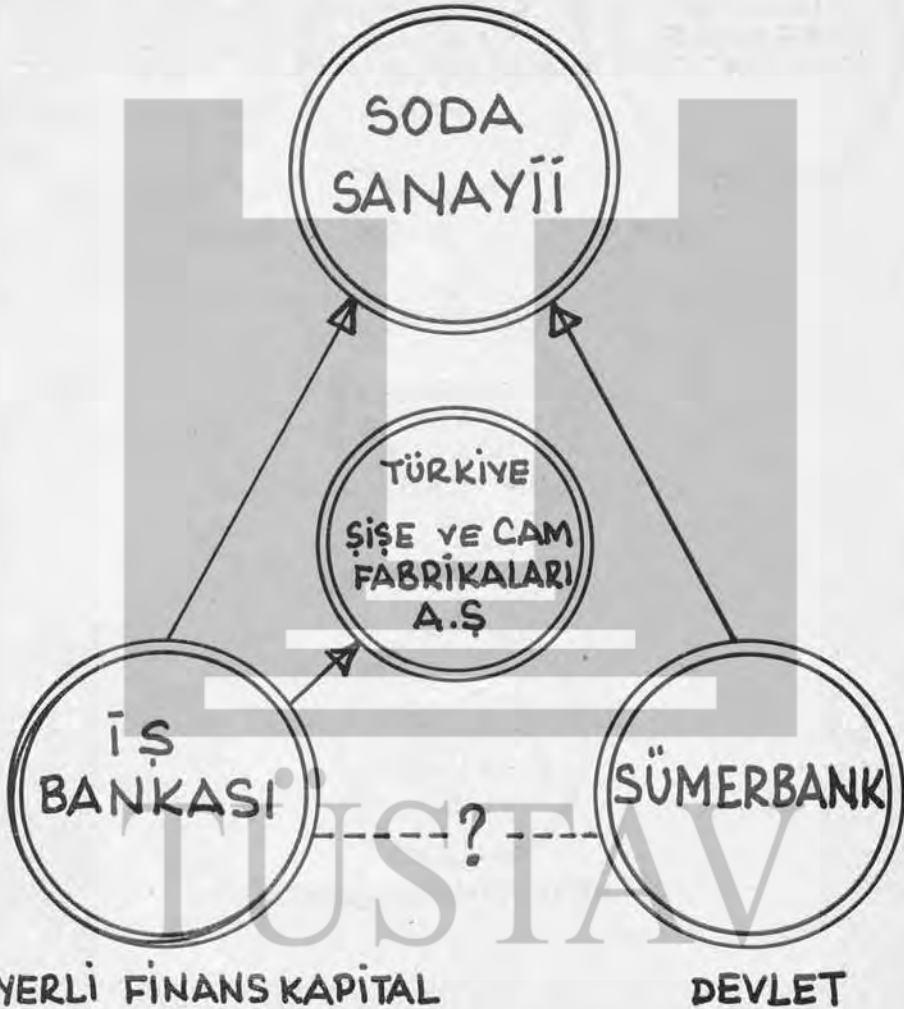
Kararname hükümlerine göre 6 ay içerisinde 32.2 milyon TL. sermaye ile kurulacak olan şirkette yabancı ortak hissesi % 31.67, yerli ortak hissesi % 68.33 oranında olacak ve imalâta geçişten itibaren bir yıl içerisinde şirket sermayesi % 50 oranında arttırılacaktır. Bankamızın da bu şirkete % 25 oranında sermaye ile iştiraki kararlaştırılmış bulunmaktadır.» (Kaynak : Akbank T.A.O. 26. Hesap Yılı. 1973).

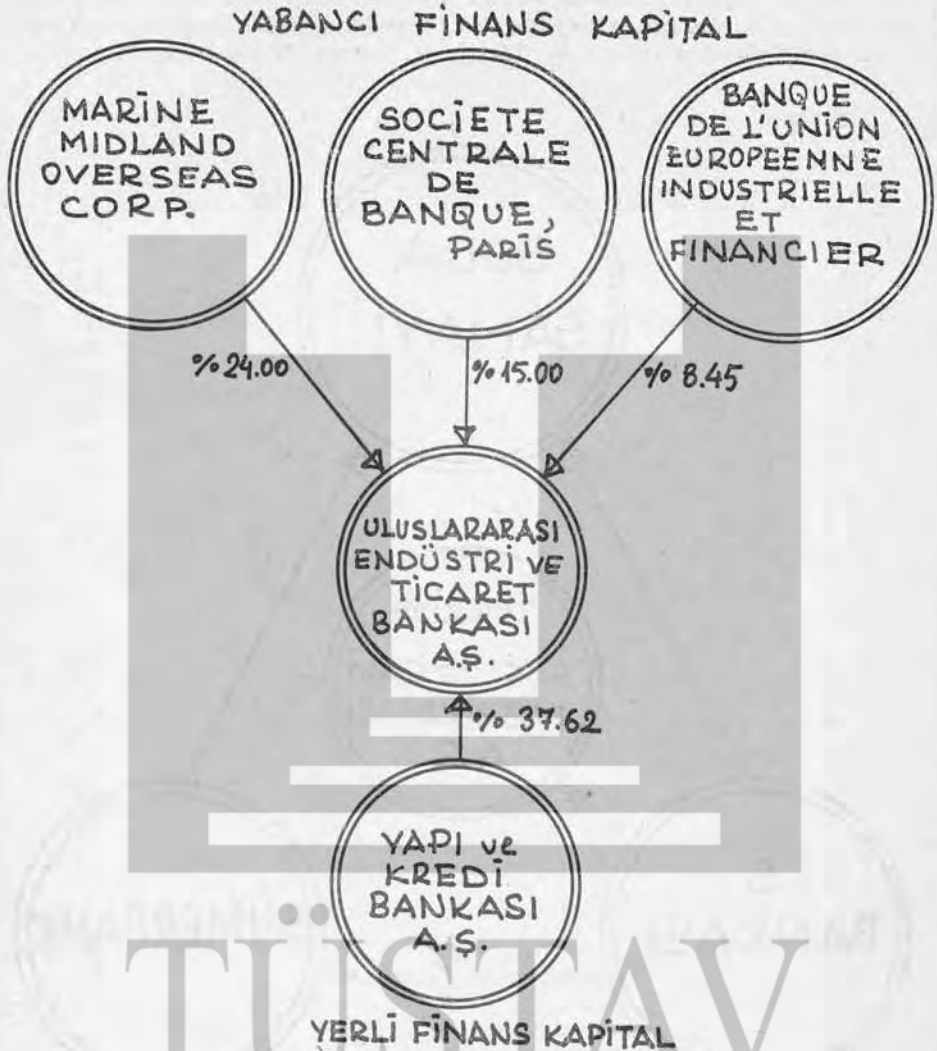
III. ÖRNEK . SODA SANAYİİ A.Ş.

«Cumhuriyetimizin ilk yıllarından itibaren Bankamızın maddi ve manevi katkıları ile kurulmuş ve her biri ekonomimizin birer temel taşı olmuş teşebbüslere bir yenisini katma çalışmalarına, Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş., Sümerbank ve Bankamız ortaklığı ile kurulmuş bulunan Soda Sanayii A.Ş. ile başlamış bulunuyoruz. Maliyeti 600 milyon lirayı geçecek olan Soda fabrikasının inşaatına Mersin'de fiilen başlanmıştır. 1973 yılında sermayesi 250 milyon liraya çıkarılan şirketin 1975 yılı başında tecrübe işletmesine başlaması planlanmıştır. Yılda 150 000 ton soda üretecek olan tesisler tamamlandığı zaman, başta cam sanayii olmak üzere bir çok sanayi kolununun ham ve yardımcı madde ihtiyacı yurt içinden karşılanmış olacaktır.» (Kaynak : Türkiye İş Bankası, Ellinci Hesap Yılı 1973).

IV. ÖRNEK : ULUSLARARASI ENDÜSTRİ VE TİCARET BANKASI A.Ş. (Eski Selanik Bankası)

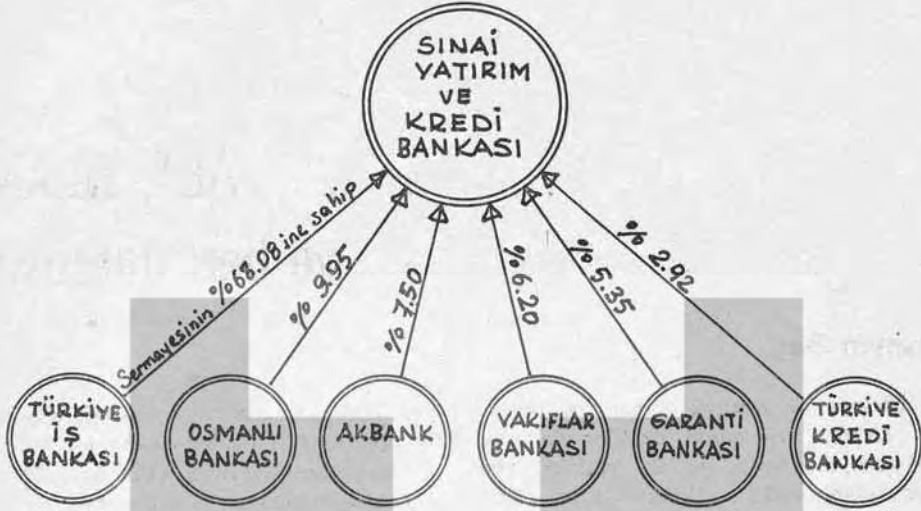
Bu banka hakkında, daha yukarıda, ayrıntılı bilgi verilmiş ve çalışmaları açıklanmıştır. Şimdi bankanın yapısını şematik olarak gösterelim :

V. ÖRNEK : SINAİ YATIRIM VE KREDİ BANKASI A.O.

Bu banka hakkında da, daha önce bilgi verildi. Bakalım şema nasıl gözüküyor :

TÜSTAV

AET, Türkiye ve bazı gerçekler

Hüseyin Baş

Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasındaki ilişkiler ve bu ilişkilerin ekonomik, politik, kültürel ve askeri alanlardaki etkileri uzun süredir çeşitli tartışmalara konu teşkil etmektedir. Avrupanın dokuzlarıyla ABD arasındaki çelişkilerin had düzeylere ulaştığı şu sıralarda Türkiye'nin ABD ile AET arasında sıkışıp kaldığı ve hele tercihin hangi yönde olması gerektiği yine hararetle tartışılan konular meyanında boy göstermektedir. Kimine göre «Ortak Pazar girişimiz, siyasi bir tercihtir. Üstelik bunda da bir hayli geç kalmışızdır. Dokuzlar ile siyasi ilişkilerimizi derinleştirmek yoluna gitmemişizdir. Gözlerimizin önünde doğan büyümekte bulunan Avrupa gerçeğini - gözlerimizin Washington'dan ayıramadığımız için — görmezlikten gelmişizdir. Bir tercih yapamamak kuşkusu ilgilleri hareketsizliğe itmisti. Oysa bir tercih değil bir tarihi oluşum sözkonusudur. Kuşkuya kapılmak yersizdir. Zira Avrupa Amerika'nın zıddı değil «tamamlayıcısıdır.» «Atlantik topluluğu yolu üzerinde Türkiye'nin ilk aşamasıdır. Yolumuz önce oradan geçmelidir. Bunu kabullenmek Amerika'ya aykırı düşmek anlamına gel-

mez. Siyasi ve savunma işbirliği için AET ile tam üyeliği beklememek» lazımdır.(1)

Bay Kamran İnan ABD ile AET arasındaki çelişkilerin keskinleşerek en yüksek düzeylerine vardığı, biri Amerika öbürü Dokuzlar Avrupası olan iki sütunlu Atlantik yapısının ayakta nasıl duracağına kimse tarafından bilinmediği bir ortamda, Türkiye'nin AET'le tam üyeliği beklemeden ne tür bir siyasi ve savunma işbirliği yapabileceğini açıklamıyor. Sayın yazar, tam tersine, dokuzlar arasında savunma alanında işbirliği kurulması, yani ekonomik ve siyasi bütünlüğün — hangi siyasi bütünlük? — savunma ile tamamlanması yönündeki önerilerine, ayrıca NATO içinde on Avrupalı üye arasında mevcut savunma işbirliği grubu «Eurogroup»la Batı Avrupa Birliği Daimi Askeri Komitesi'ni çeşitli olduğu kadar geçeri nedenlerle yeterli görmemekle birlikte, «bu iş Fransa katılmayı reddettiği için zaten olmaz» diyerek bizzat kendisi karşı çıkmaktadır. Ne var ki gönüllerde yatan özlem Dokuzlar Avrupa'sının uluslarüstü bir yapıya dönüştürülerek ekonomik olduğu gibi siyasi ve askeri bir güç olarak ortaya çıkması ve ABD'nin kadim kı-

tada güçlü bir köprübaşı ayağı haline gelmesidir. Oysa Dokuzlar Avrupa'sının siyasi ve savunma birliğine kavuşması özlemi nin ardında yatan oyun açıktır. ABD emperyalizmi ekonomik alanda kendisi ile acımasız bir rekabete giren Avrupa'yı savunma tezgâhıyla dize getirmek ve onu yeniden sultanı altına almak istemektedir. Zira savunma konusunda Avrupa güçsüzdür. Siyasi, ekonomik, teknolojik yetenekleri bugün istenilen güçte bağımsız bir ortak savunma sistemi kurmasına yetmemektedir. Bu konuda atılan adımlar hemen her alanda tam bir fiyasko ile sona ermiştir. Üstelik yakın politik perspektifler Avrupa'da uluslarüstü bir siyasi ve askeri bütünlüğün kurulması ihtimallerini daha da çıkmaza sokacak niteliktedir. Bu açıdan biz bay Kâmrân İnan'ın «eninde sonunda bu şıkkın —yani ekonomik, siyasi bütün lüğün yanısıra askeri bütünlüğün de gerçekleştirilmesine» olan inancına katılmıyoruz. NATO'ya bağlı, sosyalist dünyayı hedef alan atom silahıyla donatılmış bir Avrupa savunma topluluğunun kurulması uluslararası yumuşamayı, silahsızlanma ve Avrupa Güvenliği yönünde atılan olumlu atımları köstekleyeceği gibi, topluluk üyesi ülkelere altından kalkılmaz giderler yükleyecektir. Ve Avrupa halkları, yukarıda da sözünü ettiğimiz nedenlerle, yeniden, ekonomik ve siyasi nüfuzundan kurtulmak için büyük çabalar harcadığı ABD'nin sultasına düşecektir. Bu tür bir tehlike her zaman varit olmakla birlikte yine de uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. ABD'nin Avrupa'daki etkisi elbette ki tamamen saf dışı edilmiş değildir. Pompidolist yönetimin üstü az da olsa kapalı Atlantikçi politikası, Fransa'da hiç değilse acilen, bizzat partisinin çoğunluğu tarafından yadsınmaktadır. Tekelci sermayeye ve Atlantikçi çevrelere yakınlığı ile bilinen maliye bakanı ve başkan adayı Giscard d'Estaing bile, kuşkusuz kamu oyunun tepkilerinden çekinerek, Atlantikçi düşüncelerini gereken açıklıkla ortaya koymamak tadır. Son irdelemede yine salt şekleli bir anti — Atlantizm politikası izleyen De Gaulle'cu başkan adayı Chaban Delmas ise General'in «ABD hegemonyasına» karşı politikasının sürdürülmesi görevini yük-

lenmişti. Sol cephenin adayı Sosyalist Parti lideri Mitterrand'ın ise bu konudaki düşünceleri açıktır. Komünistler, Sosyalistler ve sol radikallerden oluşan sol birliğin başkan adayına göre, «Amerikanın bazı diplomatik ve askeri baskılarının ardında çokuluslu şirketler gerçeği mevcuttur. Büyük sermaye Amerika'dan itibaren Batı Avrupa'nın kaynak ve pazarlarını ele geçirerek oralarda «Eurodolar»larıyla muazzam sarsıntı ve yıkımlara sebep olmaktadır. Dikkat etmezsek bu olgu tüm kalkınma şanslarımızı yere serecektir.»(2)

Bu durumda dokuzlar Avrupa'sında, Washington'un istediği iki sütunlu bir «Atlantik camiası»nın bugünden yarına oluşması, Fransa sonra da belki İtalya'da beliren gelişmelerin ve hali hazır dünya politik konjonktürünün temel eğilimleri ışığında pek yakın ve hele güvenilir bir ihtimal olarak görünmemektedir. Bu yüzden «Türk dış politikasını pusulasız halinden kurtarıp milli menfaatler rayına oturtmayı yeni hükümete salık veren Bay Kamran İnan'ın düşünceleri kanımızca, pusulaya olan saygısına rağmen, havada kalmaktadır. «Bir Amerika öbürü dokuzlar Avrupası olan iki sütunlu Atlantik yapısında Türkiye, sütunların ikisine birden yapışmadığı durumda, öbürüne de tamamen sırt çevirmeden, birine, mümkünse ya kınımızdakine yapışmalıdır.» İşte önerilen budur ama, Türkiye'nin, birbirleriyle ham madde kaynağı üçüncü dünya ülkeleri, giderek sosyalist dünya ilişkilerini nesnel biçimde incelemek lazımdır. Zira sağlıklı bir hareket tarzı, ancak bu verilerin ışığında oluşabilecektir. Bu yönde girişilebilecek bir çözümleme Türkiye'nin salt AET ile ilişkileri, uzun vadeli ortaklığı açısından değil, iç politikada beliren sağlıklı gelişmelere uygun temel dış politikaların tespiti açısından da ayrıca yararlı olacaktır.

Emperyalist güçler arasındaki mevcut farklı gelişmeler, İkinci savaştan bu yana çeşitli evrelerden geçerek, özellikle kuvvet dengeleri açısından günümüzde «üç büyük kutup»ta toplanmış gözükmektedir.

● Kuzey Amerika'da, ABD emperyalizmi kapitalist dünya üretimi üzerindeki kontrolünü elde tutmanın ve emperyaliz-

min dünya jandarmalığı rolünü sürdürmenin çabasıdır,

● Batı Avrupa'da, ekonomik dev Batı Almanya, kendisini politik alanda da önemli bir güç kabul ettirerek 9'lar Avrupasında baskın rolün sahibidir; bu eğilim her geçen gün daha da belirlenmektedir;

● Güney Doğu Asya'da Japon emperyalizmi, başta ABD olmak üzere öbür emperyalizmler için ürkütücü bir rakip olarak ortaya çıkmıştır.

Büyük Britanya ise Lenin'in 50 yıl önce saptadığı emperyalizmlerin farklı gelişmeleri yasası doğrultusunda, öbür emperyalizmlere oranla «geride» kalmıştır. Sanayi üretimi, 1963—1968 arasında Fransa'da %25, Federal Almanya'da %28, İtalya'da %36 arasında artış göstermesine karşılık, İngiltere'de sadece %16 oranında bir artış göstermiştir. Britanya emperyalizmi ağır biçimde borçlanmış ve muhkemce ABD emperyalizmi sultasına altına girmiştir. Bugün ABD tekelleri Avrupa'ya oranla İngiltere'ye çok daha köklü ve geniş biçimde yerleşmişlerdir.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren çeşitli emperyalizmler arasında yeni bütünleşme —entegrasyon— biçimlerinin ortaya çıkıp geliştiğini görüyoruz. Bu eğilimin dinamizmini üretimin tekelleşerek uluslararası hüviyet alması ve sermayenin uluslararası birikimi teşkil etmektedir. Bu oluşumda ekonomik ve politik bazı temel unsurların da rolü bulunduğu gerçeğini gözden kaçırmamak lazımdır. Sözgelimi çeşitli emperyalizmlerin farklı biçimler içinde bütünleşme gereği duymalarında sosyalist sistemle mücadele endişesi de her zaman mevcut olmuştur.

Emperyalizmler arası yeni ilişkiler ekonomik temelde olduğu gibi, üstyapıda, yani devlet düzeyinde bir oluşumu da içermektedir. Entegrasyon'un bütünleşmenin açıkça beliren niteliklerinden biri, belli sayıda emperyalist devletin pazarlarını birleştirmelerinde gözükmektedir. Ortak pazar bu konuda tipik bir örnektir. Böylece tekeller kitle üretimleri ölçüsünde pazarlara sahip olmuşlardır. Ne var ki entegrasyon endişesi, salt bununla sınırlı değildir. Tekeller için bugün, konsantrasyon

ve uluslararası merkezleşme, ekstra artı değerlerin elde edilmesinin koşulu olduğu gibi, bir süre sonra kârın savunulmasında gerek duyulan önemli bir ihtiyaç niteliğindedir. Bütün bunlar sermayenin önemli ölçülünde konsantrasyonuna ve uluslararası merkezleşmesini engelleyen pürüzlerin ortadan kaldırılması eğilimini de birlikte getirmektedir. Başka bir deyişle, devletler vergi, parasal vb. alanlarda politikalarını yukarıda sözü edilen gelişmeleri kolaylaştıracak şekilde ayarlayacaklardır. Ama tekeli devlet kapitalizminin koşulları içinde bu eğilim önemli ilişkileri de içermektedir aynı zamanda. Emperyalistlerarası rekabetin açımaz düzeylere varmasıyla, tekeller rakiplerine karşı ulusal koşulların farklılığını öne sürerek birbirlerini uyutmaya çalışmaktan geri kalmamak tadırlar.

Sosyalist dünyanın ortaya çıkışı, bağımsızlıklarına kavuşan eski sömürgelelerin kalkınma için kapitalist olmayan yollara angaje olmaları, emperyalist ülkelerin bünyesindeki işçi hareketlerinin gün geçtikçe güçlenmesi, emperyalizmin hareket sahasını gittikçe daraltmaktadır. Kapitalist ekonomilerin entegrasyonu, bünyesel gelişme farkları ve daralan sömürü alanları ise, ilişkilerin daha da belirgin biçimde su üstüne çıkmasına yol açmaktadır. Bu ilişkiler şöylece belirlenmektedir:

● Emperyalist ülkelerle, gerçek bağımsızlığa kavuşmak isteyen ülkeler arasında: Burada Afrika Asya ve Latin Amerika'da henüz sosyalist olmayan 20'yi aşkın ülkenin şimdiden yabancı firmaları millileştirmeye giriştiklerinin önemle altını çizmek gerekir.

● Emperyalist ülkeler arasında başgösteren ilişkiler: Bu, ya bizzat Ortak Pazar'ın bünyesi içinde, ya da Ortak Pazarla öbür emperyalist ülkeler arasında görünmektedir.

Lenin'in yaşadığı dönemde emperyalizm, dünyadaki hükümranlılığı ortak kabul etmeksizin sürdürüyordu. Emperyalistlerarası farklı gelişmeler ise nüfuz sahalarının, pazarların ve çeşitli hammadde kaynaklarının yeniden bölüşümünü gerekli kılıyordu. Bölüşüm, ilişkilerin had dü-

zeylere vardığı dönemlerde savaşlarla ger çekleştiriliyordu. Bugün, farklı gelişmeler sonucu yeni bölüşümlerin savaşı, boyutları başka olmakla birlikte, yine sürmektedir. Ancak, aynı mantık doğrultusunda, emperyalistler, yeni bölüşümlerini, savaştan çok, son derece karmaşık düzenlemeler, karşılıklı tavizlerle işi geçiştirerek sağlamaktadırlar. Kapitalist düşünürler, bunu ilerici bir sistem olarak tezgâhlamak istedikleri çokuluslu grupların varlığına bağlamaktadırlar. Söz konusu çevrelere göre «uluslar arası işbirliğinin barışa ihtiyacı vardır.» Bu işbirliğini ise karşılıklı çıkarlara dayanan çokuluslu gruplar en iyi bir biçimde yürütmektedirler. Keskin çelişkilerin 1914 ve 1939 da olduğu gibi «savaşa» dönüşmelerinin temel nedeni buradadır. Böylece çağdaş burjuva ekonomisinin geçen yılın başlarında Kautsky tarafından ortaya atılan «Emperyalizmüstü» —sur imperialisme — teorisine sahip çıktığı görülmektedir. Lenin'in acımasız eleştirilerine hedef olan 1914—18 savaşıyla da feci yanlıgısı bizzat olaylarla saptanan «emperyalizm üstü» teorisıyla Kautsky uluslararası boyutlarda birleşmiş finans kapitalin, tüm dünyayı aralarında çekilmeye lüzum kalmaksızın «sömürebileceğini» böylece de sürekli bir barışa kavuşabileceğini iddia ediyordu.

Oysa gerçek tamamen başkadır. Emperyalistler arası çekişme, çokuluslu grupların farklı gelişmeleri bugün eğer savaşla sonuçlanmıyorsa bunun nedeni Kautsky'nin geçersizliği bin kez saptanan kehânetleri değildir. Bunu ancak emperyalizmin dışında varolan bir olguyla, yani bugün geçtikçe güçlenen sosyalist dünya olgusuyla izah etmek mümkündür.

Başka bir deyişle emperyalistler arası savaş ihtimalini bugün için uzaklaştıran yeni kuvvetler dengesinde, sosyalist dünyanın artan gücü savaş yolunu kapamış, emperyalistleri «barış içinde birlikte yaşama»ya zorlayarak büyük emperyalistler arasında savaş ihtimalini adeta ortadan kaldırmıştır. Bu ise aynı zamanda emperyalist sistemin yapısında mevcut bulunan çelişkilerin de had düzeye ulaşmasına yol açmıştır.

Böylece entegrasyon ,nüfuz sahaları.

nın pay edilmelerinde yeni bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Sözelimi bu eğilim ortak pazarda Alman emperyalizminin baskın güç olarak yükselişle belirlenmektedir. Gerçekten de Alman emperyalizminin sermayesi gün geçtikçe artan bir hızla AET ülkelerine ve hele çok uzun olmayan bir süre önce kapı dışarı edildiği eski sömürge imparatorluklarından arta kalan ülkelere girmekte, yayılmaktadır.

Entegrasyon biçimleri belli bir dönem de emperyalistler arası kuvvet dengeleri esasına göre saptanmaktadır. Sermayenin farklı gelişmelerinin kuvvetler dengesini sürekli olarak değiştirmesi ise entegrasyon biçimlerinin yine sürekli olarak yenden gözden geçirilmesine yol açmaktadır. Başka bir deyişle belli bir dönemde emperyalistlerarası ortak çıkarlara cevap veren bir entegrasyon biçimi, zamanla, yu karda değinilen temel nedenlerle, emperyalistler arası çelişkilerin yeniden had düzeylere ulaşmasını engelleyememektedir.

Diğer taraftan, emperyalist entegrasyonunu tek ve her zaman geçerli bir entegrasyon biçimine bağlamak mümkün olmamaktadır. Bu yüzden birden çok biçimler de görülmektedir. Ayrıca entegrasyon biçimleri hukuk kurallarından çok o dönemdeki emperyalistler arası kuvvet dengesine dayanmaktadır. Örneğin burada şöyle bir soru sormak mümkündür. Başlangıçta sadece gümrük duvarlarının indirilmesini hedef alan bir anlaşma acaba birbiriyle iyice kaynaşmış bir birlikle sonuçlanabilir miydi? Avrupa Serbest Mübadale Birliği örnek alındığında soruyu olumsuz cevaplamak gerekecektir. İngiltere; Skan dinav ülkeleri, İsviçre, Avusturya ve Portekiz'in katıldıkları bu birliği Ortak Pazar'a karşı kurmuştu. Ama Avrupa Serbest Mübadale Birliği uzun ömürlü olmadı. Çok geçmeden İngiltere, Danimarka, İrlanda ve Norveç Ortak Pazara dahil olmak üzere harekete geçtiler. Buna karşılık dünyanın bir başka yerinde bir serbest mübadale pratiği iki endüstrileşmiş kapitalist ülke arasında gümrüksüz bir biçimde gerçek bir entegrasyonun doğuşuna yol açmıştı. Söz konusu iki ülke ABD ve Kanada'ydı. İki ülke arasındaki içli - dışı e-

ekonomik ilişkiler, sonunda gerçek bir entegrasyonla sonuçlanmıştı. Avrupa Serbest Mübale birliğinin gerçek bir entegrasyona dönüşmemesinin nedeni gerekli hukuki yapısından yoksun oluşunda değildi. Avrupa Serbest Mübadele Birliği ABD ve Kanada'ya oranla aralarında içli - dışlı ekonomik ilişkiler bulunmayan bir ülkeler mozayigından ibaretti. Başarısızlığın temel nedeni buydu. Böylece deneyler emperyalist engrasyonun başarısı için öyle ülkeler arasında üretimin belli ölçülerde uluslararası niteliğe kavuşmasının ve sermayenin entegrasyonun gerekli olduğunu kanıtlamaktadır. İngiliz ve Amerikan emperyalizmleri arasındaki içli - dışlı ilişkileri de, resmi antlaşmalarla saptanmayan entegrasyonlar meyanında saymak mümkünür. (3)

Bu ilişkiler gerçekten özgül — spesifik — üstyapılara dayanmamaktadır. Tam tersine İngiltere'nin asla karşı çıkmama yönünde gösterdiği olağanüstü çabaya bakılırsa iki ülke arasındaki organik bağın üstyapısal nitelikteki ilişkilerden çok sermayelerin içli — dışlı ilişkilerine ve dünyanın önemli bölümündeki emperyalist nitelikteki çıkarlarının uyumuna dayandığını kolaylıkla anlamak güç değildir. İngiltere'nin AET'ye dahil olmasını ABD'nin Truva Atı'na benzetenler, bu benzetmelerini biraz da yukarda sıralanan nedenlerle, İngiliz - Amerikan sermayesinin bu içli — dışlı durumundan ötürü yapıyorlardı. Oysa emperyalistler arası entegrasyonun hemen tümünde, bu niteliği belli ölçülerde görmek mümkündür. Gerçek Truva Atları, baskın emperyalizm ABD'nin, ikinci savaş bitiminin güçsüz ve yaralı Avrupa'sına soktuğu çokuluslu şirketlerden başkası değildi. (4) ABD Avrupa ekonomilerini çokuluslu tekelleri aracılığıyla büyük çapta kontrolü altına almanın, başka bir deyişle, kaleyi içten fethetmenin yolunu bulmuştu. Emperyalistlerarası sürtüşmelerin son irdelemede, sert kopmalara gitmemesinin temel nedenleri arasında, kuşkusuz, ABD kontrolündeki çokuluslu tekellerin Avrupa, özellikle AET ekonomilerinde oynadıkları etkin rol de yer almaktadır. Son Ortadoğu savaşı ve onu izleyen petrol krizinde AET'in ABD'ye karşı takındığı sert

tavrın — Brandt'in ve Jobert'in çıkışları — giderek nasıl yumuşadığını yukardaki verilerin ışığında daha iyi anlamak mümkünür. 1970 Uluslararası Para Fonu toplantısında, ABD Chase Manhattan Bankası başkan yardımcısı Birnbaum Washington'un para politikasını en acımasız şekilde eleştirmesi Avrupalı'ları «Avrupa ülkeleri Amerikalılarla aynı gemide olduklarını unutmamalıdır.» diyerek uyarıyordu. AET'in ABD'yi Avrupa'da uşak a-ramakla suçladıktan sonra rekor sayılabilecek bir sürede yüzseksen derece çark ederek yelkenleri suya indirmesinin ardından, kuşkusuz, emperyalistlerarası temel özellikler yatıyordu. Rekabet ve dayanışma, düşmanlık ve dostluk. Geminin içinde kiler daha fazla kâr için birbirleriyle istedikleri kadar dalaşabilir, dövüşebilirlerdi. Ama kâr gemisini batırmamak şartıyla. Ölçü buydu. Böylece Avrupa'da şu karmaşık tablo ortaya çıkıyordu. AET ülkeleri bir yandan kendi aralarında kapışırken öbür yandan eski sömürge imparatorluklarından artakalan bağımsızlıklarına yeni kavuşmuş ülkelerle olan bağlarından da yararlanarak ABD emperyalizminden pazar ve hammadde kaynaklarını tirtiklamak üzere birleşmenin yollarını arıyorlardı. O kadar ki, sözgelimi AET'in Akdeniz'i çevreleyen ülkelerle ve bazı Afrika ülkeleriyle kısa ve uzun vadelerde kurduğu değişik nitelikteki ortaklıklar, ayrıcalıklı ticari antlaşmalar ki bu ülkeler arasında NATO üyesi Türkiye ve Yunanistan da mevcuttur - ABD'nin Akdeniz bölgesindeki ticari politikasının tekerine çomak soktuğu gerçekleştireceği Washington'u Ortakpazar nezdinde resmi ve açık protestolara girişecek derecede öfkelenmektedir. (5) Nitekim Başkan Nixon 31 Ocak 1973'te Kongre'ye sunduğu ekonomik mesajında ABD ile AET arasındaki sürtüşmelerin esasını şöyle tanımlamıştı: «Dış alımlarımız süratle artmaktadır. Ama dış alımlarımızı ödemekte kullanılması gereken ihracatımız özellikle tarımsal ürünlerde yüksek engellerle - gümrük duvarları - karşılaşmaktadır. Dış ülkelerdeki harcamalarımızı karşılamak için yeterli ölçülerde satış yapmamız engellenmektedir. Bu ilanihaye süremez...»

ABD'nin zaman zaman giriştiği tehdit

ve uyarılarına Washington'un AET içindeki Truva Atları olan çokuluslu şirketlerle içli dışlı ilişkiler sürdüren Atlantikçi çevreler de katılıyorlar. Bu çevreler ABD-AET arasındaki sürtüşmelerin sınıfsal dayanışma ölçüleri içinde kalması yönünde çaba gösteriyorlardı. Bugün Fransada, Pompidolist yönetimin De Gaulle'cü maske altında yürüttüğü Atlantikçi politikasına sahip çıkanlarla, sınıfsal dayanışma ölçülerini aşmadan ABD ile pazar ve hammadde kaynakları ve hele parasal sorunlar konusunda daha sert mücadelelere taraftar olan sermaye kesimlerinin savaşı, Başkanlık seçimleri aracılığıyla gündemdedir. Sermaye'nin bu iki ayrı politik tercihi ise sol cephenin Ortak Pazarı bir olgu olarak reddetmeyen, ne var ki onu büyük sermayenin sultasından kurtararak, AET'in tüm emekçi yığınlarının çıkarları doğrultusunda, geniş

ve demokratik bir Uluslararası İşbirliğinin dinamiği haline getirmek isteyen temel politikasıyla (6) karşı karşıya bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Fransız seçimlerinin AET'in bizzat kendi üyeleri arasında olduğu gibi AET'le şu ya da bu biçimde ilişkileri olan ülkelerin ve özellikle AET-ABD ilişkilerinin yakın geleceğini önemli ölçülerde etkiliyeceğini öne sürmek, kanımızca, yanlış olmayacaktır.

Türkiye bu yüzden AET ile ilişkilerini Topluluğun devindiği son derece karmaşık ve çok yönlü ilişkiler düzeninin akılcı, sağlıklı çözümlenmesi üzerine kurmalıdır. Bu yapıldığında Türkiye AET ile ilişkilerini sağlam platformlara oturtmakla kalmayacak, dış politikamızın ulusal çıkarlara daha uygun bağımsız ve kişiliği olan çağdaş bir düzeye ulaştırılmasını da sağlayacaktır.

DİP NOTLAR:

- (1) Kamran İnan -Bitlis senatörü- Milletiyet Mart 1974, Avrupa'daki yeni gelişmeler ve Türkiye.
- (2) «Mitterant ile söyleşi» Le Nouvel Observateur, 13-21 Nisan 1974
- (3) Tekelci Devlet Kapitalizmi -E. S. Paris 1971
- (4) ABD'nin AET ülkelerindeki yatırım.

ları 1958'deki iki milyon dolardan 1973'te toplam 30 milyon dolara ulaşmıştır.

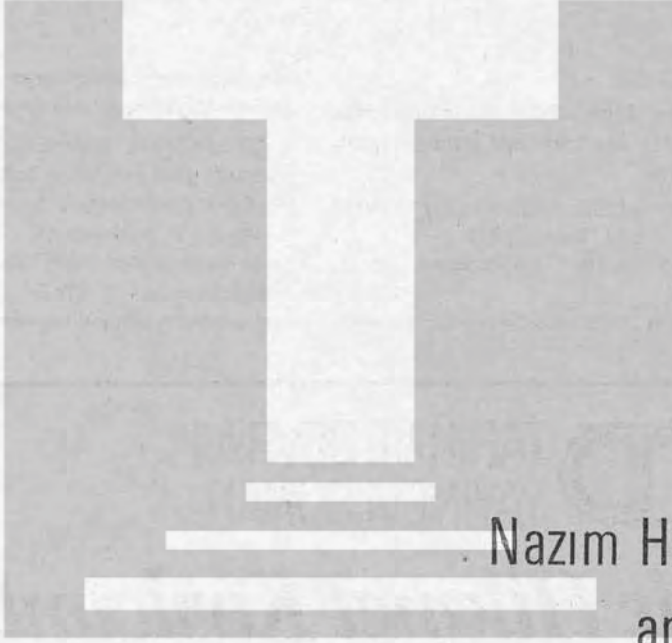
- (5) ABD'nin Mısır'da Sedat yönetimle giriştiği yeni oyunlara bakılırsa Akdeniz'de yeni bir karşı çıkışa hazırlanmaktadır.
- (6) AET konusunda Sol'un genellikle tavrı bu merkezdedir: AET'i olgu olarak kabul etmek ve içinde mücadele vererek onu sermayenin sultasından kurtarmak.

TD TARİH VE DEVRİM
YAYINEVİ SUNAR:

Dr. Hikmet Kıvılcımlı

TARİH TEZİ

Dağıtım: Tarih ve Devrim Yayınevi / İstanbul
Valide Camii sokağı, Mahmutbey pasajı 47/12, Aksaray

Nazım Hikmet'i
anıyoruz

TÜİSTAV

3 Haziran 1974, Türkiye emekçi halkının yetiştirdiği büyük ozan Nazım Hikmet'in 11. ölüm yıldönümüdür. Türkiye emekçi halkının bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm kavgasında, işçi sınıfı ideolojisinin yayılmasına, yurisever, bağımsızlıkçı görüşlerin güçlenmesine, gerçek demokrasi anlayışının yerleşmesine çalışmış bu kültür emekçisini saygıyla anıyoruz.

Bir Hazin Hürriyet

Nazım Hikmet

1951

Satarsın gözlerinin dikkatini, ellerinin nurunu,
Bir lokma tatmadan yoğurursun

bütün nimetlerin hamurunu.

Büyük hürriyetinle çalışırsın el kapısında,
Ananı ağlatanı karun etmek hürriyetiyle

hürsün!

İşler ömrün boyunca durup dinlenmeden yalan

değirmenleri

Büyük hürriyetinle parmağın şakağında düşünürsün

vicdan hürriyetiyle,

hürsün!

Başın ensenden kesik gibi düşük,
Kolların iki yanda uzun,
Büyük hürriyetinle dolaşıp durursun,
İşsiz kalmak hürriyetiyle,

hürsün!

En yakın insanınmış gibi seversin memleketini
Günün birinde, meselâ Amerikaya ciro ederler onu
Seni de büyük hürriyetinle beraber,

hava üssü olmak hürriyetiyle

hürsün!

Yapışır yakana kopası elleri Valstritin
Günün birinde, diyelim Kore'ye gönderilebilirsin
Büyük hürriyetinle bir çukuru doldurabilirsin,
Meçhul asker olmak hürriyetiyle

hürsün!

Bir alet, bir sayı, bir vesile gibi değil
İnsan gibi yaşamalıyız dersin,
Büyük hürriyetinle basarlar kelepçeyi,
Yakalanmak, hapse girmek, hatta asılmak hürriyetiyle

hürsün;

Ne demir, ne tahta, ne tül perde var hayatında,
Hürriyeti seçmene lüzum yok
Hürsün

Bu hürriyet hazin şey yıldızların altında.

İLKE elinizdeki bu sayıyla birlikte, dergiler ve kitaplar bölümünü, okurların uyarı ve istekleri doğrultusunda, daha sistematik bir biçimde düzenlemeğe başlıyor. Bu girişim, yayın dünyamızın aylık bir «mu-hasebesi», ülkemizin devrimci gelişimi, sosyalistlerin ideolojik oluşumu açısından önemli, sağlıklı ve dürüst yayınlarmın belirtilmesi, sağlıklı, işin tüccarlığını yapan, veya çeşitli sapmaları içinde barındıran yayınlarmın olumsuz yönleriyle sergilenmesi olarak özetlenebilir.

Bu sayfalarda, bundan böyle her ayın —olumlu veya olumsuz yön-de— önemli bulunduğumuz kitaplarının kısa tanıtılması ve bazılarının daha uzun eleştirisi yer alacaktır. Bazı çok önemli kitaplara sadece değinilmekle yetinilecek, bu kitaplar ilerde geniş eleştirilerin konusu olabilecektir.

Kitaplarda / dergilerde bölümünün önümüzdeki aylarda daha tam ve yeterli olacağına inanıyoruz.

Mayıs Ayının Kitapları - Dergileri

Altan Yalçın

- **Ortak Pazar Gerçeği ve Türkiye'nin Sanayileşme Sorunu**
Aydn Köymen / Yar Yayınları / 10 TL.

● Emperyalizmin ülkemizdeki etkinliği, yerli tekeli sermayenin siyasal ve ekonomik tercihlerinin Amerikan emperyalizminden AET emperyalizmine koşması Türkiye emekçi halkının her kesiminden insanını yakından ilgilendiren ö-

nemli ve hayati bir sorun olmakta devam ediyor. İLKE'nin diğer sayfalarında incelenen AET emperyalizmi konusunda Köymen'in karşılaştırmalara dayanan incelemesi önemli bir yardımcı kitap niteliğinde.

- **Öğrenci Ayaklanmaları**

Ahmet Taner Kışlalı / Bilgi Yayınevi / 20 TL.

● İçeriği ile tanıtma ve reklamlarındaki iddialığa pek fazla uymayan bir araştırma. Ahmet Taner Kışlalı'nın son yıllarda dünyada ve bu arada Türkiye'de

görülen ve adına «gençlik olayları» denilen olguyu değişik kaynaklardan yararlanarak incelediği kitap, daha çok şematik yöntemleriyle hazırlandığı anlaşılan «Öğ-

renci ayaklanmaları» bu konuda değişik bir yapı gösteriyor. Amerikan sosyoloji görüşlerinin ve belgelerin bir sıralanmasından oluşuyor. Gençliği daha çok bir kuşak farklılaşması ve gençlik olaylarını bu kuşak farklılığından yola çıkarak açıklamaya çalışan ve bu konuda önerilen

● Avrupa İşçi Hareketleri Tarihi

Wolfgang Abendroth / Türkçesi: Bülent Özen / Gözlem Yayınları / 15 TL.

● Başlangıcından itibaren Avrupa işçi hareketlerini derli toplu bir biçimde veren bir kaynak kitap niteliğinde. Tarih içinde belli bir kitada doğan ve gelişen işçi sınıfı hareketlerini ana hatla-

● İnsan Nasıl İnsan Oldu?

M. İllin - E. Segal / Türkçesi: Ahmet Zekeriya / Hür Yayınevi / 2 cilt: 40 TL.

● Kültürel ve İdeolojik alanda Emperyalist burjuvazinin saldırısı ülkemizde açık ve seçik olarak ortada. «Tanrıların Arabaları» ve benzeri beyin yıkamanın, emekçi halkları uyutmak için mistik ve miskin yayınların kol gezdiği bir ortamda İki Sovyet bilim emekçisinin insanın serüvenini sosyalist bir açıdan anlatan «İnsan Nasıl İnsan Oldu» kitabı büyük önem taşıyor.

«İnsanlığın bütün tarih boyunca yaratığı kültürü tam tamına bilmeksizin» diyordu Lenin «ve geçmişteki bu kültürü dönüştürmeksizin bir proleterya kültürü-

● Gençlik İçin Notlar

Dimitrov / Türkçesi: Adem Artam / Ma - ya Yayınları / 15 TL.

● Ünlü Bulgar Devrimcisi ve lideri Dimitrov'un 1912 yılından başlayarak 1949 yılına kadar sürdürdüğü işçi sınıfı ve sosyalizm mücadelesi içinde, mücadelenin çeşitli dönemlerinde Bulgar gençliğine yaptığı konuşma ve yazılarını bir araya getiren önemli bir derleme. Hayatını işçi sı-

● Sendikacılık ve Siyaset

Doç. Dr. Alpaslan Işıklı / Odak Yayınları / 40 TL.

● İlk baskısı S.B.F. yayınları arasında 1972 yılında çıkan «Sendikacılık ve

psikolojik, biyolojik görüşlere dayanan; marksist görüşü de CIA patentli Marcuse'nin görüşüyle karşılayan «Öğrenci Ayaklanmaları» somut veriler açısından tek önemli bölümü Atatürk ve Hacettepe Üniversitesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmanın sonuçları.

ıyla saptayan «İşçi hareketleri tarihi» bir eksikliğe cevap vermesi bakımından önemli olmakla birlikte, tartışmalı görüşler taşıyor.

nün kurulamayacağını anlamazsak, meseleyi hiçbir vakit çözemeyiz». «İnsan Nasıl İnsan Oldu» insan emeği ile yaratılmış kültürün serüvenini rahat ve sürükleyici bir anlatımla yansıtıyor, ve bir noktadan sonrasını bilmek isteyenlere şu yalın ve doğru öneride bulunuyor: «Kahramanımızın daha sonra başından geçeni bilmek isteyenler, insanın gerçeğe ve doğaya nasıl ilerlediğini, bilimin başına gelenleri ve Marks'ın, Engels'in Lenin'in felsefeyi, dünyayı inceleyen ve değiştiren güçlü bir silaha çevirmekle bilimde yaptıkları devrimi, başka kitaplardan okuyup öğrenebilirler».

nı mücadelesine ve sosyalizme adanmış, Anti-faşist mücadelesi ile bütün dünya emekçileri'nin gönüllerini kazanmış ve dayanışmasını sağlamış bu ünlü devrimcinin dilimize çevrilmiş iki kitabı daha bulunuyor: Faşizme Karşı Birleşik Cephe ve Halk Cumhuriyetine Doğru.

Siyaset»in ikinci baskısı, yeniden gözden geçirilmiş ve genişletilmiş olarak Mayıs

ayı içinde çıktı. Sendikacılık, sendikacılık - siyaset ilişkisi, çeşitli sendikacılık anlayışları ve siyasal yansıması Türkiye'de sendikacılık ve siyaset konularının sağlam ve tutarlı şekilde incelendiği bu araştırma,

sendika, işçi ve siyaset konularıyla ilgili olanların mutlaka okumaları ve elleri altında bulundurmaları gereken önemli bir kitap.

● Tarih Tezi

Dr. Hikmet Kıvılcımlı / Tarih ve Devrim Yayınevi / 15 TL.

● Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın daha önce Tarih Devrim ve Sosyalizm, İngiltere'de Kapitalizme İlk Geçiş, Toplum Bıçımının Gelişimi, Fetih ve Medeniyet adlı yapıtlarında sunduğu TARİH TEZİ Tarih ve Devrim yayınları arasında yayımlandı. Kitapta verilen bilgiye göre önceki yıllarda yazılan bu yapıt gene Hikmet Kıvılcımlı'nın sağlığında baskıya hazırlanmış, ama ancak Mayıs 1974'de yayımlanabilmiş.

Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın uzun yıllar üzerinde çalıştığı TARİH TEZİ, insanlık

tarihini Marksist açıdan, diyalektik maddeci yöntemle etüt eden bir inceleme ve «tez» niteliği taşıyor. Devrimci düşünce ve eylem adamı, kendi yazdığı önsözde, Tarih Tezi çalışmalarının on yıllar süren sürecini özetliyor ve bu tezi, devrimcilerin tartışmasına sunduğunu belirtiyor.

Bütün devrimci ve ilericilerin, konuyla ilgili bilim adamlarının dikkatle okuyup düşünmeleri ve tartışmaları gereken çalışma üzerinde önümüzdeki sayılarda geniş bir inceleme yazısı yayınlayacağız.

● Yaralısın

Erdal Öz / Roman / Cem Yayınları / 15 TL.

● Daha önce Cumhuriyet gazetesinde gün gün yayınlanan Yaralısın son yıllarda Türkiye'de yoğunlaşan baskı ve şiddet uygulamalarının getirdiği belirli bir birikimin sonucu ortaya çıkan ürünlerden. Türkiye emekçi halkının üzerinde ağır baskıların uygulandığı; faili meçhul siyasal cinayetlerin günlük olaylar haline dönüştürüldüğü; yurtseverlerin, aydınların, gençlerin zindanlara atıldığı; insanlık dışı işkencelerin yaygınlaştığı bir dönemin belirli bir kesiti «salt insancıl» açıdan an-

latılıyor yaralısın'da. Bir «siyasi» tutuklunun çevresinde verilen anlatım, temel özelliği sınıfsal olan bir yapıyı «İnsanoğlunun insanoğluna ettikleri» düzeyinde ele aldığı için, etkisinden ve gücünden yitmiyor. Olayların arkasından yapıyı ve bu yapının özünde yatan sınıfsallığı vurgulamamakla birlikte «Yaralısın», bir baskı ve şiddet döneminde Türkiye'de insanlara neler uygulandığını saptaması açısından önemli.

● Sevgi Duvarı

Can Yücel / Şiirler / Sander Yayınları / 10 TL

● «Kübada Sosyalizm ve İnsan» çevirisinden ötürü toplam 15,5 yıl hapis cezasına çarptırılan çevirmen ozan Can Yücel'in 1950-1972 yılları arasında yazdığı şiirlerin bir bölümü. Türkçeyi kendine özgü bir güzellikte kullanan Can Yücel'in «Sevgi Duvarı»nda iki önemli atlama göze çarpıyor. Kitabın arka kapağında yer alan kısa biyografi ve kitabın içinde atlanan şiirler. «Damdan Damlaya Damlaya Göl Olmaz Ya» adlı uzun şiirin daha önce Yeni Adımlar Dergisinde yayınlanan

ve bazı «fıkra yazarlarının» fıkralarına aldıkları I, II, III, IV, V, VII, VIII, IX ncu bölümleri «Sevgi Duvarı»na alınmış. Arka kapak biyografisinde ise Yücel sanki «Adana'ya gezmeğe gitmiş» gibi gösteriliyor. Kitabı yayınlayanın acı bir dönemi görmezlikten gelmeye çalışması yanlış. Kaldı ki, ozan halâ o dönemin baskısı altında Adana mahpushanesinde yaşıyor. Bu eksiklere rağmen «Sevgi Duvarı» okunması gerekli önemli bir şiir kitabı.

● Bir Rapor : Kimya İş

Kimya İş Sendikası 13. Olağan Genel Kurul Çalışma Raporu

● 4-5 Mayıs günleri Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonuna bağlı Türkiye Kimya Sanayi İşçiler Sendikası 13. Olağan Genel Kurul çalışmasını yaptı. Tekelci burjuvazinin, işadamlarının Sanayi Odalarının toplantılarına geniş kapsamlı yer veren burjuva basını ve yayını, devrimci bir sendikanın toplantısını alışıl-geldiği üzere içbüce sözcükle geçiştirdi. İşçi sınıfı partisinin henüz bulunmadığı bir dönemde, Türkiye İşçi sınıfının bilinçli üyelerinden kurulu devrimci bir sendi-kanın 2 yıllık çalışma raporu, ve rapor- da ortaya konan saptama ve görüşler Türkiye sosyalistleri için önem taşımak-tadır. «Rapor»un girişinde Kimya İş Ge-nel Başkanı Dinçer Doğu imzasıyla yapı-lan sunuş «Çalışma raporumuz yukarda kısaca değindiğimiz dönemi bir bütün o-larak ele almakta ve işçi sınıfının bilimi ışığında 1974 ilkbaharında Türkiye'nin si-yasal ve ekonomik durumuna bir yakla-şım yapmakta, Kimya İş sendikasının iki yıllık çalışmalarının da bu bütünlük için-de değerlendirilmesi dileği ile bilgileriniz sunulmaktadır» sözleriyle son bulmakta-dır. Ekonomik durum, Siyasal Durum, Sap-malar, Emperyalizm ve Türkiye, İşçi Si-nifının Sendikal Sorunları, Üst Kuruluş-larla ilişkiler, Kimya-İş Sendikası Genel Merkez Bürolarının Çalışmaları, Örgütlen-me Bürosu, Toplu Sözleşme Bürosu, Hu-kuk Bürosu Eğitim ve Basın Yayın Büro-su, gibi ana başlıkları taşıyan raporun, özellikle baştan dört bölümü Türkiye sos-yalistleri için önemlidir.

Raporda yer alan bazı ana görüşleri buraya aktarıyoruz ancak sosyalistlerin bu raporu baştan sona okumalarında bü-yük yararlar vardır. Raporun «Ekonomik durum» başlığını taşıyan 1. bölümündeki ana görüşler şöylece özetlenebilir: Başta DİSK olmak üzere tüm işçilerin, yoksul köylülerin, öğrenci ve aydınların demok-rasiye bağlılıkları, geçirdiğimiz faşizm de nemesini politik cephede yenilgiye uğrat-mış fakat ekonomik cephede faşist güc-ler Türkiye'de ağırlıklarını artırmışlar-dır. Türkiye'de geride bıraktığımız yıl-

larda sömürü oranı yükselmiştir. Yine geride bıraktığımız yıllarda işçi ücretleri mutlak olarak düşmüştür. Grev hakkı bel ki kağıt üzerinde ortadan kaldırılamamış fakat askıya alınmıştır ve böylece Ana-yasadaki grev hakkının kullanılması ön-lenmiştir. 12 Mart dönemine sömürü oranı yükseltmek için girilmiştir. Uygulanan fiat politikaları ile tekelci sermaye bütün sermaye içinde daha çok kâr artırmıştır. Sonuç olarak *Tekelci burjuvazinin, halka karşı, emperyalizme dayanan gücü kırıl-madıkça, bağımlılık da, gerilik de, bun-ların bir parçası olan pahalılık da devam edecektir.*

«Büyük sermaye önemli imtiyazlar ve çıkarlar elde etti, önemli yollar açtı. Ser-mayenin bu adımları atabilmesi ile, hem işçi sınıfı ve emekçi sınıflar, hemde ken-di ortağı olan diğer sömürücü sınıf ve ta-bakalar üzerinde tahakkümünü ağırlaş-tırması ve sömürüden aslan payı alabil-mesi için, önündeki her türlü engel ola-ğanüstü dönemin olağanüstü hükümetleri tarafından kaldırılmaya çalışıldı. Bu yüz-den sıkıyönetimler ilân edildi, ilericiler ve yurtseverler bu yüzden baskı gördü, sos-yalistler işçi sınıfına ve tüm emekçi si-niflara siyasal bilinç götürdükleri için zindanlara atıldı. Bu yüzden grevler ya-saklandı, sendikalaşma özgürlüğü kısıt-lanmak istendi.» saptanmasıyla başlayan «siyasal durum» bölümünde ise 14 ekim seçimleri analiz edilmekte, 1974 ilkbaha-rında Türkiye'nin sosyal sınıf tablosuna kısaca değinilmekte, işçi sınıfı, yoksul köylülük, kır ve şehir küçük burjuvazisi ve egemen sınıflar incelenmektedir.

1974 ilkbaharında bu sınıfsal yapının 14 ekim seçimlerine ve dolayısıyla siya-sal yapıya nasıl yansıdığı siyasal partile-rin sınıfsal analizleriyle gösterilmekte si-niflar arası ilişkilerin bugünkü konumu-nun irdelendiği «siyasal durum» bölümü «İşçi sınıfı içinde siyasal örgütlenme po-tansiyeli ise bütün tarihinin en yüksek noktasına ulaşmıştır. Sınıf bilincinin git-tikçe keskinleşmesi, büyük ölçekli iş yer-

lerindeki işçi hareketlerinin gittikçe siyasal yörengelere oturması 1971 - 1973 baskı döneminin sona ermesinde, siyasal örgütten yoksun bulunmasına rağmen ekonomik örgütleri, devrimci sendikaların yönlendirmesi sonucunda gösterdiği yüksek disiplin ve bilinç düzeyi, bu potansiyelin varlığını tartışılmaz kılmaktadır» saptanmasıyla son bulmaktadır.

Geçtiğimiz 1971 söneminin «İşçi sınıfının doğru devrimci çizgisine musallat olan ve işçi sınıfı hareketine büyük zarar veren tüm sapmalara» değinilen «sapmalar bölümünde ise: Cuntacılık, fo-

kuculuk, popülizm, burjuva ve küçük burjuva kuyrukçuluğu, pasifizm, uvriyerizm, kariyerizm girişimlerinin temelinde «İşçi sınıfına inançsızlık» bulunduğu vurgulanmaktadır. Daha sonra raporda «Emperyalizm ve Türkiye» ilişkilerine kısaca yer verilmekte İşçi sınıfının sendikal sorunları Türkiye'nin Ekonomik ve Siyasal durumu içinde değerlendirilmektedir.

Kimya-İş raporu parayla satılan bir kitap olmamasına rağmen, «İşçi sınıfına inanan, Türkiye'nin her kesiminden insanların edinip incelemesi gereken bir belge niteliğindedir.

Yeni Adımlar

● Troçkist Mandel'in Marksist Ekonomi El Kitabı «için» Marksizmi çıkarlarından değil ustalarından öğrenin, Denis'in «Marksist Değer Teorisi ve Kapitalizm» kitabı için ise «En basit işçinin bile kolay anlayacağı öğretici kitap» gibi bir reklam dili kullanan yayımcı Orhan Suda, *Yeni, Adımlar* Dergisinin Mayıs sayısında «1 Mayıs» için «Türkiye işçi sınıfı, ağırlığını yurt ölçüsünde hissettirdiği, sosyo-ekonomik ve siyasi alanda gücünü bütün

haşmetiyle ortaya koyduğu an, yani kendi gerçek devrimci partisini kurduğu an' bizim caddelerimizde de bayram olacaktır. Biliriz, bildiririz: onlardan başka yoktur bizi kurtaracak» diyor.

Aynı derginin «olaylar ve Yorumlar», «Kapitalizm Kendi Mezarını Kazıyor», «Kabral Yaşıyor», «Nazımın Yurtseverliği» başlıklarını taşıyan derleme çeviri ve eleştirileri ise okunması gereken önemli yazılar arasında.

Milliyet Sanat Dergisi

● *Milliyet Sanat* dergisi 72. sayısında, B. Necatigil'in başlattığı ve yoz burjuva kültürünün savunusu olan «60 kuşağı şairleri» tartışması, aynı derginin soruşturmasına cevap veren iki şairin «Nihat Behram, Süreyya Berfe», cevaplarının yayınlanmaması üzerine yeni boyutlar kaza-

nıyor. Nihat Behram'ın Yeni a, Yeni Adımlar, Yansıma dergilerinin Mayıs sayılarında yayınlanan cevabı konuyu tutarlı bir bütünlük içinde irdelemesi, gerici burjuva yazarlarına gerekli bir yanıt olması bakımından önemli.

Yarına Doğru

● *Yarına Doğru*'da Ali Şenoğlu'nun «Kültür sanat ve devrimcilik», Ahmet Ada'nın «Sabahattin Ali'nin hikayelerinde

içerik», *Yansıma* da Rıza Zelyut'un «Hümanizmayı Çözümleme Üzerine Bir Deneme»,

Yeni A

● *Yeni A*'da «Fred Noro»dan bir çeviri hikaye «Öneri», geçtiğimiz Mayıs ayı kültür ve sanat dergilerinde öncelikle okun-

ması gereken önemli yazılar arasında yer alıyor.

7. Sanat ve Çağdaş Sinema

● Mayıs ayının sinema dergilerinde 7. *Sanat ve Çağdaş Sinema* Nisan ayı başlarında Sinematek Dernekleri tarafından düzenlenen «Günümüz Türkiyesinde Sinema Alanının Düzenlenmesi» konulu simpozyumda ortaya atılan «Sinema Kurumu» düşüncesini ve önerisini Korporatif (Faşist) bir girişim olarak niteliyorlar.

Çağdaş Sinema»nın «Türk Sineması Raporu» «TV ve Türk Sineması» Sinema-Göz, Biçim Materyalist Bir Yaklaşım Sorunu Üzerine, başlıklı yazıları ile Sinema Tekniği derlemesi 7. Sanat Dergisinin «Umut» filmi tartışması mayıs sinema dergilerinin önemli yazıları,

amerikan basınında türk kurtuluş savaşı osman ulagay

EMPERYALİZMLE SAVAŞ VE BARIŞ

- * Amerika'nın Türkiye'deki emelleri
- * Emperyalizmin yöntem ve çelişkileri
- * Yeraltı kaynaklarımıza göz diken devler
- * Kapitülasyonları savunan çıkarıcı çevreler
- * Ermeni sorunu

DAĞITIM: TEKİN YAYINEVİ, Ankara Cad. İstanbul

koral yayınları

EMİL GALİP SANDALCI

SEYREDERKEN KENDİMİZİ

- Geçirdiğimiz dönemi seçkin bir kalemden gün gün izleyeceğimiz bir eser.
- 344 Sayfa 20 Lira
- İsteme adresi: P.K. 907 Sirkeci/İstanbul

Ali Nejat Ölçen'in Halk Sektörü

Akın Çelik

Ali Nejat Ölçen'in son derece ilginç bir kitabı yayınlandı: *Halk Sektörü*. İlginç olduğu kadar da önemli. Çünkü son günlerin en çok sözü edilen konularından biri üstüne.

Kitap halk sektörü ile ilgili. Ama 176 sayfalık kitabın hiçbir yerinde halkın açık seçik bir tanımı verilmiyor. Kimdir halk? Kitapta soruya cevap bulmak mümkün değil. Ama halk kavramının yazarın kafasında açıklığa kavuşmamış olduğu görülmüyor. Diyor ki Ölçen son sayfada: «Sermaye çevreleri ve emekçi kesim üretim ilişkileri içinde örgütlenmektedir. Buna karşın halk nerede, nasıl yer almalı.» Bu cümlelerle Ölçen diyor ki: halk emekçilerin dışındadır. Elbette emekçi deyince ülkemizini koşullarında tüm halk kapsanmış olmaz. Ama halk kavramı emekçileri de içerir. Yani emekçiler de halkın bir parçasıdır. Kitapta emekçinin tanımını bulmak da mümkün değil.

Halkın ne yaptığı, ne ettiği de pek açık değil yazarın kafasında. «Halk, sosyal ve siyasal hak ve özgürlükler yaşamında ekonominin tüketim kanadında yer alır ve sadece bireyler haline üretime emek, bilgi ya da sermaye ile - toprak dahil - katılır. Halk tüketim kanadından üretim kanadına yer değiştirerek sektör haline geldikçe üretime katılma olanağı bulur, üretim araçları edinir.» diyor. Bi-

rinci cümlede su veya bu tarzda halkın üretime katıldığından bahsediliyor. İkinci cümlede ise üretime katılmanın sektör haline gelmekle mümkün olacağı söyleniyor. Bu iki cümle birbiriyle çelişki halinde. Ha, söylenmek istenen üretimin yönetimi sorunu ise konu burada da açıkça konmalıydı. Öyle bir anlam bu cümlelerden katiyen çıkmıyor.

Ölçen kullandığı kavramların anlamlarını açıklığa kavuşturmamış olduğu için bir kargaşalıktır gidiyor. Tanım sorularına da çatıyor. Işık, ses kullanılırken tanımları var mıydı diyor. Doğru; onlar kullanılırken tanımları yoktur. Ama somut olarak kendileri vardı. Lâf arasında da «... sanki özel sektör birtakım tanımlardan sonra ortaya çıkmış...» diyerek ne gerek var diyor tanıma. Ama bunu söylerken tarihi gelişim içinde özel sektörün bir yeri olduğunu unutuyor. Halk sektörünün tarihi gelişim içinde yeri yoktur. Halk sektörü diye modeller kuruluyor. Böyle olunca da okuyucunun «Nedir bu halk sektörü?» diye soru sorma hakkı «biçimsel aydınları» rahatlandırmak için vardır. Ölçen kendisine gerekmediği halde tanım verme lütfunda bulunuyor, sonunda. Tanıma giderken de halk sektörünün diğer sektörlerden amaç açısından farklılığını belirtmek istiyor. Özel sektörün amacını kâr maksimizasyonu, kamu sek-

törününkini maliyet minimizasyonu ya da katma değer maksimizasyonu olarak koyduktan sonra halk sektörününkini hem maliyet minimizasyonu hem de sosyal amaçlı yatırımların tercih edilmesi olarak belirtiyor. Çünkü diyor «Sosyal amaçlı yatırımları ve maliyet minimizasyonu (nu)... bir arada uygulayan sektör... yok... İşte bunun için üçüncü bir sektöre ihtiyaç var.» Bunları söylerken mevcut sektörlerin sosyal amaçlı yatırımlara gitmediğini ileri sürüyor. Bu doğru olabilir. Ama ne var ki yazar kitabının başka bir yerinde «... Kamu Sektörünün yatırımlarına sosyal amaçların egemen oluşu...»ndan söz ediyor. Bu açıkca bir tutarsızlıktır. Hem de «Neden halk sektörü?» gibi önemli bir konuda, önerdiği modelin gerekçesinde. Tutarsızlık arka arkaya iki cümlede de görülebilir. Yukarıda bahsedilen halkın tüketiciliği, üreticiliği meselesinden başka kitabın başlangıcında da aynı tutarsızlığın örneği var. Önsöz şöyle başlıyor: «Bu çalışmada ne yeni gölhalk sektörünün eklenmesi. Özel sektör de latılmış değil. Sadece Halkın en doğal hakkı olan 'Sektör' olabilme gereği dile getirilmek istenmiştir.» Birşeyin olması gereğinden bahsediliyorsa, o şu anda yoktur. Şu anda olmayan birşeyin getirilmesi isteniyorsa, yeni birşey getirilmek isteniyor demektir. Nitekim yazar da kitabının başka bir sayfasında «... Halk ile Sektör deyimleri yanyana kullanılırken aslında yeni bir ekonomik düzen anlayışı ortaya konulmakta.» diyerek söylediklerinin yeni olduğunu kabul ediyor ve önsözdeki lâflarıyla çelişkiye düşüyor.

Halk sektörü için verilen tanımda deniliyor ki: «Halk Sektörü, halkın kendi yönetiminde kendisini üretici duruma getirmesidir.» Bu tanım aslında kitabın genel espirisine ters. Halk sektörü üçüncü bir sektör olarak getiriliyor. Toplumdaki bazı sorunlar görülüyor fakat bunların sosyo-ekonomik sistemin genel niteliğinden değil de mevcut sosyo-ekono-

mik sistemdeki sektör eksikliğinden ileri geldiği sanılıyor. Dolayısıyla önerilen çözümler de özel ve kamu sektörlerine bir de halk sektörünün eklenmesi. Özel sektör ve varlığını sürdürecektir. Peki özel sektörde çalışan işçiler de üretimi kendileri mi yönetecekler? Hayır, üretimi sermaye sahipleri yönetecek. Çünkü aksi olursa özel sektör, özel sektör olmaktan çıkar halk sektörü olur. Halbuki o varlığını sürdürecektir. Peki, özel sektörde çalışanlar da kendi yönetiminde kendisini üretici duruma getirmesi mümkün olur mu? Olmaz halktan değil mi? Bu durumda halkın tabii. Ancak halkın bir kısmının kendi yönetiminde kendisini üretici duruma getirmesi söz konusu olabilir. O da, olursa. İşte en önemli çıkamaz da burada.

Yazar Marksist teoriyi de eleştiriyor, büyüme modeli üstünde duruyor. Eleştirilerine uzun boylu eğilmek gereksiz. Herşeyden önce Marx'ı anlayamamış Ölçen. «Kapitalist dünyada tanımlanan Gayri Safi Millî Hasıla ücret, vergi, kâr, amortisman, faiz, kiralar toplamından oluşur. Yani V+S'den ibaret. Marx C+V+S toplamını yani sosyalist toplumdaki sosyal hasılayı...» diyor. Marx'ın kapitalist toplumu analiz ettiğini anlayamamış ve kullandığı kavramları kavrayamamış bir insan Marksist teorinin genel eleştirisini yapmaya nasıl kalkabilir?

Yazarın kullandığı terimlerden biri de «emek kapitalizmi». Nedir emek kapitalizmi?

Bir yerde de «Emeğin siyasal güç olduğu ekonomilerde bile emeğin sömürülmediği görülmedi.» diyor. Emeğin siyasal güç olduğu yerlerde, acaba emeği kim, nasıl sömürüyor?

Ölçen «Eğer bir ekonomik ve sosyal sistem içinde yer almıyorsa, o olguyu var olamaz diye düşünmek de yanıltıcı olur.» diyor. Böylece bir olgunun var olabilmesi bir yana, teorik modelini kurmanın bile ne denli zor olduğunun en somut örneğidir Ölçen'in kitabı.

İLKE'nin birinci cildi tamamlandı

Elinizdeki sayıyla birlikte İLKE'nin birinci cildi tamamlanıyor. Önümüzdeki günlerde İLKE ciltleri okuyucularımıza sunulacaktır. Dileyen okuyucular içinse İLKE'nin cilt kapakları hazırlanmıştır.

İLKE'nin birinci cildini ya da cilt kapaklarını almak isteyenler dağıtım adresine başvurmalıdır.

Aşağıda İLKE'nin 1. cildinde yer alan belli başlı yazıların bir listesini sunuyoruz.

1. Sayı		Demirsoylar kuşağının sonu	
12 Mart olayı	6	Aydın Engin	38
Başkalaşan Anayasa		Cenevre Barış konferansı nasıl	
Mümtaz Soysal	16	başladı, nasıl gelişti	43
Reformlar üzerine		Ekonomik güç ve siyasal erk	
Tektaş Ağaoğlu	20	Mete Tuncay	48
Türkiye İşçi Partisi Davası		Hükümet bunalımdan hükümet	
Üzerine / Alp Selek	33	kuruluşuna / Oya Baydar	51
Batı Almanya'dan Türkiye'ye		MSP olayı ve bazı yanlışlar	
iş gücü akını / Alpaslan Işıklı	51	Ömer Burçak	63
14 Ekim seçimlerinin tahili ...	57	Finans kapital solculuğu ve	
Partiler ve Sınıfsal yapıları		AP goygoyculuğu «Türkiyede	
Oya Baydar	72	1971 rejimi / Ali Tümer	76
CHP'deki evim üzerine notlar		Petrol sorunu ve Dünya dengesi	
Taner Timur	85	Hüseyin Baş	96
1974 kriz yılı, 1974 umut yılı		İşkence üzerine	
Hüseyin Baş	94	Yusuf Ziya Bahadınlı	112
İmparator umacısı			
Hasan Öz	99	3. Sayı:	
		Bakanlar Kurulu	
		bir belge	5
		Adalete sabotaj	
2. Sayı:		Necla Fertan	6
Petrol bunalımı ve Türkiye	5	Bolivya'da neler oluyor?	11
Devlet Paşası		Ahlak üstüne	
Tektaş Ağaoğlu	10	Yusuf Ziya Bahadınlı	14
Halka açılma nedir?	19	Halka açılma, yeni hükümet	
Hak Arama hürriyeti		ve demokrasi/Tektaş Ağaoğlu	18
Necla Fertan	32	Az gelişmiş ülkelerde öğretmenlik	
Korutürk'ün mesajı		mesleği / Hamdi Konur	25
bir belge	35		

Kamuoyuna duyuru	
bir belge	30
Beyaz Rusların sonuncusu	
Hüseyin Baş	35
Soljenitzin ve benzerleri	
Ömer Burçok	38
Sosyalist Parti sorunu	
ilke	45
«Burjuva sosyalizmi» yine sahnede	
ilke	56
Devletçilik: Bağımsız bir kapı	
talist sanayileşme denemesi mi?	
Korkut Boratav	65
Hükümet Programının düşün-	
dürdükleri / Oya Baydar	72
İngiltere'de tekeli sermaye iktidarı	
güç durumda / Hüseyin Baş	80
Anayurt Oteli	
İrfan Yalçın	87
Hükümet Programı	
bir belge	90

4. Sayı:

İslâm Zirve Konferansının	
düşündürdükleri / Mehmet Güven	3
Zam	
Ali Doğu	11
ABD Emperyalizmin'den	
AET Emperyalizmin'e	14
Türk-İş'in çıkmazı	26
Arslanlar Arslanı'nın ülkesinde	
neler oluyor / Mehmet Güven	32
Değişen dünya	
Hüseyin Baş	35
Dört duvarı olmayan bir cezaevi	
Nurdan Orpen	42
Kerkük Petrolleri,	
Barzani ve ABD	44
Sanatta ve Politikada şaşkınlık	
Tan Oral	49
CIA damgalı faşizm plânı	
Bektaş Akçadağ	53
Demokratik mücadele ve sosyalizm	
ilke	61
Türkiye'de demokrasi ve özgür-	
lük sorunu / Taner Timur	71
Demokrasiye geçilirken 141 ve	

142. maddeler / Gülçin Çaylıgil	83
Demokrasiye	
Tektaş Ağaoğlu	91
Üç yıl sonra 12 mart	
Oya Baydar	94
Hümanist Sosyalizm	
Yusuf Ziya Bahadınlı	128
Dost dost ille kavga	
İrfan Yalçın	131

5. Sayı:

Kıbrıs: Kaynayan Kazan:	
Ali Akansel	6
Fiyatlar, ücretler ve asgari	
ücret / Aydın Engin	19
Özel sektörün saldırıları	
Ali Doğu	30
Teknik Elemanlar Kurultayı	
üzerine / Yücel Gürsel	37
Köy Enstitüleri katıksız yerli	
eğitim kurumlarıydı	
Ali Bozkurt	43
Yaygın sosyal güvenlik, halk	
sektörü ve İYAK	
Doç. Dr. Alpaslan Işıklı	52
Emperyalizm, Türkiye ve devrimci	
mücadele	
ilke	57
Emperyalizm	
Oya Baydar	69
NATO'da sessiz bir yıldönümü	
Mehmet Güven	91
Şili Gerçeği	
Tektaş Ağaoğlu	99

6. Sayı

Gençlik sorunu ve görevler	
Oya Baydar	3
Barzani Dosyası kapanıyormu?	
Sinan Gölcüklü	8
Faşizmin bir kalesi daha yıkıldı	
Mehmet Güven	12
Yaşamak ve ölmek üstüne	
Yusuf Ziya Bahadınlı	23
Bir şiir / Can Yücel	52
Yezitoyunu / Tektaş Ağaoğlu	60
Türkiye'de sermayenin yapısı	64
AET, Türkiye ve bazı gerçekler	
Hüseyin Baş	102
Ali Nejat Ölçen'in Halk Sektörü	
kitabı / Akın Çelik	116

GÖZLEM YAYINLARI

EĞİTİMİN GÖREVİ
SINIFTA BIRAKMAK DEĞİL,
EĞİTMEKTİR..

barbiana

ÖĞRENCİLERİNDEN MEKTUP

İtalya'nın küçük bir köyü olan Barbiana'da Milli Eğitim'e bağlı olmayan bir okulun 8 öğrencisi tarafından yazılan bu kitap, eleyici ortaöğretimin başarılı bir eleştirisidir. 1967 yılında İtalya'da yayınlanmasından sonra Fransa, Belçika, İsviçre, Almanya ve Yunanistan'da yayınlanan ve tüm Avrupa ülkelerinde eğitim sorunlarına değinen önemli kitaplar arasında yer alan «Barbiana Öğrencilerinden Mektup» ülkemizde de günün konusu olan ortaöğretim reformu sorununa açıklık getirecektir. Eğitim sorununu sosyo - ekonomik boyutlarıyla ele alan Barbiana öğrencileri, eleştirilerini şu noktalarda toplarlar: Eğitimin görevi sınıfta bırakmak değil, eğitmektir — Kimler ve Neden sınıfta kalıyor? — Sınıfta kalanlar tembel ve aptallar mı? — Sınıfta kalanlar ne oluyor? — Bizi sınıfta bırakmaya hakkınız yok — Tökezleyen Mecburi eğitime öneriler.

10 lira

₺

Muzaffer Sencer

SOSYAL SINIFLAR

(kriter ve göstergeler)

30 LİRA

wolfgang abendroth

AVRUPA

**İŞÇİ HAREKETLERİ
TARİHİ**

15 lira

P. SALAMA / J. VALIER

EKONOMİ POLİTİK

15 LİRA

EL KİTABI

ilke 10 LİRA
AYLIK İNCELEME YORUM BELGE DERGİSİ

TÜSTAV